

Κεφάλαιο 4

Σύνοψη

Οι μορφές και οι τρόποι με τους οποίους ο νομικός κανόνας και η νομολογία εισέρχονται στον χώρο της λογοτεχνίας και αντιμετωπίζουν τα έργα λόγου. Τα εννοιολογικά όπλα που κινητοποιούνται για τη λογοκριτική παρέμβαση του Νόμου στο χώρο της συγγραφικής και εκδοτικής παραγωγής. «Διάσημες» δίκες συγγραφέων στην πρόσφατη ευρωπαϊκή και ελληνική ιστορία και εμβληματικές περιπτώσεις λογοκρισίας βιβλίων που απασχόλησαν την ελληνική δημοσιότητα.

4. Η λογοτεχνία ως αντικείμενο του δικαίου

4.1. Η ελευθερία της λογοτεχνίας και το δίκαιο

Τα λογοτεχνικά έργα προστατεύονται από το Σύνταγμα στο πλαίσιο της ελευθερίας της τέχνης. Η ελευθερία της τέχνης αποτελεί έκφραση της ελευθερίας της έκφρασης που συνιστά μία από τις κυριότερες κατακτήσεις του νομικού πολιτισμού και συνδέεται αναπόσπαστα με το δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνεται και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ).¹

Η [συνταγματική] προστασία της ελευθερίας της τέχνης είναι σχετικά νέα. Πρώτο το γερμανικό Σύνταγμα της Βαϊμάρης του 1919 περιέλαβε σχετική διάταξη. Στην Ελλάδα κατοχυρώνεται για πρώτη φορά με τα Συντάγματα του 1925 και 1927 της Ελληνικής Δημοκρατίας, ενώ απουσιάζει από το Σύνταγμα του 1952 της Βασιλευομένης Δημοκρατίας. Επανεμφανίζεται μετά την κατάρρευση του δικτατορικού καθεστώτος στο Σύνταγμα του 1975 και παραμένει έως σήμερα (Θεοδόσης, 2000). Παρά τη συνταγματική της προστασία, η ελευθερία της τέχνης και ειδικότερα της λογοτεχνίας υφίσταται περιορισμούς. Το δίκαιο παρεμβαίνει με θεμιτό ή αθέμιτο τρόπο για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, των προσωπικών δεδομένων, της «δημόσιας αιδούς», της θρησκείας.

Οι εξελίξεις της ψηφιακής τεχνολογίας διαμόρφωσαν ένα άναρχο τοπίο σε όλο το φάσμα της λογοτεχνικής παραγωγής και διακίνησης των λογοτεχνικών έργων. Αν η καθοριστική στιγμή για τη λογοτεχνία, όπως και για όλη τη συγγραφική δραστηριότητα, ήταν η ανακάλυψη της τυπογραφίας, αφού η έντυπη γραφή συνεπάγεται τη μαζική αναπαραγωγή των συγγραφικών έργων και εξασφαλίζει δυνητικά άπειρους αποδέκτες του λόγου, η ψηφιακή γραφή τείνει όχι απλώς να περιορίσει την έντυπη, αλλά και να μεταβάλλει ουσιωδώς τη διαδικασία της λογοτεχνικής γραφής και της ανάγνωσης, με σημαντικές πολιτισμικές επιπτώσεις. Το ψηφιακό περιβάλλον εξασφαλίζει την ελεύθερη διάδοση του ηλεκτρονικού βιβλίου αυξάνοντας έτσι τον κύκλο των πιθανών αναγνωστών. Η ελεύθερη έκφραση αποκτά με αυτόν τον τρόπο άλλη διάσταση. Εγκυμονεί όμως τον κίνδυνο αυθαίρετων ενεργειών. Το δίκαιο καλείται να καθορίσει τους κανόνες του παιχνιδιού ώστε η ελευθερία που προσφέρουν οι ψηφιακές δυνατότητες να μην καταλήξει σε ασυδοσία.

4.2. Η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας στη λογοτεχνία

4.2.1. Ιστορική εξέλιξη

Τα λογοτεχνικά έργα προστατεύονται ως άυλα αγαθά από τη νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία. Ο πρώτος νόμος προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας ήταν ο νόμος του 1709 στην Αγγλία (Act 8 Anne C 19), που αναγνώρισε το αποκλειστικό δικαίωμα στους συγγραφείς να εκμεταλλεύονται τα έργα τους για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Η πρώτη συστηματική νομοθετική αντιμετώπιση πραγματοποιείται στη Γαλλία μετά την Επανάσταση, με τους νόμους του 1791 και του 1793 που ίσχυσαν εκεί, με κάποιες

τροποποιήσεις, ως το 1957 και υπήρξαν πρότυπο για τη νομοθεσία άλλων χωρών. Τον 20^ο αιώνα πολλαπλασιάστηκαν οι νομοθετικές ρυθμίσεις της πνευματικής ιδιοκτησίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, ενώ περί τα μέσα του αιώνα άρχισε να εμφανίζεται η τάση περιορισμού της προστασίας, είτε για ορισμένες χρήσεις των πνευματικών έργων, είτε για ορισμένες χώρες στην οδό της ανάπτυξης (Κουμάντος, 2000).

Στη νεώτερη Ελλάδα ο «Ποινικός Νόμος» του 1834 αποτέλεσε τη μόνη πηγή δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας, ρυθμίζοντας ορισμένα μόνο θέματα. Παρά τις προσπάθειες, δεν κατέστη δυνατόν να θεσπισθεί ολοκληρωμένη νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία. Έπρεπε να αναμένει κανείς μέχρι το 1920, οπότε και ψηφίστηκε ο ν. 2387/1920 που έμελε να διατηρηθεί ως την ψήφιση του ν. 2121/1993.

Σε διεθνές επίπεδο, η Ελλάδα έχει προσχωρήσει στις δύο μεγάλες διεθνείς Συμβάσεις για την πνευματική ιδιοκτησία· στο αναθεωρημένο κείμενο της Σύμβασης της Βέρνης (-Παρισιού) (1920/1971, ν. 100/1975) και στο αρχικό κείμενο της Παγκόσμιας Σύμβασης Πνευματικής Ιδιοκτησίας (Γενεύη, 1952, ν. 4254/1962).

4.2.2. Προστασία του λογοτεχνικού έργου

Το δικαίο της πνευματικής ιδιοκτησίας αναγνωρίζει στο δημιουργό κάθε πνευματικού έργου, άρα και στον συγγραφέα λογοτεχνήματος ένα διπλό δικαίωμα· το περιουσιακό, δηλαδή το δικαίωμα να εκμεταλλεύεται ελεύθερα το έργο του ασκώντας τις σχετικές εξουσίες και το ηθικό, δηλαδή το δικαίωμα να προστατεύεται το έργο του από αθέμιτες επεμβάσεις. Η προστασία αυτή είναι ανεξάρτητη από την αισθητική αξιολόγηση του έργου· μόνη προϋπόθεση είναι η πρωτοτυπία του.

Παρέχοντας την προστασία αυτή, το δικαίο της πνευματικής ιδιοκτησίας περιορίζει την ελευθερία διάδοσης του πνευματικού έργου αφού ο δημιουργός μπορεί να απαγορεύει κατά βούληση την κυκλοφορία του έργου του ακόμη και κακόβουλα. Το πρόβλημα είναι οξύτερο όταν ο δημιουργός πεθάνει. Κατά το νόμο η προστασία του έργου παρατείνεται για εβδομήντα έτη μετά το θάνατο του δημιουργού. Ειδικά οι εξουσίες που απορρέουν από το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού και αποβλέπουν στην προστασία της πατρότητας και της ακεραιότητας του πνευματικού έργου υφίστανται εσαεί, ασκούμενες, μετά τη λήξη της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, από το Δημόσιο, εκπροσωπούμενο από τον Υπουργό Πολιτισμού.² Οι κληρονόμοι του δημιουργού μπορεί να διαφωνούν ή να αδιαφορούν για την κυκλοφορία του έργου, περιορίζοντας έτσι τη διάδοσή του. Υποστηρίζεται ότι το πρόβλημα που δημιουργείται με την απόλυτη εξουσία του δημιουργού και των κληρονόμων του εξισορροπείται με την ενίσχυση της λογοτεχνικής παραγωγής από τα οικονομικά οφέλη που προσπορίζονται. Προάγεται έτσι η λογοτεχνική παραγωγή που αποτελεί κοινό αγαθό.

Οι κίνδυνοι προσβολής του δικαιώματος εκμετάλλευσης του λογοτεχνικού έργου αυξάνονται με την εξέλιξη της τεχνολογίας. Η φωτοτυπία, που καθιστά δυνατή την αναπαραγωγή ολόκληρου βιβλίου ή εκτεταμένων αποσπασμάτων, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Εν μέρει αντιμετωπίστηκε με την επιβολή τέλους επί της αξίας των συσκευών και των μέσων αναπαραγωγής του πνευματικού έργου.³ Τα σχετικά ποσά εισπράττονται από οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης δικαιωμάτων και διανέμονται στα μέλη τους.

4.2.3. Η πνευματική ιδιοκτησία στην ψηφιακή εποχή

Η μετάβαση από την τυπογραφία στην άυλη μορφή βιβλίου σηματοδοτεί αλλαγές στην πνευματική ιδιοκτησία. Τα λογοτεχνικά έργα κυκλοφορούν στο διαδίκτυο ως πληροφορία, αποσυνδεδεμένα από το υλικό τους υπόστρωμα. Ο χώρος του διαδικτύου είναι ένας «ου τόπος» όπου οι πληροφορίες διαδίδονται ελεύθερα. Όντας ανεθνικός δεν υπόκειται σε καμία κρατική εξουσία και δεν είναι δεκτικός ρύθμισης από το δίκαιο. Η ύπαρξη κράτους και κατ' επέκταση δικαίου προϋποθέτει τόπο. Οι χρήστες του διαδικτύου διεκδικούν την αυτορρύθμιση με αίτημα αιχμής την ελεύθερη αναπαραγωγή και διακίνηση των ηλεκτρονικών βιβλίων. Οι συγγραφείς αντιδρούν στην ελεύθερη διακίνηση του βιβλίου τους, αν και οι ίδιοι επωφελούνται της άναρχης κατάστασης του διαδικτύου παίρνοντας την πρωτοβουλία να εντάξουν το βιβλίο τους σε αυτό. Ένας εμφύλιος πόλεμος μεταξύ δύο «φυλών» του διαδικτύου έχει ξεσπάσει.⁴

Η είσοδος του ηλεκτρονικού βιβλίου στη συγγραφική παραγωγή προκαλεί και άλλα σημεία έντασης. Η ηλεκτρονική γραφή συνδέεται με τη δυνατότητα «ξεσηκώματος» αποσπασμάτων από άλλα κείμενα, που διακινούνται στον διαδικτυακό χώρο. Το «κατέβασμα» (μεταφόρτωση σε τοπικό υπολογιστή) των κειμένων

αυτών, που συχνά είναι ελεύθερο, επιτρέπει την «αντιγραφή» αποσπασμάτων και την «επικόλληση» στο υπό επεξεργασία κείμενο. Η δυνατότητα αυτή περιορίζει την αναγκαία απόσταση του συγγραφέα από άλλα κείμενα, με συνέπεια η διακειμενικότητα να καταλήγει σε άκριτη μεταφορά, επιβεβαιώνοντας την ρήση «οι ταλαντούχοι αντιγράφουν, οι ατάλαντοι μιμούνται»!

Οι δυνατότητες που προσφέρει το ψηφιακό περιβάλλον στην επεξεργασία του κειμένου ανοίγουν νέους ορίζοντες στην επικοινωνία του συγγραφέα με τους αναγνώστες, οι οποίοι μπορούν να παρεμβαίνουν στο κείμενο, προσθέτοντας ή αφαιρώντας αποσπάσματα. Αυτό συμβαίνει επί του παρόντος κυρίως σε κείμενα που περιέχονται σε ηλεκτρονικές εγκυκλοπαίδειες όπως η Βικιπαίδεια, τα οποία αναρτώνται με το σύστημα διαχείρισης περιεχομένου «wiki».⁵ Τίποτα όμως δεν αποκλείει την επέκταση σε λογοτεχνικά έργα με τον αρχικό συγγραφέα να θέλει να εμπλουτίσει την πλοκή του βιβλίου του χάρη στη δημιουργική φαντασία των αναγνωστών. Αν ο συγγραφέας επιλέξει να χρησιμοποιήσει το σύστημα «wiki», παρέχοντας την ανάλογη άδεια, δημιουργείται ένα νέο είδος σπονδυλωτού μυθιστορήματος⁶, στο οποίο συγγραφείς είναι δυνάμει όλοι οι αναγνώστες που επιθυμούν να παρέμβουν. Αν ο συγγραφέας δεν δώσει την απαιτούμενη άδεια, τότε θα πρόκειται για προσβολή της ακεραιότητας του λογοτεχνικού του έργου.

Η συγγραφή με ηλεκτρονικό τρόπο επηρεάζεται άμεσα από τη διαρκή ταλάντευση ανάμεσα στην «αποθήκευση» και στη «διαγραφή». Τόσο στην ιδιόχειρη όσο και στη μηχανική γραφή, το «σκίσιμο» της σελίδας και το πέταμα στον «κάλαθο αχρήστων» ήταν ψυχολογικά πολύ πιο δύσκολο από ό,τι η αποστολή στον κατ' ευφημισμό «κάδο ανακύκλωσης». Βέβαια, τα «απορρίμματα» παραμένουν στον κάδο τους, ωστόσο αποφασιστεί αν θα ανασυρθούν ή, το πιθανότερο, θα εξαφανιστούν στα άδυτα του σκληρού δίσκου του υπολογιστή. Οι αρχαιολόγοι, σε κάποιο όχι και τόσο μακρινό μέλλον, θα αναζητούν πληροφορίες όχι με την αξίνα, αλλά με ηλεκτρονικά προγράμματα ανίχνευσης δεδομένων.

Με αυτό συνδέεται μία άλλη παράπλευρη συνέπεια της ένταξης του συγγραφικού έργου στο κοινωνικό ψηφιακό περιβάλλον: άπαξ αναρτηθεί παραμένει εκεί εσαεί, ματαιώνοντας το δικαίωμα στη λήθη. Το δικαίωμα αυτό, που αποτελεί ειδικότερη έκφανση του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού, έγκειται στην ευχέρεια του δημιουργού να αλλάζει γνώμη και να αποσύρει το κείμενο από τη δημοσιότητα.⁷

4.3. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων στη λογοτεχνία

4.3.1. Έννοια και προστασία των προσωπικών δεδομένων

Περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης αποτελεί και η νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Βέβαια, το γεγονός ότι η λογοτεχνία εμφανίζεται συνήθως ως μυθοπλασία μειώνει τον κίνδυνο παραβίασης προσωπικών δεδομένων, αφού δεν υπάρχουν αληθινά πρόσωπα. Όσο και αν η πραγματικότητα ενίοτε συναντάται με τη φαντασία του δημιουργού, σπανίως οι ήρωες ενός λογοτεχνικού έργου είναι αναγνωρίσιμοι. Υπάρχει όμως μία κατηγορία λογοτεχνικών έργων όπου η προσβολή των προσωπικών δεδομένων είναι πολύ πιθανή: πρόκειται για τη βιογραφία προσώπων που βρίσκονται στη ζωή, αφού ο νόμος δεν προστατεύει τους νεκρούς, που δεν είναι πρόσωπα.

Τα προσωπικά δεδομένα είναι πληροφορίες που αφορούν την εν γένει υπόσταση του ανθρώπου, σωματική, πνευματική και κοινωνική. Η προστασία τους είναι ειδικότερη έκφανση της προστασίας της προσωπικότητας: είναι περισσότερο δραστική αφού δεν περιορίζεται στη λήψη κατασταλτικών μέτρων αλλά παρέχει στον δικαιούχο τη δυνατότητα να ενεργεί προληπτικά, κάνοντάς τον κοινό των δεδομένων που τον αφορούν. Τα προσωπικά δεδομένα διακρίνονται σε απλά⁸ και ευαίσθητα.⁹ Ο νόμος ορίζει με αποκλειστική απαρίθμηση τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα που η επεξεργασία τους υπόκειται σε αυστηρότερους περιορισμούς, όμως είναι δυνατόν και ένα απλό δεδομένο να μετατραπεί σε ευαίσθητο ανάλογα με τη χρήση του π.χ. οι διατροφικές συνήθειες ή τα ενδυματολογικά χαρακτηριστικά αν συνδέονται με θρησκευτικές πεποιθήσεις.

Προϋπόθεση για την προστασία των προσωπικών δεδομένων είναι η καταχώρησή τους σε δομημένο σύνολο πληροφοριών ηλεκτρονικής ή χειρόγραφης υφής, στο οποίο μπορεί να ανευρίσκονται με τη βοήθεια ορισμένων κριτηρίων.

4.3.2. Περιπτώσεις επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων σε λογοτεχνικά έργα

Η ελληνική κοινωνία του 1950 συγκλονίστηκε από ένα ερωτικό γεγονός, την απαγωγή της Τασούλας Πετρακογιώργη από τον Κώστα Κεφαλογιάννη στο Ηράκλειο της Κρήτης. Το γεγονός είχε πολιτικές παραμέτρους, γιατί ο πατέρας της Τασούλας ήταν βουλευτής του Κόμματος των Φιλελευθέρων, ενώ ο αδελφός του Κώστα ήταν βουλευτής του αντίπαλου Λαϊκού Κόμματος. Τα πράγματα έφτασαν μέχρι την κήρυξη του στρατιωτικού νόμου και την προληπτική λογοκρισία του τύπου. Το 2006 η συγγραφέας Ρέα Γαλανάκη εξέδωσε το βιβλίο *Αμίλητα Βαθιά Νερά*, όπου περιγράφει την ιστορία της απαγωγής ως χρονικό. Τον ίδιο χρόνο, το βιβλίο τιμήθηκε με το βραβείο αναγνωστών του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου. Στο βιβλίο περιλαμβάνονται επιστολές του ζεύγους, που λόγω του χαρακτήρα τους, συνιστούν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα. Το 2005 είχε δημοσιευθεί άλλο βιβλίο με τίτλο *Η απαγωγή της Τασούλας*, όπου ο συγγραφέας Τάσος Κοντογιαννίδης εξιστορούσε τα γεγονότα με βάση την εκδοχή της ίδιας, με την οποία είχε έρθει σε επαφή. Εξάλλου, η Τασούλα είχε στο παρελθόν λάβει μέρος σε τηλεοπτική εκπομπή όπου είχε αφηγηθεί την ιστορία. Κατά συνέπεια, δεν τίθεται θέμα προστασίας των προσωπικών της δεδομένων, αφού η ίδια τα είχε δημοσιοποιήσει. Η Τασούλα αρκέστηκε στην αποστολή εξώδικης διαμαρτυρίας προς τη συγγραφέα Ρέα Γαλανάκη.

Στις 27 Μαΐου 1963 δολοφονείται από παρακρατικούς στη Θεσσαλονίκη ο βουλευτής του κόμματος της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (ΕΔΑ) και ιδρυτής της εκδήλωσης «Μαραθώνια Πορεία Ειρήνης» Γρηγόρης Λαμπράκης. Το έγκλημα εξιχνιάστηκε χάρη σε δύο θαρραλέους δικαστικούς λειτουργούς, τον Χρήστο Σαρτζετάκη και τον Δημήτριο Παπαντωνίου. Το 1966 εκδόθηκε το βιβλίο του Βασίλη Βασιλικού Ζ, ο τίτλος του οποίου παρέπεμπε στο σύνθημα «ο Λαμπράκης Ζει». Επρόκειτο για ένα βιβλίο που με μυθιστορηματική μορφή αναδείκνυε όλες της πτυχές της υπόθεσης. Στην πραγματικότητα, όπως ο ίδιος ο Βασίλης Βασιλικός αναφέρει «είναι κάτι ανάλογο με το χαρακτηρισμό -μη μυθιστορηματικό μυθιστορημα- «non fiction novel» που λανσάρισε στο *Εν Ψυχρώ* ο Τρούμαν Καπότ. Σημαίνει, με άλλα λόγια, μια περίπτωση, που θα ήταν, κάτω από άλλες περιστάσεις, φανταστική ή μυθιστορηματική αλλά συμβαίνει να 'ναι εκατό τα εκατό πραγματική και μη μυθιστορηματική. Δηλαδή το Ζ υπακούει στους νόμους ενός έργου φαντασίας, έχει δική του νομοτέλεια, αυτόνομη, μόνο που τυχαίνει όλα αυτά να μην είναι διόλου φανταστικά, αλλά μια πιστή και υπεύθυνη αντιγραφή της πραγματικότητας».

Το βιβλίο φυσικά περιείχε προσωπικά δεδομένα του Γρηγόρη Λαμπράκη, του φυσικού αυτουργού και των ηθικών αυτουργών του εγκλήματος. Δεν ετέθη ζήτημα παραβίασης, αφού δεν υπήρχε ο νόμος και η έννοια των προσωπικών δεδομένων. Αν το βιβλίο είχε εκδοθεί μετά το 1997, τότε και τέθηκε σε ισχύ ο ν. 2472/1997, πάλι δεν θα εφαρμοζόταν ο νόμος γιατί πρόκειται για οιονεί δημοσιογραφική έρευνα και αφορά δημόσιο πρόσωπο.

Στις 16 Ιανουαρίου 1996, λίγες ημέρες μετά το θάνατο του Γάλλου Προέδρου Φρανσουά Μιτεράν, ο προσωπικός του ιατρός Claude Gubler εξέδωσε το βιβλίο του με τίτλο *Το μεγάλο μυστικό (Le Grand Secret)*. Στο βιβλίο αυτό αποκάλυπτε ότι ο Γάλλος Πρόεδρος είχε προσβληθεί από καρκίνο του προστάτη ήδη από το 1981, λίγο καιρό αφότου είχε αναλάβει τα καθήκοντά του, και όχι το 1992, οπότε και χειρουργήθηκε. Όπως ισχυριζόταν ο συγγραφέας, τα ιατρικά ανακοινωθέντα ήταν κατασκευασμένα, ενώ ο Πρόεδρος βρισκόταν ήδη από το 1994 σε αδυναμία να ασκεί τα καθήκοντά του. Δύο ημέρες μετά την έκδοση του βιβλίου, η οικογένεια του Προέδρου απαίτησε την απόσυρσή του από την αγορά, αίτημα που ικανοποιήθηκε από το δικαστήριο. Στη συνέχεια ο συγγραφέας καταδικάστηκε σε τέσσερες μήνες φυλάκισης με αναστολή για παραβίαση του ιατρικού απορρήτου που, αντίθετα με την προστασία των προσωπικών δεδομένων, ισχύει και μετά το θάνατο του ασθενούς. Το 1997 διεγράφη από το ιατρικό σώμα. Επίσης, τόσο αυτός όσο και ο εκδοτικός οίκος υποχρεώθηκαν να αποζημιώσουν την οικογένεια του Προέδρου με το ποσό των 340.000 γαλλικών φράγκων. Όταν η απόφαση έγινε αμετάκλητη, ο Claude Gubler προσέφυγε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), το οποίο και καταδίκασε τη Γαλλία για παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης· το Δικαστήριο έκρινε ότι η κατάσταση της υγείας του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν καλύπτεται από το ιατρικό απόρρητο, αλλά αφορά ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο. Στην περίπτωση αυτή συγκρούονται δύο δικαιώματα αναπόσπαστα συνδεδεμένα με την προσωπικότητα. Η σύγκρουση αίρεται με την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας, με βάση την οποία υπερισχύει η ελευθερία της έκφρασης από την προστασία των προσωπικών δεδομένων και ειδικότερα του ιατρικού απορρήτου ενός δημόσιου πολιτικού προσώπου.

Συγγενής είναι η περίπτωση κειμένου όπου ο ίδιος ο συγγραφέας, στο πλαίσιο μυθιστορηματικής αυτοβιογραφίας χρησιμοποιεί δεδομένα της ιδιωτικής του ζωής, δημοσιοποιώντας ο ίδιος προσωπικά του δεδομένα. Αν στο μυθιστόρημα αναφέρονται και άλλα πρόσωπα, τότε τα προσωπικά δεδομένα εκείνων μπορεί να παραβιάζονται.

Το 2003 ο Γερμανός συγγραφέας Maxim Biller εξέδωσε το μυθιστόρημά του με τίτλο *Esra*. Σε αυτό διηγείται την ιστορία της σχέσης ενός συγγραφέα, του Adam με την σύντροφό του Esra, ηθοποιό τουρκικής καταγωγής. Στην ερωτική τους σχέση επιδρούν καταστάσεις κάθε λογής· η οικογένεια της Esra, κυρίως η τυραννική μητέρα της, η κόρη της από προηγούμενο γάμο, ο πατέρας της κόρης της και ακόμη περισσότερο ο μοιρολατρικός και ευεπίφορος στη μητρική επιρροή χαρακτήρας της. Η αληθινή πρώην σύντροφος του M. Biller και η μητέρα της, αναγνωρίζοντας στις ηρωίδες του μυθιστορήματος τους εαυτούς τους και διαπιστώνοντας ότι εξιστορούνται τα γεγονότα της πραγματικής τους ζωής προσέφυγαν στο δικαστήριο ζητώντας την απαγόρευση της κυκλοφορίας του βιβλίου με το επιχείρημα ότι επρόκειτο για βιογραφία η οποία περιείχε προσωπικά τους δεδομένα και προσέβαλε την προσωπικότητά τους. Η δικαστική διαμάχη έληξε το 2007 με απόφαση του γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου,¹⁰ σύμφωνα με την οποία κρίθηκε ότι το περιεχόμενο του βιβλίου προσέβαλε την προσωπικότητα της πρώην συντρόφου του M. Biller, και η κυκλοφορία του απαγορεύτηκε. Κρίσιμος παράγοντας για το Δικαστήριο ήταν το «ισοζύγιο» μεταξύ πρωτοτυπίας και πιστής απεικόνισης της πραγματικότητας στη συγκεκριμένη περίπτωση, το οποίο έκλινε σημαντικά υπέρ της δεύτερης· το Δικαστήριο επικύρωσε την απαγόρευση της κυκλοφορίας του βιβλίου, καθώς έκρινε ότι ο M. Biller ξεπέρασε τα όρια της ελευθερίας της τέχνης και της κατ' αρχήν θεμιτής έμπνευσης ενός συγγραφέα από γεγονότα της πραγματικής ζωής. Επρόκειτο μόλις για τη δεύτερη περίπτωση δικαστικής απαγόρευσης βιβλίου για παρόμοιο λόγο μετά την υπόθεση απαγόρευσης του μυθιστορήματος του Klaus Mann, *Mefisto*, το 1971, οπότε και είχε σταθμιστεί η ελευθερία της τέχνης και το δικαίωμα προστασίας της αξιοπρέπειας του θετού υιού του θιγόμενου προσώπου που ενέπνευσε τον ήρωα του μυθιστορήματος, Gustav Gruendens.

Στην Ελλάδα, το βιβλίο του Πέτρου Τατσόπουλου *Η καλοσύνη των ξένων - μία αληθινή ιστορία που ο συγγραφέας αφηγείται τη δική του υιοθεσία περιλαμβάνει αναπόφευκτα προσωπικά δεδομένα της φυσικής του μητέρας· στο βιβλίο της Άλκης Ζέη *Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο*, η συγγραφέας αναφέρεται σε πολλά πρόσωπα του συγγενικού και κοινωνικού περιβάλλοντός της εκθέτοντας προσωπικά τους δεδομένα και μάλιστα ευαίσθητα· ο Μένης Κουμανταρέας, στο κύκνειο άσμα του *Ο θησαυρός του χρόνου*, αυτοβιογραφείται αποκαλύπτοντας πληροφορίες για την ιδιωτική ζωή τη δική του, της συζύγου του –μεταξύ των οποίων λεπτομέρειες της ασθένειας που την οδήγησε στο θάνατο–, αλλά και τρίτων προσώπων, γνωστών του. Στις περιπτώσεις αυτές δεν φαίνεται αντίδραση των προσώπων που θίγονται. Αλλά και αν ακόμα υπήρχε, θα ήταν αμφίβολη η δικαίωσή τους, καθώς θα επικρατούσε η ελευθερία έκφρασης στη λογοτεχνία.¹¹*

4.4. Η λογοκρισία

Κραυγαλέα προσβολή της ελευθερίας έκφρασης στη λογοτεχνία αποτελεί η λογοκρισία, προληπτική ή κατασταλτική. Συμβαδίζει με τα λογής-λογής αυταρχικά καθεστάτα και επικαλείται είτε την προστασία της πολιτικής καθεστηκίας τάξης, είτε την προστασία της «δημόσιας αιδούς» είτε την προστασία της επικρατούσας θρησκείας.

4.4.1. Η προστασία της πολιτικής καθεστηκίας τάξης

Αποτελεί ιδίον των ολοκληρωτικών καθεστώτων η πρόβλεψη για απαγορεύσεις στην ελευθερία έκφρασης για βιβλία που θεωρούν, κατά τη φοβική αντίληψή τους, ότι απειλούν την καθεστηκία τάξη. Στην Ελλάδα, ο αναγκαστικός νόμος 509/1947 –ο οποίος ίσχυσε μέχρι το 1974¹²– επέβαλε την απαγόρευση, μεταξύ άλλων, κάθε έκδοσης που «επιδιώκει την εφαρμογήν ιδεών εχουσών ως έκδηλον σκοπόν την διά βιαίων μέσων ανατροπήν του Πολιτεύματος, του κρατούντος κοινωνικού συστήματος ή την απόσπασιν μέρους εκ του όλου της Επικρατείας, ή ενεργεί υπέρ της εφαρμογής αυτών προσηλυτισμών».

Στην πραγματικότητα όμως δεν επρόκειτο για λογοκρισία αλλά για μία ωμή καταστολή με εξοντωτικές ποινές που καθιστούσαν αδύνατη την έκδοση κάθε βιβλίου που μπορούσε να θεωρηθεί ότι ενέπιπτε στις προβλέψεις του νόμου. Πρακτικά, έτσι, δεν κυκλοφορούσαν βιβλία που ερχόντουσαν σε ευθεία αντιπαράθεση με τις ιδέες του καθεστώτος. Αντίθετα, ο νόμος λειτούργησε λογοκριτικά για βιβλία που έμμεσα ή αλληγορικά έθιγαν, κατά τις αντιλήψεις των κρατούντων, τα χρηστά ήθη ή παραβίαζαν τη νομοθεσία περί βλασφημίας.

Τον Μάρτιο του 1956 ο Μενέλαος Λουντέμης, από τους σημαντικότερους εκφραστές του λογοτεχνικού ρεύματος του κοινωνικού ρεαλισμού¹³, μεταφέρεται στην Αθήνα από τον Άη-Στράτη όπου ήταν εκτοπισμένος λόγω της πολιτικής του δράσης, προκειμένου να δικαστεί από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών με την κατηγορία ότι η συλλογή διηγημάτων του, *Βουρκομένες Μέρες*, ήταν «έργο υπονομευτικό και αντεθνικό» και ότι «αποτελούσε προπαρασκευαστική πράξη εσχάτης προδοσίας». Επιφανείς ομότεχνοί του¹⁴ τον υπερασπίστηκαν σθεναρά το έργο και την πολιτεία του κατά την ακροαματική διαδικασία (13-14 Μαρτίου 1956). Στην απολογία του, ο συγγραφέας απαντά στην απορία του προέδρου «πώς δεν υπογράψατε μίαν δήλωσιν δια να σώσετε από την δοκιμασίαν εσάς και το παιδί σας;»:

«Κύριε Πρόεδρε ... Χρειάστηκαν εκατομμύρια χρόνια για να γίνουν τα τέσσερα πόδια δυο. Δεν θα τα ξανακάνω τέσσερα! Με τις κακουχίες και τα δεσμά προσπαθούν να αφανίσουν το κορμί μου για να αλώσουν, μέσα απ' αυτό, την ψυχή μου. Δεν θα την παραδώσω!».

Το δικαστήριο αθώωσε τον Μενέλαο Λουντέμη, αλλά διέταξε τη δήμευση των αντιτύπων του βιβλίου του που είχαν κατασχεθεί¹⁵. Τρεις μήνες αργότερα, με απόφαση του Εφετείου Αθηνών βασισμένη στο άρθρο 14 του Σ. του 1952 σε συνδυασμό με την αθώωση του συγγραφέα, τα κατεσχεμένα αντίτυπα αποδόθηκαν σε εκείνον και το βιβλίο κυκλοφόρησε ελεύθερα (Ζιώγας, χ.χρ).

Παρόμοιο κλίμα επικράτησε κατά τη διάρκεια της Χούντας (1967-1974). Ο έλεγχος της ελευθερίας της έκφρασης στηρίχθηκε σε απαγορεύσεις¹⁶ με βάση γενικόλογες, διάσπαρτες διατάξεις. Αρχικά, κατά τα πρώτα χρόνια της επταετίας, οι συγγραφείς, ιδίως οι λογοτέχνες, εσίγησαν· αργότερα επανήλθαν κυρίως με υπαινικτικά κείμενα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν το βιβλίο *18 Κείμενα*, που κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις «Κέδρος» τον Ιούλιο του 1970 με πονήματα ισάριθμων λογοτεχνών¹⁷. Είχε προηγηθεί η-δήθεν-άρση της προληπτικής λογοκρισίας τον Οκτώβριο του 1969, γεγονός που σχολιάζεται στον πρόλογο του βιβλίου: «*Η άρση της προληπτικής λογοκρισίας δεν αρκεί για τη χειραφέτηση της πνευματικής ζωής ενός τόπου, όταν μεγάλες ζωτικές περιοχές εξακολουθούν να περιβάλλονται από πλέγματα που καθιστούν ανέφικτη την εξαντλητική περιγραφή και αξιολόγησή τους*» (Γκιώνης, 2010). Μεταξύ των κειμένων αυτών, το δοκίμιο της Νόρας Αναγνωστάκη, *Μία Μαρτυρία*, αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση μίας συγγραφικής φωνής που πασχίζει να αρθρώσει λόγο εντός ενός λογοκρινόμενου καθεστώτος. Η Δ. Σκούρτη (2015) ανιχνεύει στον συγκεκριμένο τρόπο γραφής μία ιδιαίτερη, συμβολιστική και εσωστρεφή λογοτεχνική «γλώσσα της Παντομίμας», η οποία προσεγγίζει τα όρια της αφηγηματικής σιωπής, με τάσεις συνεχούς εσωτερικής αναδίπλωσης ενώ παράλληλα διέπεται από έναν διαρκή υπαινιγμό με αναφορές δίχως συγκεκριμενοποίηση του χωροχρόνου.

Εμβληματική είναι η παρουσία στα *18 Κείμενα* του Γιώργου Σεφέρη, ο οποίος, μετά την δήλωσή του κατά του απριλιανού καθεστώτος, το Μάρτιο του 1969,¹⁸ σπάει και πάλι τη σιωπή του· το πρώτο από τα κείμενα είναι το αλληγορικό ποίημα «Οι γάτες του Αη-Νικόλα»:

Τον δ' άνευ λύρας όμως υμνωδεί
θρήνον Ερινύος
αυτοδίδακτος έσωθεν
θυμός, ου το παν έχων
ελπίδος φίλον θράσος.

ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ, 990 επ.

«Φαίνεται ο Κάβο-Γάτα...», μου είπε ο καπετάνιος
δείχνοντας ένα χαμηλό γιαλό μέσα στο πούσι
τ' άδειο ακρογιάλι ανήμερα Χριστούγεννα,
«... και κατά τον Πουνέντε αλάργα το κύμα γέννησε την Αφροδίτη
λένε τον τόπο Πέτρα του Ρωμιού.
Τρία καρτίνια αριστερά!»
Είχε τα μάτια της Σαλώμης η γάτα που έχασα τον άλλο χρόνο
κι ο Ραμαζάν πώς κοίταζε κατάματα το θάνατο,
μέρες ολόκληρες μέσα στο χιόνι της Ανατολής
στον παγωμένον ήλιο
κατάματα μέρες ολόκληρες ο μικρός εφέστιος θεός.
Μη σταθείς ταξιδιώτη.

«Τρία καρτίνια αριστερά» μουρμούρισε ο τιμονιέρης.

...ίσως ο φίλος μου να κοντοστέκονταν,
ξέμπαρκος τώρα
κλειστός σ' ένα μικρό σπίτι με εικόνες
γυρεύοντας παράθυρα πίσω απ' τα κάδρα.
Χτύπησε η καμπάνα του караβιού
σαν τη μονέδα πολιτείας που χάθηκε
κι ήρθε να ζωντανέψει πέφτοντας
αλλοτινές ελεημοσύνες.

«Παράξενο», ξανάειπε ο καπετάνιος.
«Τούτη η καμπάνα -μέρα που είναι-
μου θύμισε την άλλη εκείνη, τη μοναστηρίσια.
Διηγότανε την ιστορία ένας καλόγερος
ένας μισότρελος, ένας ονειροπόλος.

Τον καιρό της μεγάλης στέγνιας,
-σαράντα χρόνια αναβροχιά
ρημάχτηκε όλο το νησί·
πέθαινε ο κόσμος και γεννιούνταν φίδια.
Μιλιούνια φίδια τούτο τ' ακρωτήρι,
χοντρά σαν το ποδάρι ανθρώπου
και φαρμακερά.
Το μοναστήρι τ' Αϊ-Νικόλα τό ειχαν τότε
Αγιοβασιλείτες καλογέροι
κι ούτε μπορούσαν να δουλέψουν τα χωράφια
κι ούτε να βγάλουν τα κοπάδια στη βοσκή·
τους έσωσαν οι γάτες που αναθρέφαν.
Την κάθε αυγή χτυπούσε μια καμπάνα
και ξεκινούσαν τσούρμο για τη μάχη.
Όλη μέρα χτυπιούνταν ώς την ώρα
που σήμαιναν το βραδινό ταγίνι.
Απόδειπνα πάλι η καμπάνα
και βγαίναν για τον πόλεμο της νύχτας.
Ήτανε θαύμα να τις βλέπεις, λένε,
άλλη κουτσή, κι άλλη στραβή, την άλλη
χωρίς μύτη, χωρίς αυτί, προβιά κουρέλι.
Έτσι με τέσσερεις καμπάνες την ημέρα
πέρασαν μήνες, χρόνια, καιροί κι άλλοι καιροί.
Άγρια πεισματικές και πάντα λαβωμένες
ξολόθρεψαν τα φίδια μα στο τέλος
χαθήκανε· δεν άντεξαν τόσο φαρμάκι.
Ωσάν καράβι καταποντισμένο
τίποτε δεν αφήσαν στον αφρό
μήτε νιαούρισμα, μήτε καμπάνα.
Γραμμή!

Τι να σου κάνουν οι ταλαίπωρες
παλεύοντας και πίνοντας μέρα και νύχτα
το αίμα το φαρμακερό των ερπετών.
Αιώνες φαρμάκι· γενιές φαρμάκι».
«Γραμμή!» αντιλάλησε αδιάφορος ο τιμονιέρης.

Τετάρτη, 5 Φεβρουαρίου 1969

4.4.2. Η προστασία της δημοσίας αιδούς

Στην Ελλάδα, αξιοπρόσεκτα, το νομοθετικό πλαίσιο περί ασέμων εντύπων παραμένει τυπικά αμετάβλητο εδώ και ογδόντα πέντε χρόνια παρά τις περιπέτειες που πέρασαν στο πέρασμα των χρόνων –και τις αυτονόητες αλλαγές που συντελέστηκαν ως προς την κοινωνική πρόσληψη της «δημοσίας αιδούς»–, συνεχίζουν να ισχύουν μέχρι σήμερα τα άρθρα 29 και 30 του ν. 5060/1931 «περί Τύπου, προσβολών της τιμής γενικώς και άλλων σχετικών διατάξεων», τα οποία ορίζουν ορίζουν αντιστοίχως, ότι: «*όστις προς τον σκοπόν εμπορίας ή διανομής ή δημοσίας εκθέσεως παρασκευάζει, αποκτά, κατέχει, μεταφέρει, εισάγει εις το κράτος ή εξάγει ή καθ' οιονδήποτε τρόπον τίθησιν εις κυκλοφορίαν έγγραφα, έντυπα, συγγράμματα, σχέδια, εικόνες, ζωγραφιάς, εμβλήματα, φωτογραφίας, κινηματογραφικά ταινίας ή άλλα αντικείμενα άσεμνα, οιουδήποτε είδους, όστις μεταχειρίζεται οιονδήποτε μέσον δημοσιότητας προς διευκόλυνσιν της κυκλοφορίας του ή του εμπορίου των αυτών ασέμων αντικειμένων, τιμωρείται δια φυλακίσεως, τουλάχιστον ενός μηνός και δια χρηματικής ποινής [...]*» και ότι «*άσεμνα κατά τα περιπτώσεις του προηγουμένου άρθρου θεωρούνται τα χειρόγραφα, έντυπα, εικόνες και λοιπά αντικείμενα, οσάκις, συμφώνως προς το κοινό αίσθημα προσβάλλουσι την αιδού. Δεν θεωρούνται άσεμνα τα έργα τέχνης ή επιστήμης και ιδίως αυτά που ανήκουν στην πολιτιστική δημιουργία της ανθρωπότητας ή που συμβάλλουν στην προώθηση της ανθρώπινης γνώσης, εκτός από την περίπτωση όπου προσφέρονται προς πώληση, πωλούνται ή παρέχονται ειδικά, σε πρόσωπα ηλικίας κάτω των 18 ετών και για σκοπούς άλλους, εκτός από τη σπουδή. Για το χαρακτηρισμό έργου ως ανήκοντος στις παραπάνω εξαιρέσεις ο εισαγγελέας μπορεί να προκαλέσει συμβουλευτική γνωμοδότηση πενταμελούς επιτροπής, την οποία διορίζει ο ίδιος από παιδαγωγούς, καθηγητές της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών και μέλη συλλόγων για την προστασία της παιδικής ηλικίας ή όπου δεν υπάρχουν τέτοια πρόσωπα, τριμελούς επιτροπής από παιδαγωγούς και λογίους».*

Η νομολογιακή επεξεργασία των εν λόγω διατάξεων έχει οδηγήσει σε μία κατ' αρχήν σταθερή ερμηνευτική προσέγγισή τους, σύμφωνα με την οποία, αμφότερες οι διατάξεις αυτές, όπως συνάγεται από τη διατύπωσή τους, διαφυλάσσουν τη δημόσια ηθική και αποβλέπουν κατ' αρχή στην προστασία του γενικού συμφέροντος του κοινωνικού συνόλου και όχι του καθενός ατόμου, στο οποίο βεβαίως αντανακλούν εμμέσως οι συνέπειες της παραβάσεώς τους. Εκείνος όμως που προσεβλήθη άμεσα από την αξιόποινη παράβαση των άρθρων 29 και 30 του ν. 5060/1931 και υπέστη άμεση ζημία νομιμοποιείται σε άσκηση πολιτικής αγωγής για επίδικα αποζημιώσεως ή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης ως φορέας του ιδιωτικού δικαιώματος ή του εννόμου συμφέροντος που έχει προσβληθεί. Με βάση τις ανωτέρω διατάξεις των άρθρων 29 και 30 του ν. 5060/1931, η ποινικά κολάσιμη προσβολή της δημοσίας αιδούς συνιστάται στην πρόκληση του δυσαρέστου συναισθήματος και της αποστροφής που προκαλεί η με οποιαδήποτε μορφή δημόσια έκθεση και περιγραφή σεξουαλικών αποκαλύψεων και κατά φύση και παραφύση ερωτικών πράξεων προς ερωτική διερέθιση. Δεν είναι αναγκαίο να προσβληθεί η αιδώς ενός ή περισσότερων προσώπων καθορισμένων ή όχι, αφού, καθώς πρόκειται για έγκλημα «αφηρημένης διακινδύνευσης», αρκεί η εκάστοτε άσεμνη παράσταση και περιγραφή να μπορεί να προκαλέσει ροπή σε απροσδιόριστο αριθμό προσώπων, έτσι ώστε ο καθένας να ντρέπεται τον άλλο και όλοι μαζί να θέλουν να απαλλαγούν από την περιγραφή ή την παράσταση αυτή. Η έννοια του ασέμου είναι νομική και για τον προσδιορισμό της νοείται ως αιδώς η σεμνότητα ή συστολή του ατόμου προς ό,τι ανάγεται στη σφαίρα της σεξουαλικής του ζωής, σύμφωνα με το μέσο λαϊκό αίσθημα, η δε κρίση περί ασέμου οφείλει, κατά την ορθότερη άποψη, να αναφέρεται στο έργο ως διανοητικά ενιαίο σύνολο, χωρίς να προκαταλαμβάνεται από μεμονωμένες λέξεις ή φράσεις· αυτές χάνουν τον τυχόν άσεμο χαρακτήρα τους και μετουσιώνονται σε τέχνη, όταν εντάσσονται από τον συγγραφέα σε ένα νοηματικό σύνολο επεξεργασμένο έτσι ώστε να αναπλάθει την πραγματικότητα, όχι για να την παρουσιάσει έτσι όπως είναι, αλλά για να την αναπαραστήσει όπως ο ίδιος τη βλέπει (ΑΠ 546/1983· Παπαδοπούλου, 2002, σ. 124-125).

Το λογοτέχνημα κατατάσσεται στο χώρο του μυθιστορήματος και ως περιέχον δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας θεωρείται έργο τέχνης κατά την έννοια της διάταξης του άρθρου 16 του Σ, με αποτέλεσμα, κατ' αρχήν, να μην υπάγεται σε κανενός είδους περιορισμό· η προστασία της ελεύθερης καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας και της ελεύθερης έκφρασης των στοχασμών του συγγραφέα, επειδή αποσκοπεί στη διαφύλαξη ύψιστων κοινωνικών αγαθών, καλύπτει (νομιμοποιεί) και προσβολές του δικαιώματος της προσωπικότητας (κάποιου αναγνώστη) που τυχόν ενυπάρχουν στην ενάσκησή τους, διότι η προσωπικότητα, και αν θίγεται, «εφόσον δεν προσβάλλεται η αξία του Ανθρώπου», έχει στη συγκεκριμένη περίπτωση υποδεέστερη σημασία σε σχέση με το αγαθό των άνω ελευθεριών (ΑΠ Ολ 13/1999). Περαιτέρω φορείς της ελευθερίας της τέχνης, όπως προαναφέρθηκε είναι όχι μόνο οι καλλιτεχνικοί δημιουργοί, αλλά και

τα πρόσωπα που απολαμβάνουν (ή εμποδίζονται να απολαύσουν) ένα έργο τέχνης, δηλαδή το κοινό τους (ΜπρΑθ 383/2009).

Σχετική έρευνα έχει καταδείξει παρατηρεί την πρακτική των δικαστηρίων στις δίκες περί ασέμνου να θέτουν ως κριτήριο του κατά πόσον ένα έργο αποβάλλει τον χαρακτήρα του ως έργου τέχνης την πρόθεση του δημιουργού να κερδοσκοπήσει με τη δημοσίευση του επίμαχου περιεχομένου και, γενικότερα, να προκαλέσει τη σεξουαλική μόνον (ή κυρίως) διέγερση, περιέργεια και φαντασία και μάλιστα κατά τρόπο ενστικτώδη.¹⁹ Σε κάθε περίπτωση, η αδυναμία της δικαστικής κρίσης να επιτελέσει ρόλο προστατευτικό της δημοσίας αιδούς είναι μάλλον προφανής· η ίδια η κοινωνία, ως ο αυστηρότερος εκτιμητής της καλλιτεχνικής αξίας ενός έργου, έχει μεγαλύτερες δυνατότητες να το δεχθεί ή να το απορρίψει επιφέροντας αδιαμεσολάβητα τις συνέπειες της κρίσης της (Παπαδοπούλου, 2002, σ. 135).

Διαχρονικά, οι δίκες του Gustave Flaubert για τη *Madame de Bovary* και του Charles Baudelaire για τα *Fleurs du Mal*, με βάση την «ανηθικότητα», συνιστούν εμβληματικά παραδείγματα παρεμβάσεων του δικαίου στην ελευθερία της λογοτεχνικής έκφρασης.

Στην Ελλάδα, παρόμοιες παρεμβάσεις υπήρξαν με τις δίκες για το *Δεκαήμερο του Βοκκάκιου*, που χαρακτηρίστηκε «άσεμνο» από το Εφετείο Αθηνών (βούλευμα 117/1954) ή για δύο διηγήματα που δημοσιεύθηκαν το 1972 στο περιοδικό *Τραμ* και από τα οποία το ένα (*Το Σώμα*, του Ηλία Πετρόπουλου) κρίθηκε «άσεμνο» από το Εφετείο Θεσσαλονίκης (1178/1972).²⁰

Το 1979 εκδόθηκε για πρώτη φορά στα ελληνικά το βιβλίο Μαρκησίου ντε Σαντ *Φιλοσοφία στο Μπουντουάρ* από τις εκδόσεις Εξάντας σε μετάφραση του Βασίλη Καλλιπολίτη. Η κυκλοφορία του απαγορεύτηκε με δικαστική εντολή. Δύο χρόνια αργότερα ο ίδιος εκδοτικός οίκος κυκλοφόρησε τις *120 Μέρες των Σοδόμων* σε μετάφραση των Τάκη Θεοδωρόπουλου και Πέτρου Παπαδόπουλου. Υπήρξαν καταγγελίες του έργου για προσβολή της δημοσίας αιδούς. Στη δίκη που ακολούθησε συγκροτήθηκε Γνωμοδοτική Επιτροπή από πέντε προσωπικότητες των γραμμάτων και των τεχνών, προκειμένου να εκφέρει τη γνώμη της για το εάν το βιβλίο εμπίπτει στην έννοια του άσεμνου ή όχι. Μέλη της Επιτροπής ήταν, μεταξύ άλλων, ο Γιάννης Μόραλης, ο Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος και ο Ευάγγελος Παπανούτσος. Η Επιτροπή έκρινε, με μειοψηφία του Ευάγγελου Παπανούτσου, ότι δεν συνέτρεχε προσβολή. Παρόλα αυτά, το Δικαστήριο βασίστηκε στη γνώμη του Ευάγγελου Παπανούτσου και στη μαρτυρική κατάθεση ενός χωροφύλακα και το βιβλίο απαγορεύτηκε.

Με την υπ' αριθ. 4030/1981 απόφαση του Εφετείου Θεσσαλονίκης –η οποία μετέπειτα αναίρεθηκε με την υπ' αριθ. 546/1983 απόφαση του ΑΠ, για την οποία γίνεται εκτενέστερα λόγος ανωτέρω– είχε κριθεί, για άλλη μία φορά, ένοχος συγγραφής άσεμνου βιβλίου ο Ηλίας Πετρόπουλος, τούτη τη φορά για το έργο του *Το εγχειρίδιο του καλού κλέφτη*. Η συγγραφική του δραστηριότητα ήταν έκφανση μιας ιδιάζουσας –σίγουρα ενδιαφέρουσας– και συνεπούς πολιτείας. Άλλωστε, όπως ο ίδιος σημειώνει *η προκλητικότητα δεν είναι παρά ένα όπλο, μια μέθοδος - και ποτέ ένας στόχος*.²¹

Το 1999 εκδόθηκε το βιβλίο της Έρης Σωτηροπούλου *Ζιγκ ζαγκ στις νερατζιές*, αποσπώντας, την επόμενη χρονιά, το Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος και το Βραβείο Μυθιστορήματος του περιοδικού *Διαβάξω*. Μετά από σχετική αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών διέταξε, αρχικά, με την υπ' αριθ. 511/2008 απόφασή του την προσωρινή –μέχρι την εκδίκαση συναφούς κύριας αγωγής του αιτούντος– απόσυρση του βιβλίου από τις σχολικές βιβλιοθήκες κρίνοντας ότι το περιεχόμενό του ήταν «πορνογραφικό και συνεπώς ακατάλληλο για τα μέλη της μαθητικής κοινότητας». ²² Η συγγραφέας, η οποία δεν είχε παρασταθεί στην αρχική δίκη, υπέβαλε αίτηση ανάκλησης της απόφασης, η οποία έγινε δεκτή· με την υπ' αριθ. 383/2009 απόφασή του, το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών ανακάλεσε την προηγούμενη απόφασή του προτάσσοντας την συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία της τέχνης.²³

4.4.3. Η προστασία της επικρατούσας θρησκείας

Παραδοσιακά οι θρησκείες πρωταγωνιστούν στις διώξεις κατά της ελευθερίας της έκφρασης. Αυτό δεν είναι παράδοξο, γιατί όλες αποτελούνται από κλειστά συστήματα ιδεών που στηρίζονται σε δήθεν αναντίρρητες αλήθειες, σε δόγματα. Η παραμικρή αμφισβήτηση του δόγματος προκαλεί ισχυρούς κραδασμούς στο οικοδόμημα κάθε θρησκείας η οποία είναι αναγκασμένη να αντιδράσει, εξαφανίζοντας την απειλή.

Η αντίδραση στο βλάσφημο ή ασεβές γραπτό κείμενο απορρέει από δύο πηγές εξουσίας, τη θρησκευτική και την κοσμική. Η καθεμιά επιβάλλει, σύμφωνα με τους κανόνες της, επιτίμια και ποινές, και οι δυο όμως αποτελούν όψεις του ίδιου νομίσματος. Ο συνεκτικός κρίκος μεταξύ τους είναι βαθιά *πολιτικός*.

Είτε προέρχεται από την θρησκευτική, είτε από την κοσμική εξουσία –είτε και από τις δύο συνεργαζόμενες–, η τιμωρία της βλασφημίας δεν αφορά τόσο την υπεράσπιση μιας συμπαντικής τάξης στον ουρανό («ποιος μας έφερε εδώ», «τι υπάρχει μετά»): ενδιαφέρεται ζωηρότερα για την «ευταξία» των πεποιθήσεων και των κοσμοθεωριών εδώ, στη γη (Ραβδάς, 2002).

Όσον αφορά τον καθολικισμό, καθ' όλη την προνεωτερική περίοδο, η σύγχυση της κοσμικής με τη θρησκευτική εξουσία οδηγούσε στην επιβολή κυρώσεων εκ μέρους της εκκλησίας που είχε καταρτίσει ήδη από το 1559 τον Κατάλογο Απαγορευμένων Βιβλίων (Index Librorum Prohibitorum²⁴), ο οποίος ίσχυσε επισήμως έως το 1966. Συνολικά, και μέχρι την 20^η έκδοσή του, το 1948, ο Index περιέλαβε πάνω από 4.000 τίτλους βιβλίων, μεταξύ των οποίων έργα των πιο γνωστών συγγραφέων της παγκόσμιας λογοτεχνίας και σκέψης.

Στην Ελλάδα, νομοθετική προστασία του Θεού και των Θείων²⁵ συναρτάται με το υβριδικό καθεστώς της σχέσης μεταξύ της Ορθόδοξης εκκλησίας και του Κράτους²⁶ και, με τη γενικότητα που χαρακτηρίζει τους σχετικούς νομοθετικούς ορισμούς, επέτρεψε τη δίωξη ευρέως φάσματος λογοτεχνικών έργων.

4.4.3.1. Ανδρέας Λασκαράτος – «Τα μυστήρια της Κεφαλονιάς»

Ο Κεφαλονίτης συγγραφέας Ανδρέας Λασκαράτος²⁷ συγκέντρωσε και εξέδωσε το 1856 το κύριο μέρος της κριτικής του στην Ορθόδοξη Εκκλησία και τον κεφαλλονίτικο Κλήρο στο έργο του *Τα μυστήρια της Κεφαλονιάς ή σκέψεις απάνου στην οικογένεια, τη θρησκεία και την πολιτική εις την Κεφαλονιά*, το οποίο ως υπότιτλο είχε το χωρίο από το κεφ. 12 του Κατά Λουκάν Ευαγγελίου: «Ουδεν συγκεκαλυμμένον εστί, ο ου αποκαλυφθήσεται και κρυπτόν ο ου γνωσθήσεται». Το ύφος και η ένταση της κριτικής του συγγραφέα²⁸ προκάλεσαν την αντίδραση της εκκλησίας, η οποία αφόρισε τον Ανδρέα Λασκαράτο με πράξη του Μητροπολίτη Κεφαλληνίας Σπυρίδωνος στις 16 Φεβρουαρίου 1856. Το κείμενο «μετά βαθείας λύτης καρδιάς» γνωστοποίησε στην κοινότητα των πιστών τη νέα ύβρη του «πασίγνωστου απονενοημένου», ο οποίος αυτή τη φορά με το έργο του «εξυβρίζει και περιπαίζει πάντα τα θεία Μυστήρια, τας Ιεράς εικόνas, τας Ιεράς Ακολουθίας, τας Αγίας Τεσσαρακοστάς, τον Ιερόν Κλήρον, και τέλος, ο θεοστυγής ούτος, ουδέν θεϊόν, ουδέν ανθρώπινον άφηκεν απερίπαικτον [...]».²⁹

Υπό την πίεση της λαϊκής κατακραυγής, ο Λασκαράτος εγκατέλειψε την Κεφαλονιά με κατεύθυνση τη Ζάκυνθο τρεις μήνες μετά τον αφορισμό, στις 16 Μαΐου 1856. Κι εκεί, όμως δεν έμελε να τύχει καλύτερης μεταχείρισης. Διαμαρτυρόμενος όγλος τον περίμενε ήδη υποδεχόμενός τον στην προκουμαία με ύβρεις και προσβολές στην προκουμαία. «Περνώντας ύστερα για να πάω να κλειστώ εις το σπίτι, αντιλαμβανόμουν ότι στες εκκλησίες με αφόρεζαν!»· πράγματι, ο Αν. Λασκαράτος αφορίστηκε και στη Ζάκυνθο από τον Μητροπολίτη Νικόλαο Κοκκίνη (Λασκαράτος, 1982). Η παραμονή του στο νησί διήρκεσε 15 μέρες τις οποίες και πέρασε κλεισμένος στο σπίτι του ξάδερφού του και αποφεύγοντας σχεδόν κάθε συναναστροφή. Κατόπιν πήρε την απόφαση να φύγει στο Λονδίνο, ουσιαστικά αυτοεξοριζόμενος για ένα χρόνο. Εκεί, μακριά από το περιβάλλον της πίεσης, επεξεργάστηκε το δεύτερο μέρος των επικριτικών του απόψεων για τη στάση της Εκκλησίας, την Απόκριση στον Αφορισμό του κλήρου της Κεφαλονιάς, η οποία, αν και ο ίδιος δηλώνει πως ολοκληρώθηκε τις πρώτες σαράντα ημέρες της παραμονής του εκεί, δεν δημοσιεύτηκε παρά το 1867. Σε αυτόν τον «δεύτερο γύρο», τη σκυτάλη των διώξεων πήρε η Πολιτεία³⁰ η οποία και επενέβη για απόψεις εκφρασθείσες στην Απόκριση, πλέον.

Η δικαστική περιπέτεια του Ανδρέα Λασκαράτου ξεκίνησε στις 6/18 Αυγούστου 1868 με την κλήση του σε απολογία στο Πλημμελειοδικείο Κεφαλονιάς με ένα αρκετά πλούσιο κατηγορητήριο.³¹ Το βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών ήταν παραπεμπτικό. Ο Αν. Λασκαράτος άσκησε ανακοπή στο Συμβούλιο Εφετών στην Κέρκυρα, το οποίο όμως και απέρριψε την ανακοπή του επικυρώνοντας το αρχικό βούλευμα και αναθέτωντας την υπόθεση στον Εισαγγελέα Εφετών Κερκύρας. Εκείνος με τη σειρά του τον παρέπεμψε σε δίκη εισηγούμενος την ενοχή του. Η δίκη πραγματοποιήθηκε στις 3/25 Νοεμβρίου 1869. Ο Αν. Λασκαράτος αθώωθηκε με 8-4 ψήφους των ενόρκων, οι οποίοι είχαν πρόεδρο τον Ανδρέα Μομφεράτο. Στην αυτοβιογραφία του, ο Αν. Λασκαράτος αποδίδει την αθώωσή του στον Αν. Μομφεράτο για την ετυμηγορία και εξαίρει τη σύνεση και τις αρετές του, κατηγορώντας ταυτόχρονα για μεροληψία τους δικαστές. Ενδιαφέρουσα είναι πάντως και η άποψη που εκφέρει η Α. Σιδέρη στη σχετική παρατήρηση (Λασκαράτος, 1983, σελ. 179, σημ. 97), όπου υποστηρίζει πως το δικαστήριο σιωπηρά ήταν ευνοϊκά διακείμενο προς τον Λασκαράτο – υπό αυτό το πρίσμα προτείνει να ερμηνευτεί το γεγονός ότι διορίστηκε συνήγορος και δεν αφέθηκε ο Ανδρέας Λασκαράτος να δώσει στο ακροατήριο μία από τις γνωστές του μάχες,³² το εισαγγελικό επιχείρημα ότι ο Λασκαράτος «έχει βλαμμένον τον νουν του» και, τέλος, τη σύνοψη του προέδρου Δραγούμη

ο οποίος υπενθύμισε ότι «σήμερα πρόκειται περί ελευθερίας συνειδήσεως, ελευθερίας διαλόγου και ελευθερίας του τύπου».

Ο αφορισμός του Ανδρέα Λασκαράτου ήρθη ένα χρόνο πριν το θάνατό του,³³ το 1900 με πρωτοβουλία του τότε δεσπότη Κεφαλληνίας Γεράσιμου Δόριζα. Έιχαν προηγηθεί συμφιλιωτικές απόπειρες μέσω ανταλλαγής επιστολών το 1895, στις οποίες ο Αν. Λασκαράτος είχε ανταποκριθεί.

4.4.3.2. Εμμανουήλ Ροΐδης – «Πάπισσα Ιωάννα»

Ο Εμμανουήλ Ροΐδης εξέδωσε το βιβλίο του *Πάπισσα Ιωάννα* το 1866 με τον υπότιτλο «Μία μεσαιωνική μελέτη». Ο συγγραφέας εμπνέεται από το μύθο της Πάπισσας Ιωάννας³⁴ για να συνθέσει μια αλληγορία για τον φαρισαϊσμό του κλήρου της εποχής, διανθισμένη με σκόρπια επίκαιρα –τότε– κοινωνικά σχόλια. Η αντίδραση ήταν άμεση και είχε πρωτεργάτη τον Μακάριο τον Καρυστίας.³⁵ Ο Μακάριος επέλεξε να ανοίξει τη διαμάχη με δημοσιεύματα στον ημερήσιο τύπο³⁶. αν αναλογιστεί κανείς ότι το 1866 κυκλοφορούσαν σε όλη την ελληνική επικράτεια 70 εφημερίδες για την ενημέρωση της μερίδας εκείνης του πληθυσμού του 1,5 εκατομμυρίου που ήξερε ανάγνωση, και ότι την ίδια χρονιά εκδίδονταν στην Αθήνα των 40.000 κατοίκων 37 έντυπα (3 εκ των οποίων γαλλόφωνα) εύκολα αντιλαμβάνεται το γιατί το ζήτημα της «Πάπισσας Ιωάννας» παρέμεινε το «μεγάλο θέμα της ημέρας» για το πρώτο εξάμηνο του 1866, καθώς παράλληλα με τις επιθέσεις του Μακαρίου υπήρξε και μια μερίδα υποστήριξης στο έργο του Εμμ. Ροΐδη.

Η έκταση που έλαβε το ζήτημα οδήγησε στην εμπλοκή της Ιεράς Συνόδου. Στις 15 Μαρτίου 1866 ανατέθηκε σε επιτροπή³⁷ η ανάγνωση του έργου και η εκφορά γνώμης για το περιεχόμενό του. Η εν λόγω επιτροπή, εργασθείσα με ζήλο, παρέδωσε το πόρισμά της έντεκα μέρες μετά στο οποίο κατέληγε πως: «[...]το δημοσιευθέν μυθιστόρημα υπό Ε.Δ. Ροΐδου γέμει ασεβείας, κακοδοξίας και αισχροτήτος ως χλευαζομένων εν αὐτῶν τε θείων δογμάτων, των Ιερών Μυστηρίων και τελετών, των εθίμων και παραδόσεων, και των αὐτῶν των ηθῶν προσβαλλομένων δια των ασεμνοτάτων διηγήσεων του εκ πνεύματος αντιχριστιανικού προαγομένου ειρημένου συγγραφέως [...]».

Σε νέα συνεδρίασή της στις 31 Μαρτίου 1866 η Σύνοδος, λαμβάνοντας υπ' όψιν το πόρισμα και θεωρώντας κι εκείνη πως το βιβλίο «[...] είναι αποκύημα του Σατανά και εχθρόν της ποιμνής του Χριστού», καλεί με εγκύκλιό της όλους τους Ιεράρχες «να αποτρέψωσι έκαστος αὐτῶν τους υπ' αὐτόν πιστούς από της αναγνώσεως αὐτοῦ, ως επιβλαβούς λίαν, εις τε τα ἤθη και τας ψυχάς αὐτῶν, αναγνώσωσι δε και την συνοδικήν ταύτην εγκύκλιον επ' ἐκκλησίας». Ταυτόχρονα, «επειδή δε τα τοιαῦτα βιβλία και οι συγγραφείς των καταδιώκονται και υπό του πολιτικού Νόμου, εκρίθει να καταδειχθῶσι δι' εγγράφου συνοδικού προς το Υπουργεῖον τα βλάσφημα χωρία τα σημειωθέντα υπό της Επιτροπῆς και να παρακληθῆ αὐτό να καταγγείλει το βιβλίον και τον συγγραφέαν εις τον αρμόδιον Εισαγγελέα ἵνα καταδιωχθῶσι κατά τον Νόμον».

Ακολούθως, στις 4 Απριλίου 1866 η Ιερά Σύνοδος, με νέα εγκύκλιό της³⁸ προς τους Ιεράρχες αναθεματίζει το βιβλίο και συνιστά την καταστροφή του, ενημερώνει πως έχει ήδη ζητήσει τη συνδρομή της Πολιτείας και εντέλλεται τους Χριστιανούς «ὅπως ου μόνον απέχωσι της αναγνώσεως τοιούτου εις την ψυχὴν και το σώμα³⁹ επιβλαβούς βιβλίου, αλλά αποστρέφονται τούτο ως αποκύημα και μiasματικόν νόσημα, ου μην αλλά και τω πυρί παραδίδωσιν, όπου αν αὐτό ευρίσκωσιν, ἵνα μη ποτέ αυτοί εις πειρασμόν εμπέσωσι και ἔνοχοι του αἰώνιου πυρός γένωνται».

Ο Μακάριος κλιμάκωσε την επίθεσή του με άρθρα του στην εφημερίδα «Εθνοφύλαξ»,⁴⁰ άρθρα πιέσεων προς την πολιτική εξουσία να αναλάβει δράση τιμωρώντας «παραδειγματικῶς τον κακούργον συγγραφέαν».⁴¹ Αυτή ακριβώς η εμμονή ήταν που ώθησε τον Εμμ. Ροΐδη στη δημοσίευση τόσο της απάντησής του «Προς τα σ. μέλη της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος», το αντίστοιχο της *Απόκρισης* του Λασκαράτου, όσο και τεσσάρων επιστολών του με τίτλο «Επιστολές ενός Αγρινιώτου» προς την εφημερίδα «Αυγή». Σε αντίθεση όμως με το μαχητικό και φορτισμένο κείμενο του Αν. Λασκαράτου, ο Εμμ. Ροΐδης δίνει και στην περίπτωση αυτή περίτεχνα κείμενα νεοελληνικής κριτικής. Αν για τον Αν. Λασκαράτο ο αφορισμός σήμαινε την απαρχή κατατρογμών, για τον Εμμ. Ροΐδη μοιάζει, εντέλει, να τον βοήθησε να βρει τον συγγραφικό του παλμό.⁴²

4.4.3.3. Νίκος Καζαντζάκης – «Ο τελευταίος πειρασμός»

Ο Νίκος Καζαντζάκης ολοκλήρωσε τη συγγραφή του βιβλίου του *Ο Τελευταίος Πειρασμός* το 1951. Το βιβλίο εκδόθηκε για πρώτη φορά στη Σουηδία το 1952. Η ελληνική Ορθόδοξη εκκλησία επεχείρησε το 1953 τη δίωξη του συγγραφέα για ιεροσυλία, πριν καν το έργο κυκλοφορήσει στα ελληνικά,⁴³ ενώ ο Πάπας Πίος ΙΒ΄ ανέγραψε το βιβλίο στον Index το 1954. Απευθυνόμενος προς την Ορθόδοξη Ιεραρχία των Αθηνών εν όψει του επικείμενου αφορισμού του –ο οποίος τελικά απετράπη– ο Ν. Καζαντζάκης θα πει: «Με καταραστήκατε, Άγιοι Πατέρες, εγώ Σας δίνω την ευχή μου. Εύχομαι η συνείδησή Σας να είναι τόσο καθαρή όσο η δική μου και να είστε τόσο ηθικοί και τόσο θρησκευόμενοι όσο εγώ». Στο τηλεγράφημά του στο Βατικανό θα χρησιμοποιήσει μια φράση του Χριστιανού απολογητή Τερτυλλιανού: «Ad tuum, Domine, tribunal apello» (στο δικαστήριό σου ασκώ έφεση, Κύριε).⁴⁴

4.4.3.4. Βαγγέλης Σακκάτος – «Εισαγωγή στην ιστορία των θρησκευμάτων»

Ο Βαγγέλης Σακκάτος μετέφρασε και εξέδωσε το 1959 στα ελληνικά το έργο του σοβιετικού συγγραφέα Ανατόλ Λουνατσάρσκυ⁴⁵ *Εισαγωγή στην Ιστορία των Θρησκευμάτων* (Η Καταγωγή των Θρησκειών). Στο βιβλίο του, ο Α. Λουνατσάρσκυ αποδομεί το φαινόμενο «θρησκεία» με σαφή προέκταση την ερμηνεία του ρόλου που οι διάφορες θρησκείες επαιξαν και παίζουν στην εξέλιξη της ιστορίας, στη φιλοσοφική, κοινωνική, πολιτική και γενικότερα διανοητική ανάπτυξη της ανθρωπότητας.

Με βάση έγγραφο που έστειλε στις 25.9.1959 η Ιερά Σύνοδος προς το Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως,⁴⁶ η Γενική Ασφάλεια γνωστοποίησε την υπόθεση στον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών, ο οποίος παρήγγειλε κατάσχεση των αντιτύπων του βιβλίου (12.12.1959). Η κατάσχεση πραγματοποιήθηκε στις 18.1.1960. Νομική βάση ήταν ο συνδυασμός του άρθρου 199 ΠΚ και του άρθρ. 14 παρ. 2 του Συντάγματος του 1952. Το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών εντός του προβλεπόμενου χρόνου (20 Ιανουαρίου 1960 – εντός δύο εικοσιτετράωρων) επικύρωσε με βούλευμα την κατάσχεση.⁴⁷ Κάποια χαρακτηριστικά επίμαχα χωρία στα οποία και θεμελιώθηκε η κατάσχεση και η δίωξη ήταν τα εξής:

Στο διάστημα τεσσάρων μηνών περίπου που μεσολάβησαν από την κατάσχεση του βιβλίου έως την ποινική δίκη, η υπόθεση έστρεψε πάνω της τα φώτα της δημοσιότητας με άρθρα στον ημερήσιο τύπο και παρεμβάσεις υπέρ και εναντίον της δίωξης του μεταφραστή. Εντύπωση προκαλεί ανάμεσά τους και η επανεμφάνιση του Αγρινιώτου Διονυσίου Σουρλή (alter ego του Εμμ. Ροΐδη στη μάχη των επιχειρημάτων ενάντια στη Σύνοδο, έναν αιώνα πριν!) και του ιδιαίτερου τρόπου γραψίματός του.

Η υπόθεση εισήχθη «δί' απευθείας κλήσεως του κατηγορουμένου» στο ακροατήριο του Πρώτου Τριμελούς Πλημμελειοδικείου την 1^η Απριλίου 1960 και –κατόπιν αναβολής λόγω απουσίας ουσιώδους μάρτυρα κατηγορίας– συζητήθηκε τελικά στις 29 Απριλίου του 1960 (Σακκάτος, 1987, σ. 215 επ.). Ο Β. Σακκάτος αθωώθηκε.

Η εγγύτερη μελέτη των πρακτικών της δίκης μέχρι την τελική αθώωση του κατηγορουμένου η οποία βασίστηκε στην αναγνώριση επιστημονικότητας στο έργο του τόσης ώστε να μη στοιχειοθετείται λόγος καταδίκης μας βοηθάει να σχηματοποιήσουμε ένα κρίσιμο και ενδιαφέρον στοιχείο της υπόθεσης «απαγορευμένα βιβλία»: η δικαιοσύνη, όσο «νομιμοφρόνας» στέργει να εμπλακεί στο αρχικό στάδιο της δίωξης, λαμβάνοντας σοβαρά υπ' όψιν τη «μήνυση» αξιοποιίνου πράξεως που της γίνεται και διατάσσοντας προσωρινή προστασία τόσο απρόθυμη είναι να καταλήξει σε τελική καταδίκη! Η απροθυμία αυτή, καθώς τηρούνται τα προσχήματα, εκδηλώνεται σιωπηρά, υπαινικτικά –τόσο που ο Α. Λασκαράτος, λ.χ., θα εκλάβει ως επίθεση και μεροληψία την μέσω της απαγόρευσης παράστασης άνευ συνηγόρου και της διαρκούς αφαίρεσης του λόγου την προσπάθεια ίσως να μην ακουστεί κάτι στο Δικαστήριο που θα καθιστούσε ανίκανους τους δικαστές να μην τον καταδικάσουν. Η εικόνα έγινε πιο καθαρή στην υπόθεση του Β. Σακκάτου, όπου ουσιαστικά, ψυχρά νομικά η υπερασπιστική γραμμή προς την αθώωση ήταν η εξής: «ο Α. Λουνατσάρσκυ συνέγραψε το έργο, ο Β. Σακκάτος το διακίνησε ως εκδότης για τον οποίον η κυκλοφορία βιβλίων είναι μέσον βιοπορισμού· σε καμία περίπτωση δεν μεταφέρθηκε το κέντρο βάρους στο πεδίο των κοσμοθεωρητικών αναζητήσεων...

Το δικαστήριο αθώωσε τον κατηγορούμενο, για άλλη μια φορά, χωρίς τούτο να σημαίνει πως ο Εισαγγελέας, λ.χ. δεν είχε σαφή προσωπική άποψη πάνω στο θέμα τόσο του βιβλίου και του αν είναι βλάσφημο ή όχι όσο και των αποδεκτών και μη πολιτικών συστημάτων.⁴⁸ Οι δίκες υποθέσεων βλασφημίας

μάλλον δημιουργούν αρκετό άγχος σε δικαστές και δικηγόρους, με τους υπερήφανους κατηγορουμένους να είναι έτοιμοι να «δυστροπήσουν» με την παραμικρή αφορμή (Σακκάτος, 1987):

ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑΣ: Αν το βιβλίο αυτό δεν είχε εκδοθεί άλλοτε θα το εξέδιδες;

ΣΑΚΚΑΤΟΣ: Και εις άλλην γλώσσαν αν το εύρισκα θα το εξέδιδα. Θα το εξέδιδα εις πάσαν περίπτωσιν!

ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑΣ: (χτυπώντας τη γροθιά στην έδρα): Εκεί εσύ, το γουδί το γουδοχέρι!

4.4.3.5. Μίμης Ανδρουλάκης – «ΜΎ»

Το 1999 ο συγγραφέας και πολιτικός Μίμης Ανδρουλάκης εξέδωσε το βιβλίο του με τίτλο Μν – Γυναικείο Αντιμυθιστόρημα.

Με αφορμή κάποια χωρία από το 8^ο κεφάλαιο του βιβλίου με τίτλο «Μαρία Μαγδαληνή»,⁴⁹ στις 21 Ιανουαρίου 2000 εκατόν πενήντα άτομα περίπου που αυτοπαρουσιάστηκαν ως μέλη ελληνορθόδοξων οργανώσεων συγκεντρώθηκαν έξω από το βιβλιοπωλείο «Ιανός» στη Θεσσαλονίκη όπου γινόταν η βιβλιοπαρουσίαση του Μν από τον ίδιο το συγγραφέα και δημιούργησαν ένταση και επεισόδια φωνάζοντας συνθήματα όπως «στην πυρά ο Ανδρουλάκης», «κρεμάλα στον Ανδρουλάκη», «κάτω τα χέρια από την Ορθοδοξία» και «έβγα έξω Σατανά», ενώ έκαψαν αντίτυπα του βιβλίου και κατέστρεψαν αφίσες που διαφήμιζαν την εκδήλωση. Ανάμεσά τους και ο βουλευτής Π. Ψωμιάδης (Ν.Δ.), ο οποίος χαρακτήρισε τον Μ. Ανδρουλάκη «απόβλητο της κοινωνίας», ζήτησε την απαγόρευση του βιβλίου και δήλωσε πως «δεν θα επιτρέψουμε να κατεδαφίσουν ό,τι απέμεινε όρθιο σ' αυτόν τον τόπο, δηλαδή την Ορθοδοξία». Πρωταγωνιστής των εκδηλώσεων ήταν ο φιλόλογος-βυζαντινολόγος Μ. Πηλαβάκης, ο οποίος άλλωστε τις αρχές της ίδιας εβδομάδας κατέθεσε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων στο Μονομελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης ζητώντας την απαγόρευση της κυκλοφορίας του βιβλίου. Την επομένη ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος δήλωσε: «Αποδοκιμάζω με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο τις πράξεις αυτές στις οποίες προέβησαν ζηλωτές Χριστιανοί, δηλαδή να πετούν πορτοκάλια και να καίνε βιβλία με βλάσφημο, όπως υποστηρίζουν, περιεχόμενο».

Στις 4 Φεβρουαρίου 2000 κατατίθεται μήνυση στη Θεσσαλονίκη εναντίον συγγραφέα και του εκδότη από τους Μ. Πηλαβάκη, Γ. Χαριτάκη και Θ. Κόττη. Στις 5 Μαρτίου 2000 ο εισαγγελέας κρίνει επαρκή τα στοιχεία και ασκεί ποινική δίωξη για «καθύβριση θρησκείας και αρχηγού θρησκευόμενου». Στις 7 Μαρτίου 2000 η Ιερά Σύνοδος με ανακοίνωσή της καταδικάζει το πόνημα του Μ. Ανδρουλάκη προσφέροντας, ταυτόχρονα έμμεση κάλυψη στους υπευθύνους των επεισοδίων του Ιανουαρίου.⁵⁰ Στις 9 Μαρτίου 2000 εκδίδεται προσωρινή διαταγή απαγόρευσης κυκλοφορίας του βιβλίου «για να σταματήσουν οι αντιδράσεις» στους 16 νομούς της περιφέρειας του Εφετείου Θεσσαλονίκης με ισχύ μέχρι τις 16 Μαΐου 2000, οπότε και ορίστηκε ημερομηνία συζήτησης της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων που υπεβλήθη από τον φιλόλογο Μ. Πηλαβάκη και το Ορθόδοξο Κέντρο Πατερικών Μελετών «Ο Άγιος Μάρκος ο Ευγενικός». Μία μέρα μετά, στις 10 Μαρτίου 2000 οι εκπρόσωποι του «Ελληνορθόδοξου Κινήματος Σωτηρίας» καταθέτουν ανάλογη αίτηση απαγόρευσης κυκλοφορίας στην Αθήνα (αν και ζητούν και έκδοση προσωρινής διαταγής, τελικά δεν υποβάλλουν το αίτημα στον Πρόεδρο υπηρεσίας του Πρωτοδικείου Αθηνών). Έχουν ήδη καταθέσει μήνυση για την ποινική καταδίκη του συγγραφέα και του εκδότη για βλασφημία. Στις 16 Μαΐου 2000 εκδικάζεται η αίτηση στην Αθήνα σε κλίμα έντασης. Το δικαστήριο επιφυλάσσεται να εκδώσει απόφαση. Την ίδια μέρα αναβάλλεται η εκδίκαση των ασφαλιστικών μέτρων στο Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης - η ισχύς της προσωρινής διαταγής παρατείνεται για δύο μήνες. Στις 22 Ιουνίου 2000 το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών με την υπ' αριθμόν 5208/2000 απόφασή του απορρίπτει τις αιτήσεις που στρέφονταν κατά του συγγραφέα Μίμη Ανδρουλάκη και του εκδότη Θανάση Καστανιώτη. Ο βασικός άξονας της δικαστικής απόφασης στηρίζεται στο άρθρο 16 του Συντάγματος που απαγορεύει την κατάσχεση και την απαγόρευση κυκλοφορίας των έργων τέχνης. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι: «Το επίμαχο βιβλίο είναι καθαρά λογοτεχνικό και το κίνητρο του συγγραφέα υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία, ο χαρακτήρας δε και η ταυτότητα του λογοτεχνήματος αυτού κινείται στο χώρο του παράδοξου, της αλληγορίας και της ονειροφантаσίας, το κατατάσσει στην αντιμυθιστορία και τη μεταλογοτεχνία, ώστε το εν λόγω έργο ως περιέχον δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας να θεωρείται έργο τέχνης κατά την έννοια της διάταξης του άρθρου 16 του Συντάγματος. Κατά συνέπεια το βιβλίο αυτό, ως έργο τέχνης, όπως πιθανολογήθηκε, εξαιρείται από τη δυνατότητα κατασχέσεως, έστω κι αν ακόμη θεωρηθεί ότι με κάποιες περικοπές καθυβρίζεται η χριστιανική θρησκεία ή ότι είναι άσεμνο».

Η πρόεδρος του Δικαστηρίου κρίνοντας συνολικά το περιεχόμενο του βιβλίου και όχι μόνο κάποιες περικοπές του κρίνει ότι αυτό «συνίσταται κατά κύριο λόγο στο να καταδείξει και να καταδικάσει τον

μισογυνισμό που διαπνέει διαχρονικά όλους τους κλάδους της κουλτούρας και της επιστήμης εδώ και χιλιετίες, δεν προκύπτει κακόβουλη ενέργεια του συγγραφέα αποσκοπούσα ευθέως στην καθύβριση της Ορθόδοξης Εκκλησίας ή άλλης ανεκτής θρησκείας, ώστε να γίνεται λόγος για προσβολή της προσωπικότητας των αιτούντων. Τέτοια προσβολή δεν μπορεί να θεωρηθεί κατ' αντικειμενική κρίση ότι επιφέρει η μυθοπλασία της λογοτεχνίας και της ποίησης. Και στην προκειμένη περίπτωση όσα αναφέρονται στις περικοπές του επίμαχου βιβλίου, αν ληφθεί υπόψη ότι το περιεχόμενο τούτου κατά τα προαναφερόμενα κινείται στο χώρο του παράδοξου, της αλληγορίας και της φαντασίας, ώστε ουδεμία φράση να εκλαμβάνεται τοις μετρητοίς και να θεωρείται ότι αποβλέπει σε προσβολή του θρησκευτικού συναισθήματος και σε φτηνό σκανδαλισμό του αναγνώστη. Τέλος, η πρόεδρος του Δικαστηρίου αναφέρει: «Περαιτέρω φορείς της ελευθερίας της τέχνης είναι όχι μόνο οι καλλιτεχνικοί δημιουργοί, αλλά και τα πρόσωπα που απολαύουν (ή εμποδίζονται να απολαύσουν) ένα έργο τέχνης, δηλαδή το κοινό τους και συνεπώς το επικαλούμενο δικαίωμα των αιτούντων συγκρούεται και με αυτό των λοιπών πολιτών στην ελεύθερη ανάγνωση του επίμαχου βιβλίου, που κατοχυρώνεται συνταγματικά ως εκδήλωση της προσωπικότητας, και σε μία δημοκρατική κοινωνία δεν μπορεί να θεωρηθεί επιτρεπτό να επιβάλλεται στους άλλους τι πρέπει να διαβάσουν».

Στις 7 Ιουλίου 2000 αίρεται η προσωρινή διαταγή απαγόρευσης στη Θεσσαλονίκη, ενώ στις 4 Σεπτεμβρίου 2000 το Μονομελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης απορρίπτει την αίτηση λήψης ασφαλιστικών μέτρων. Το Νοέμβριο του 2000, απαλλακτικό βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Αθηνών αποφαινεται ότι ο συγγραφέας Μίμης Ανδρουλάκης και ο εκδότης Θανάσης Καστανιώτης δεν διέπραξαν τα αδικήματα της «κακόβουλης βλασφημίας» και της «επιβουλής της θρησκευτικής συνειδήσεως διά του Τύπου κατ' εξακολούθησιν», χαρακτηρίζοντας το βιβλίο «έργο τέχνης», δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας κατά την έννοια της διάταξης του άρθρου 16 του Συντάγματος.

4.4.3.6. Gerhard Haderer – «Η ζωή του Ιησού»

Το 2003 κυκλοφόρησε σε ελληνική μετάφραση ένα μικρό εικονογραφημένο σατιρικό άλμπουμ του Αυστριακού σκιτσογράφου Gerhard Haderer με τίτλο *Η ζωή του Ιησού*.

Με αφορμή πρωτοσέλιδο δημοσίευμα της εφημερίδας Espresso, στις 18 Ιανουαρίου του 2003, με τον υπέρτιτλο «Η απόλυτη πρόκληση» και τίτλο «Ο Χριστός πάει με γυναίκες, καπνίζει χασίς και κάνει σέρφινγκ» τα αντίτυπα του βιβλίου κατασχέθηκαν με αυτεπάγγελτη εισαγγελική παρέμβαση και τόσο ο σκιτσογράφος όσο και ο εκδότης καθώς και τέσσερις βιβλιοπώλες παραπέμφθηκαν σε δίκη για καθύβριση θρησκευμάτων (199 ΠΚ). Τον Ιανουάριο του 2005, ο Αυστριακός σκιτσογράφος κρίθηκε ένοχος σε πρώτο βαθμό και καταδικάστηκε σε φυλάκιση έξι μηνών, ενώ οι συγκατηγορούμενοί του αθωώθηκαν. Λίγους μήνες αργότερα, το Τριμελές Εφετείο Πλημμελημάτων τον κήρυξε αθώο υιοθετώντας την απαλλακτική πρόταση του Εισαγγελέα της έδρας, ο οποίος υποστήριξε ότι το περιεχόμενο του βιβλίου είναι χιουμοριστικό και δεν στοιχειοθετείται δόλος του σκιτσογράφου. Το βιβλίο επανήλθε στην κυκλοφορία. Εν όψει της δικαστικής του περιπέτειας, Έλληνες και ξένοι ομότεχνοι του G. Haderer διοργάνωσαν εκδηλώσεις υποστήριξης που προκάλεσαν ωφέλιμη δημοσιότητα και αφύπνισαν τα κοινωνικά αντανάκλαστικά περί ελευθερίας του λόγου απέναντι σε αντιδραστικές εκκλησιαστικές και δικαστικές παρεμβάσεις.

4.4.4. Ελευθερία της έκφρασης και άρνηση των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας

Η νομοθετική απαγόρευση της άρνησης ή της αμφισβήτησης των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας και ιδιαίτερα η ποινικοποίηση της άρνησης του Ολοκαυτώματος, που ισχύει στην Ελλάδα⁵¹ καθώς και σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες,⁵² έχει προκαλέσει έντονες συζητήσεις για το αν είναι συμβατή με την ελευθερία έκφρασης ιδεών. Μία πρώτη απάντηση είναι ότι δεν μπορείς να επικαλείσαι ένα δικαίωμα το οποίο το σύστημα ιδεών που πρεσβεύεις απορρίπτει. Ένα άλλο επιχείρημα, ειδικότερα για την περίπτωση του Ολοκαυτώματος είναι το απόλυτο κακό που συνιστούσε το σχέδιο της «Τελικής Λύσης του Εβραϊκού Ζητήματος (Endlösung der Judenfrage)»· επρόκειτο για οργανωμένο σχέδιο προγραμματισμένης εξόντωσης ενός ολόκληρου λαού. Αυτό ξεπερνούσε τα όρια του ανθρώπινου, και έχοντας πιστοποιηθεί από όλους τους διεθνείς Οργανισμούς δεν είναι δυνατόν να γίνει αντικείμενο συζήτησης.

Ο Γάλλος πολιτικός φιλόσοφος Roger Garaudy εξέδωσε το 1995 το βιβλίο του με τίτλο *Οι θεμέλιοι λίθοι της ισραηλινής πολιτικής*, στο οποίο υποστήριξε τη θέση ότι «το Ολοκαύτωμα δεν έγινε όπως μας λένε». Το γεγονός αυτό προκάλεσε πολλές αντιδράσεις που οδήγησαν στην ποινική του δίωξη για αμφισβήτηση της

ύπαρξης εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, δημόσια φυλετική δυσφήμιση και υποκίνηση φυλετικού μίσους, καθώς και εντέλει στην καταδίκη του. Το ΕΔΔΑ, στο οποίο προσέφυγε επικαλούμενος το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ, απέρριψε την προσφυγή του αιτιολογώντας την απόφασή του ως εξής: «[...] Δεν μπορεί να υπάρξει αμφιβολία ότι το να αρνείται κανείς την αντικειμενική πραγματικότητα ξεκάθαρα θεμελιωμένων ιστορικών γεγονότων, όπως το Ολοκαύτωμα, όπως κάνει ο αιτών στο βιβλίο του, δεν συνιστά ιστορική έρευνα συγγενεύουσα με την αναζήτηση της αλήθειας. Ο στόχος και το αποτέλεσμα της προσέγγισης αυτής είναι εντελώς διαφορετικός. Η πραγματική πρόθεση είναι να αποκατασταθεί το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς και, κατά συνέπεια, να κατηγορηθούν τα ίδια τα θύματα για παραποίηση της ιστορίας. Το να αρνείται κανείς εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας είναι, επομένως, μία από τις πιο σοβαρές μορφές φυλετικής δυσφήμισης κατά των Εβραίων και παρακίνησης μίσους εναντίον τους. Η άρνηση ή αυτού του τύπου η εκ νέου γραφή ιστορικού γεγονότος υπονομεύει τις αξίες πάνω στις οποίες βασίζεται ο αγώνας ενάντια στο ρατσισμό και τον αντισημιτισμό, και συνιστά μία σοβαρή απειλή για τη δημόσια τάξη. Τέτοιες ενέργειες είναι ασύμβατες με τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα καθώς παραβιάζουν τα δικαιώματα των άλλων. Οι υπέρμαχοί τους έχουν, αδιαμφισβήτητα, σχέδια που εμπίπτουν στην κατηγορία των σκοπών που απαγορεύονται από το άρθρο 17 της Σύμβασης⁵³».

Στην Ελλάδα εξεδόθη το 2006 το βιβλίο του Κωνσταντίνου Πλεύρη *Εβραίοι, όλη η αλήθεια*, με έντονο ρατσιστικό περιεχόμενο. Το Εφετείο Αθηνών, με την απόφασή του δικάζοντας σε πρώτο βαθμό, λόγω της δικηγορικής ιδιότητας του συγγραφέα τον καταδίκασε σε φυλάκιση 14 μηνών με αναστολή για παράβαση του αντιρατσιστικού νόμου που ίσχυε τότε. Στη συνέχεια, με την με αριθμό 913/2009 απόφασή του, το Πενταμελές Εφετείο Αθηνών, δικάζοντας ως δευτεροβάθμιο δικαστήριο, τον έκρινε αθώο στηριζόμενο στην ελευθερία της έκφρασης. Ο Άρειος Πάγος απέρριψε κατά πλειοψηφία την αναίρεση υπέρ του νόμου που άσκησε ο εισαγγελέας.

Στο βιβλίο του *Η Μάχη της Κρήτης*, το οποίο εκδόθηκε σε ελληνική μετάφραση το 2011, ο Heinz Richter, Γερμανός ιστορικός και ομότιμος καθηγητής ελληνικής και κυπριακής ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Manheim–τιμημημένος, το 2000, για το έργο του με το Χρυσό Σταυρό του Τάγματος του Φοίνικα από την Ελληνική Δημοκρατία– διατυπώνει τις επιστημονικές του άποψεις και κρίσεις για τη σημασία που είχε η Μάχη της Κρήτης στην εξέλιξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αλλά και για τη στρατιωτική συμπεριφορά των Κρητών που αντιστάθηκαν στην εισβολή των Ναζί. Οι άποψεις του H. Richter προκάλεσαν αντιδράσεις τόσο από μερίδα επιστημόνων όσο και από Κρητικούς, οι οποίοι ανέγνωσαν σε αυτές την παρουσίαση μιας διαστρεβλωμένης εκδοχής της ιστορίας, στην οποία προσβάλλεται και σκιάζεται ο ηρωισμός του κρητικού λαού που αντιστάθηκε στους Ναζί, υποτιμάται η εν γένει σημασία της Μάχης της Κρήτης ενώ παράλληλα επιχειρείται και η αναγνώριση αξιουσύνης των επιτιθεμένων.

Τέσσερα χρόνια αργότερα και με αφορμή την αναγόρευση του H. Richter σε επίτιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου Κρήτης, οι αντιδράσεις αναζωπυρώθηκαν, οδηγώντας στην παραπομπή του σε δίκη ενώπιον του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου Ρεθύμνου με την κατηγορία της «άρνησης εγκλημάτων του ναζισμού σε βάρος του κρητικού λαού, με εξυβριστικό περιεχόμενο», κατά παράβαση του άρθρου 2 του –στο μεταξύ ισχύοντος– «αντιρατσιστικού νόμου» (4285/2014). Το γεγονός αυτό προκάλεσε έντονο επιστημονικό και κοινωνικό διάλογο για την ελευθερία του λόγου και τα όρια της επιστημονικής έρευνας.⁵⁴ Μετά από ακροαματική διαδικασία που διήρκεσε περίπου δύο μήνες –και με τον Εισαγγελέα της έδρας να διατυπώνει απαλλακτική πρόταση– το δικαστήριο αθώωσε τον συγγραφέα. Αξιοσημείωτα, το δικαστήριο έκρινε ότι το ίδιο το άρθρο 2 του ν. 4285/2014 είναι αντίθετο με το Σύνταγμα, το ευρωπαϊκό δίκαιο και ως εκ τούτου ανίσχυρο και ανεφάρμοστο.

Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, ποινικοποιώντας την επιδοκιμασία, τον ευτελισμό ή την κακόβουλη άρνηση της ύπαρξης ή της σοβαρότητας εγκλημάτων γενοκτονιών, εγκλημάτων πολέμου, εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, του Ολοκαυτώματος και των εγκλημάτων του ναζισμού που έχουν αναγνωρισθεί με αποφάσεις διεθνών δικαστηρίων ή με αποφάσεις της Βουλής των Ελλήνων⁵⁵, [...] ο νομοθέτης του ν. 4285/2014 με την προσθήκη του σκέλους που παραπέμπει «σε αποφάσεις της Βουλής» μπορεί να τιμωρεί την επιδοκιμασία, τον ευτελισμό ή την κακόβουλη άρνηση της ύπαρξης και της σοβαρότητας ιστορικών ή σύγχρονων περιστατικών, των οποίων την ύπαρξη και το νομικό χαρακτηρισμό ως εγκλήματα, μπορεί ο ίδιος να καθορίζει, υποκαθιστώντας έτσι τη δικαστική λειτουργία.[...].

Συνεπώς, ο νομοθέτης με την εισαγωγή του σκέλους που παραπέμπει σε εγκλήματα που έχουν αναγνωρισθεί «με αποφάσεις της Βουλής» υπερέβη αντισυνταγματικώς τα όρια της νομοθετικής του λειτουργίας, παραβίασε τη συνταγματική αρχή της νομιμότητας των ποινικών εγκλημάτων και επιχείρησε να εισχωρήσει ανεπίτρεπτα στη δικαστική λειτουργία, διότι δεν θεμελίωσε το αξιόποιο αποκλειστικά σε κανόνα δίκαιου ως όφειλε, αλλά στην αναγνώριση και το νομικό χαρακτηρισμό γεγονότων του παρελθόντος ως εγκλημάτων με

νόμο, υποκαθιστώντας έτσι τη δικαστική κρίση που είναι η μόνη αρμόδια για την τιμωρία των εγκλημάτων, δηλαδή την εξακρίβωση των πραγματικών περιστατικών, το νομικό χαρακτηρισμό τους και την επιβολή των προβλεπόμενων κυρώσεων.

Επιπροσθέτως, παραβίασε την ελευθερία του λόγου και την ακαδημαϊκή ελευθερία, δοθέντος ότι οι νόμοι που «αναγνωρίζουν» (ή θεσπίζουν) ιστορικά γεγονότα, ακόμη κι αν εκφράζουν την πλειοψηφία, δεν μπορούν σε μια δημοκρατική και πλουραλιστική κοινωνία και σύγχρονο κράτος δικαίου να αποτελούν τη βάση δεσμευτικών κανόνων που να συνεπάγονται νομικές απαγορεύσεις και κυρώσεις.

Τέλος, παραβίασε το καθήκον αμοιβαίας και πιστής συνεργασίας της Συνθήκης της ΕΕ, διότι, κατά την ενσωμάτωσή της παραπάνω απόφασης-πλαίσιο, εξάρτησε το αξιόποινο από «αποφάσεις της Βουλής», το οποίο η ίδια σαφώς απέκλεισε και έτσι παρέκκλινε ουσιωδώς από την αξιόποινη συμπεριφορά που αυτή τυποποιούσε, με αποτέλεσμα να αναιρεί τους επιδιωκόμενους σκοπούς της και, συγκεκριμένα, τη νομοθετική εναρμόνιση σε ευρωπαϊκό επίπεδο [...].⁵⁶

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Ανδρουλάκης, Μ. (1999). *Μν- Γυναικείο Αντιμυθιστόρημα*. Αθήνα: Καστανιώτης, ISBN 960-03-2568-5
- Βασιλικός, Β. (1966). Ζ. Αθήνα: Διόπτρα [2011].
- Biller, M. (2003). *Esra*. Köln: Kiepenheuer und Witsch Verlag. ISBN 9783462032130
- Γαλανάκη, Ρ. (2006). *Αμίλητα βαθιά νερά*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Garaudy, R. (1996). *Θεμελιώδεις μύθοι της ισραηλινής πολιτικής*. Αθήνα: Νέα Θέσις.
- Γκιώνης, Δ. (2010, 3 Ιουλίου). Εξοδος από τη (χουντική) σιωπή: Τα «Δεκαοχτώ κείμενα» -πριν από 40 χρόνια- και ο «Κέδρος». *Ελευθεροτυπία* [ανακτήθηκε την 08.02.2016]
<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=179299>
- Haderer, G. (2003). *Η ζωή του Ιησού* (Π. Ορφανίδης, μτφρ.). Αθήνα: Οξύ.
- Ζέη, Α. (2013). *Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ζιώγας, Λ. (χωρίς χρ.). *Η δίκη του Μενέλαου Λουντέμη*. Αθήνα: Ολυμπία - Κ. Στρομπούκης.
- Θεοδόσης, Γ. (2000). *Για την ελευθερία της τέχνης*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Ιγγλεζάκης, Ι. (2014). *Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Κακουριώτης, Σ. (2014, 24 Νοεμβρίου). Ανοίγοντας τα συρτάρια της Χούντας. Αυγή [ανακτήθηκε την 08.02.2016] [http://www.avgi.gr/article/4939516/anoigontas-ta-surtaria-tis-xountas-](http://www.avgi.gr/article/4939516/anoigontas-ta-surtaria-tis-xountas)
- Kazantzakis, N. (1952). *Den Sista Frestelsen*. Stockholm: Hugo Gebers Forlag.
- Καλλινίκου, Δ. (2013). Η επίδραση του ενωσιακού δικαίου στην εθνική νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα. *ΔΙΜΕΕ* 4/2013, σελ. 458 επ.
- Καπόττε, Τ. (2010). *Εν ψυχρώ* (Μ. Μακρόπουλος, μτφρ.). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Κοντογιαννίδης, Τ. (2005). *Η απαγωγή της Τασούλας*. Αθήνα: Άγκυρα.
- Κουμανταρέας, Μ. (2014). *Ο θησαυρός του χρόνου*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κουμάντος, Γ. (2000). *Πνευματική Ιδιοκτησία* [7η έκδοση]. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σ. 15-16.
- Λασκαράτος, Α. (1959). *Απαντα*. Αθήνα: Διαγόρας.
- Λασκαράτος, Α. (1983). *Αυτοβιογραφία* (Α. Καλιακάτσος, επιμ., πρόλογος Α. Σιδέρη). Αθήνα: Γνώση.
- Λουκίδη, Μ., Παπαδοπούλου, Β., Ραβδάς, Π. (2002). *Οι δίκες του λόγου*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Λουντέμης, Μ. (1953). *Βουρκαωμένες Μέρες*. Αθήνα: Ο Σύγχρονος.
- Μαχαίρας, Ε. (2008). *Η τέχνη της αντίστασης*. Αθήνα: Προσκήνιο.

- Μουσμότης, Ν. (2011, 24 Σεπτεμβρίου). Μία διαφορετική ανάγνωση-περιγραφή: συνέντευξη του Η. Richter. *Ελευθεροτυπία*. <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=311626> [ανακτήθηκε την 08.02.2016].
- Μπέλλου, Ε. (2016, 11 Φεβρουαρίου). Αθώωος ο Ρίχτερ αλλά «ένοχη» η Βουλή που αναγνώρισε τα ναζιστικά εγκλήματα στην Ελλάδα. *TVXS* [www.tvxs.gr] <http://tvxs.gr/news/ellada/athoos-o-rixter-alla-enoxi-i-boyli-poy-anagorise-ta-nazistika-egklimata-stin-ellada> [ανακτήθηκε την 14.02.2016]
- Ντε Σαντ, Μ. (1979). *Η φιλοσοφία στο μποντουάρ* (Β. Καλλιπολίτης, μτφρ.). Αθήνα: Εξάντας.
- Ντε Σαντ, Μ. (1997). *Οι 120 μέρες των Σοδόμων* (Π. Παπαδόπουλος, Τ. Θεοδωρόπουλος, μτφρ.). Αθήνα: Εξάντας.
- Νταρτβέλ, Π., Ντενί, Φ. & Ρομπίν, Γ. (2000). *Δικαίωμα στη βλασφημία* (Β. Παπαϊκονόμου, μτφρ., Δημούλης, Δ., επιμ.). Αθήνα: Μαύρη Λίστα.
- Παπανικολάου, Π. (2008). *Ελευθερία της Τέχνης και Δικαίωμα της Προσωπικότητας*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Πετρόπουλος, Η. (1979). *Το εγχειρίδιο του καλού κλέφτη*. Αθήνα: Νεφέλη. <http://documents.tips/documents/-55720415497959fc0b8b5283.html> [ανακτήθηκε την 08.02.2016]
- Πλεύρης, Κ. (2006). *Εβραίοι, όλη η αλήθεια*. Αθήνα: Ήλεκτρον.
- Richter, Η. Α. (2011). *Η μάχη της Κρήτης* (Ελ. Παναγιωτάτου, μτφρ.). Αθήνα: Γκοβόστης.
- Richter, Η. Α. (2016, 19 Φεβρουαρίου). Το έργο ενός ιστορικού δεν μπορεί να κρίνεται από ένα δικαστήριο: συνέντευξη στον Κ. Τσάβαλο. *Ιστότοπος In.gr*. <http://news.in.gr/features/article/?aid=1500059221> [ανακτήθηκε την 21.02.2016]
- Ροββά, Κ. (2014, 17 Νοεμβρίου). Τα άγνωστα αρχεία της Χούντας. *Εθνος*. [ανακτήθηκε την 08.02.2016] <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=64094160>
- Ροϊδης, Εμμ. (1997). *Η Πάπισσα Ιωάννα: Μεσαιωνική Μελέτη* (Α. Αγγέλου, εισαγωγή). Αθήνα: Εστία.
- Σακκάτος, Β. (1987). *Εισαγωγή στην ιστορία των θρησκευμάτων*. Αθήνα: Αλφειός.
- Σεφέρης, Γ. (1974). *Ποιήματα*. (Σαββίδης, Γ.Π., επιμ.). Αθήνα: Ίκαρος.
- Σκούρτη, Δ. (2015, 17-19 Δεκεμβρίου). Δικτατορία στη λογοτεχνία: Η Άρνηση του Λόγου στη σύγχρονη ελληνική πεζογραφία μετά το 1967 ως απόρροια στις λογοκριτικών πρακτικών της Χούντας των Συνταγματαρχών. *Λογοκρισίες στην Ελλάδα*. Συνέδριο-Δρώμενο του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου, σε συνεργασία με το Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ-Παράρτημα Ελλάδας. http://rosalux.gr/sites/default/files/abstract_16x22_low.pdf [Ανακτήθηκε την 08.02.2016]
- Σωτηροπούλου, Ε. (1999). *Ζιγκ ζαγκ στις νερατζιές*. Αθήνα: Κέδρος.
- Τα Τακτικά Μέλη της Ακαδημίας Αθηνών (2015, 20 Δεκεμβρίου). Η υπόθεση Ρίχτερ. *Η Καθημερινή*. <http://www.kathimerini.gr/843054/opinion/epikairothta/politikh/h-ypo8esh-poinikhs-diw3hs-xaints-rixter> [ανακτήθηκε την 08.02.2016]
- Τατσόπουλος, Π. (2011). *Η καλοσύνη των ξένων – μία αληθινή ιστορία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

¹ Άρθρο 10. (1) Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας. (2) Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, της προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των

τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.

² Ν. 2121/1993, άρθρο 29 παρ. 2: «Μετά τη λήξη της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, το Δημόσιο, εκπροσωπούμενο από τον Υπουργό Πολιτισμού, μπορεί να ασκεί τις εξουσίες αναγνώρισης της πατρότητας του δημιουργού και τις εξουσίες προστασίας της ακεραιότητας του έργου που απορρέουν από το ηθικό δικαίωμα κατά το άρθρο 4 παρ. 1 περιπτ. β' και γ' του παρόντος νόμου».

³ Ν. 2121/1993, άρθρο 18 παρ. 3: «Εάν για την ελεύθερη αναπαραγωγή του έργου χρησιμοποιούνται τεχνικά μέσα, όπως συσκευές εγγραφής ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, συσκευές ή εξαρτήματα μη ενσωματωμένα ή ενσωματώσιμα στην κύρια μονάδα ηλεκτρονικών υπολογιστών που λειτουργούν σε συνάρτηση με αυτούς και χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για την ψηφιακή αντιγραφή ή για την ψηφιακή μετεγγραφή από ή προς αναλογικά μέσα (εξαιρουμένων των εκτυπωτών), μαγνητικές ταινίες ή άλλοι υλικοί φορείς πρόσφοροι για την αναπαραγωγή ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, συμπεριλαμβανομένων των υλικών φορέων ψηφιακής αντιγραφής -όπως CD-RW, CD-R, φορητοί οπτικοί μαγνητικοί δίσκοι χωρητικότητας άνω των 100 εκατομμυρίων ψηφίων (άνω των 100 Mbytes), αποθηκευτικά μέσα/δισκέτες κάτω των 100 εκατομμυρίων ψηφίων (κάτω των 100 Mbytes) - φωτοτυπικά μηχανήματα, χαρτί κατάλληλο για φωτοτυπίες, οφείλεται εύλογη αμοιβή στο δημιουργό του έργου και στους κατά την παρούσα διάταξη δικαιούχους συγγενικών δικαιωμάτων, εξαιρουμένων των προς εξαγωγή ειδών. Η αμοιβή ορίζεται σε 6% της αξίας των συσκευών εγγραφής ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, συμπεριλαμβανομένων και των συσκευών ή εξαρτημάτων μη ενσωματωμένων ή μη ενσωματώσιμων στην κύρια μονάδα του ηλεκτρονικού υπολογιστή (εκτός από σαρωτές), των μαγνητικών ταινιών ή άλλων υλικών φορέων πρόσφορων για την αναπαραγωγή ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, καθώς και των υλικών φορέων ψηφιακής αντιγραφής εκτός από τα αποθηκευτικά μέσα/δισκέτες κάτω των 100 εκατομμυρίων ψηφίων (κάτω των 100 Mbytes) -και σε 4% της αξίας των φωτοτυπικών συσκευών, των σαρωτών, του χαρτιού κατάλληλου για φωτοτυπίες και των αποθηκευτικών μέσων (δισκέτες) χωρητικότητας κάτω των 100 εκατομμυρίων ψηφίων (κάτω των 100 Mbytes). Σε κάθε περίπτωση ο υπολογισμός της αξίας γίνεται κατά την εισαγωγή ή τη διάθεση από το εργοστάσιο. Η αμοιβή καταβάλλεται από τους εισαγωγείς ή από τους παραγωγούς των αντικειμένων αυτών και σημειώνεται στο τιμολόγιο, εισπράττεται δε από οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης που λειτουργούν με έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού και καλύπτουν εν όλω ή εν μέρει την ενδιαφερόμενη κατηγορία των δικαιούχων. Η αμοιβή που εισπράττεται από την εισαγωγή ή την παραγωγή φωτοτυπικών μηχανημάτων, χαρτιού κατάλληλου για φωτοτυπίες, αποθηκευτικών μέσων (δισκετών) κάτω των 100 εκατομμυρίων ψηφίων και σαρωτών (4%) κατανέμεται εξ ημισείας μεταξύ των πνευματικών δημιουργών και των εκδοτών εντύπων. Η αμοιβή που εισπράττεται από την εισαγωγή ή την παραγωγή των συσκευών εγγραφής και υλικών φορέων ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας, των συσκευών και εξαρτημάτων μη ενσωματωμένων στην κύρια μονάδα ηλεκτρονικών υπολογιστών (6%), καθώς και των υλικών φορέων ψηφιακής αντιγραφής, εκτός από τα αποθηκευτικά μέσα (δισκέτες) κάτω των 100 εκατομμυρίων ψηφίων, κατανέμεται κατά 55% στους πνευματικούς δημιουργούς, 25% στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες και 20% στους παραγωγούς γραμμένων μαγνητικών ταινιών ή άλλων γραμμένων υλικών φορέων ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας [...].»

⁴ Οι προσπάθειες συγκερασμού των διαφορετικών αντιλήψεων που επικρατούν έχουν σαφή προσανατολισμό προς τον *εκδημοκρατισμό της γνώσης*. Νομοθετικές πρωτοβουλίες έχουν αναληφθεί από εθνικές και υπερεθνικές έννομες τάξεις, προκειμένου να καθίστανται προσιτά στο κοινό τα *ορφανά έργα*, των οποίων κανένας δικαιούχος πνευματικών δικαιωμάτων δεν έχει ταυτοποιηθεί, ή ακόμα και αν έχει ταυτοποιηθεί, δεν έχει εντοπιστεί, παρά τη διενέργεια *επιμελούς αναζήτησης* από τους φορείς χρήσης τους. Ο ν. 4212/2013 ενσωμάτωσε τη σχετική Οδηγία 2012/28 της ΕΕ στο ελληνικό δίκαιο προσθέτοντας το άρθρο 27^A στον ν. 2121/1993, σε μία προσπάθεια εναρμόνισης, καίτοι με σημαντικές νομοτεχνικές ατέλειες (Καλλινίκου, 2013, σ.465-466· βλ. και τη σχετική ηλεκτρονική βάση δεδομένων για τα *ορφανά έργα*: <https://oami.europa.eu/orphanworks/>). Συναφής είναι και η διάδοση των διεθνώς τυποποιημένων συμβάσεων αδειών ανοικτού περιεχομένου *creative commons*, με τις οποίες ο δημιουργός μπορεί να παραχωρεί την άδεια χρήσης του έργου του χωρίς όρους ή με συγκεκριμένους περιορισμούς· παράδειγμα αποτελεί και το παρόν σύγγραμμα.

⁵ Με μία διαδικτυακή εφαρμογή «wiki» (προφέρεται [ουίκι] ή [βίκι]) και είναι μια χαβαϊανή λέξη που σημαίνει «γρήγορα», οι χρήστες επιτρέπεται να προσθέτουν, να τροποποιούν ή να διαγράφουν το περιεχόμενο της συνεργασίας τους με τους άλλους χρήστες. Το wiki είναι ένα είδος συστήματος διαχείρισης περιεχομένου το οποίο διαφέρει από άλλα συστήματα τέτοιου είδους ή λ.χ. από ένα ιστολόγιο, καθώς το περιεχόμενο του wiki δημιουργείται χωρίς κάποιον ορισμένο ιδιοκτήτη ή ηγέτη, ενώ και η δομή του προκύπτει ανάλογα με τις ανάγκες των χρηστών. Το εγκυκλοπαιδικό εγχείρημα *Wikipedia* [Βικιπαίδεια] είναι το πιο δημοφιλές wiki στο δημόσιο διαδίκτυο από την άποψη της προβολής σελίδων, αλλά υπάρχουν πολλοί ιστότοποι που τρέχουν πολλά διαφορετικά είδη λογισμικού wiki. Τα wiki μπορεί να εξυπηρετούν πολλούς διαφορετικούς σκοπούς τόσο δημόσιους όσο και τους ιδιωτικούς, συμπεριλαμβανομένης της διαχείρισης γνώσης, αποθήκευσης σημειώσεων, ιστότοπους κοινοτήτων και εσωτερικά δίκτυα (*intranet*). Κάποια wiki επιτρέπουν τον έλεγχο σε διαφορετικές λειτουργίες τους, επιφυλάσσοντας στους χρήστες τους διάφορα επίπεδα πρόσβασης σε αυτές. Για παράδειγμα, τα δικαιώματα επεξεργασίας μπορούν να επιτρέπουν την αλλαγή, προσθήκη ή αφαίρεση υλικού. Άλλα wiki μπορεί να επιτρέπουν την πρόσβαση χωρίς την επιβολή ελέγχου πρόσβασης, ενώ μπορούν, φυσικά, να επιβληθούν και άλλοι κανόνες για την οργάνωση του περιεχομένου. [βλ. <https://el.wikipedia.org/wiki/Wiki>]

⁶ Σπονδυλωτό μυθιστόρημα είναι ένα μυθιστόρημα του οποίου οι συγγραφείς εναλλάσσονται, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της πλοκής του έργου πάνω σε ένα σταθερό καμβά. Με σπονδυλωτό μυθιστόρημα ο Ronald Dworkin παρομοίαζε την εξέλιξη του δικαίου.

⁷ Το δικαίωμα ενός συγγραφέα να αποσύρει το έργο του από το διαδίκτυο αποτελεί έκφραση του δικαιώματος στην ψηφιακή λήθη, για το οποίο βρίσκεται σε εξέλιξη ένας ενδιαφέρον προβληματισμός σε διεθνές επίπεδο αναφορικά με την στάθμιση των ορίων μεταξύ του δικαιώματος στην προσωπικότητα και του δικαιώματος στην ελευθερία του λόγου και της πληροφορίας. Το ζήτημα ήρθε στην επικαιρότητα με αφορμή την υπόθεση μεταξύ της Google Spain SL και της (μητρικής της εταιρίας) Google Inc. και, αφετέρου, της Agencia Española de Protección de Datos (ισπανικής αρχής προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα) και του Ισπανού πολίτη M. Costeja González, ο οποίος επιθυμούσε την απαλοιφή από τα προσβάσιμα ηλεκτρονικά αρχεία τόσο της ισπανικής εφημερίδας La Vanguardia όσο και από τα προσφερόμενα στους χρήστες του διαδικτύου λήμματα της μηχανής αναζήτησης «Google» δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τον αφορούσαν· επρόκειτο για ανακοινώσεις πλειστηριασμών ακινήτων κατόπιν κατάσχεσης που του είχε επιβληθεί στο παρελθόν λόγω κοινωνικοασφαλιστικών οφειλών τις οποίες είχε πλέον εξοφλήσει. Με την υπ' αριθ. αριθ. C-131/12 απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ECLI:EU:C:2014:317), το Δικαστήριο αναγνώρισε το δικαίωμα των ευρωπαίων πολιτών να ζητούν από τους φορείς διαχείρισης των διαδικτυακών μηχανών αναζήτησης να απαλείφουν από τον κατάλογο αποτελεσμάτων τους, ο οποίος εμφανίζεται κατόπιν αναζήτησης που έχει διενεργηθεί με βάση το ονοματεπώνυμο του θιγόμενου προσώπου, συνδέσμους προς δημοσιευμένες από τρίτους ιστοσελίδες που περιέχουν πληροφορίες σχετικές με το πρόσωπο αυτό, ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία το ονοματεπώνυμο αυτό ή οι πληροφορίες αυτές δεν έχουν διαγραφεί προηγουμένως ή ταυτοχρόνως από τις ως άνω ιστοσελίδες, η υποχρέωση δε αυτή να ισχύει ακόμη και όταν αυτή καθαυτή η δημοσίευση των επίμαχων πληροφοριών στις εν λόγω ιστοσελίδες είναι νόμιμη.

⁸ Ν. 2472/1997, άρθρο 2α: «Δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, [είναι] κάθε πληροφορία που αναφέρεται στο υποκείμενο των δεδομένων. Δεν λογίζονται ως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα στατιστικής φύσεως συγκεντρωτικά στοιχεία, από τα οποία δεν μπορούν πλέον να προσδιορισθούν τα υποκείμενα των δεδομένων».

⁹ Ν. 2472/1997, άρθρο 2β: «Ευαίσθητα δεδομένα», [είναι] τα δεδομένα που αφορούν στη φυλετική ή εθνική προέλευση, στα πολιτικά φρονήματα, στις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, στη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, στην υγεία, στην κοινωνική πρόνοια και στην ερωτική ζωή, στα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες, καθώς και στη συμμετοχή σε συναφείς με τα ανωτέρω ενώσεις προσώπων».

¹⁰ Απόφαση 1 BvR 1783/05 - 13.06.2007, βλ. κείμενο στα γερμανικά και αγγλικά στη διεύθυνση (απ' όπου και οι πληροφορίες): http://www.bverfg.de/e/rs20070613_1bvr178305.html

¹¹ Το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών, με την 5202/2008 απόφασή του (αδημ.) απέρριψε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων με την οποία ζητείτο η λήψη του ασφαλιστικού μέτρου της διακοπής κυκλοφορίας και απόσυρσης από την αγορά –έως την εκδίκαση σχετικής κύριας αγωγής του αιτούντος– βιβλίου που, κατά τους ισχυρισμούς του αιτούντα, περιείχε συκοφαντικές και αναληθείς αναφορές προς το πρόσωπό του. Το Δικαστήριο προέκρινε –ορθά– την εφαρμογή της συνταγματικής επιταγής του άρθρου 14 παρ. 3 του Σ, η οποία απαγορεύει την λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο πλην ρητά οριζόμενων περιπτώσεων, στις οποίες δεν ενέπιπτε η επίδικη περίπτωση. «[...] Έτσι, σε περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας, που επήλθε με ανακριβείς ειδήσεις, που έχουν περιληφθεί σε βιβλίο που έχει εκδοθεί, δεν είναι δυνατή ούτε η άρση της προσβολής, ούτε η παράλειψή της στο μέλλον, αφού θα ήταν δυνατό να επιτευχθεί μόνον με την κατάσχεση του βιβλίου ή με την απαγόρευση της κυκλοφορίας του, πράγμα όμως που είναι κατ' αποτέλεσμα ταυτόσημο με την κατάσχεση, η οποία όμως, όπως προαναφέρθηκε απαγορεύεται και επιτρέπεται μόνον στις εξαιρετικές περιπτώσεις που αναφέρονται στο άρθρο 14 παρ. 3 εδ. β' του Σ. [...] Αντίθετα, είναι δυνατή η εφαρμογή των λοιπών διατάξεων [...] και συγκεκριμένα οι κατά των υπευθύνων προβλεπόμενες ποινικές κυρώσεις και αξιώσεις προς αποζημίωση ικανοποίησης της ηθικής βλάβης».

¹² Βλ. άρθρο 3 ν.δ. 59/1974.

¹³ Ο κοινωνικός ρεαλισμός, ως λογοτεχνικό ύφος, δίνει έμφαση στην αναπαράσταση των πραγματικών κοινωνικών συνθηκών. Από την εποχή του μεσοπολέμου, μερίδα λογοτεχνών υιοθετεί την τεχνολογία αυτή και αναπαριστά την πραγματικότητα μέσα από τα μάτια των κοινωνικά κατατρεγμένων, καλλιεργώντας την προοπτική μιας πολιτικής αφύπνισής τους.

¹⁴ Κώστας Βάρναλης, Άγις Θέρος (Σπύρος Θεοδωρόπουλος), Γιώργος Θεοτοκάς, Κώστας Κοτζιάς, Ασημάκης Πανσέληνος, Θόδωρος Σινοδινός.

¹⁵ «[...] να μην περικοπεί των διηγημάτων και γενικότερον τα διηγήματα φέρουν τη σφραγίδα των συνήθων αδικών κομμουνιστικών αιτιάσεων κατά του κοινωνικού καθεστώτος, τούτο όμως δεν δύναται να χαρακτηρισθεί, έστω και ως απομεμακρυσμένη απόπειρα προπαρασκευής πράξεων προς διάπραξιν του εγκλήματος της εσχάτης προδοσίας και δια τον λόγον αυτόν το Δικαστήριον κηρύσσει αθώους τους κατηγορούμενους. Όμως, κατά το ίδιο σκεπτικό, το βιβλίο περιέχει αδικούς αιτιάσεις κατά του κρατούντος κοινωνικού καθεστώτος και, παρά την αθώωσιν του Λουντέμη και των συγκατηγορουμένων του, δέον να διαταχθεί η δήμευσις των κατασχεθέντων αντιτύπων του βιβλίου [...]» (Ζιώγας, χ.χρ., σελ. 83).

¹⁶ Με την γνωστή φράση «αποφασίσαμεν και διατάσσομεν» διατυπώνεται η απόφαση του αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού της Χούντας, Οδυσσέα Αγγελή, στις 24 Ιουνίου 1967, με την οποία απαγορεύθηκε «καθ' άπασαν

την επικράτειαν» η «καθ' οιονδήποτε τρόπον κυκλοφορία» εκατοντάδων βιβλίων, που καταγράφονταν σε έναν πολυσέλιδο κατάλογο, τα οποία χαρακτηρίζονταν «κομμουνιστικά, φιλοκομμουνιστικά και επικίνδυνα διά το ήθος της νεότητος». Η απαγόρευση βασίστηκε στις διατάξεις του β.δ. 280/1967 Περί κηρύξεως της Χώρας εις κατάστασην πολιορκίας και αναστολής άρθρων του Συντάγματος (ΦΕΚ 58/1967) που τέθηκε σε εφαρμογή την 21η Απριλίου 1967 και επαπειλούσε παραπομπή στο Στρατοδικείο όσων τυχόν την παραβιάσουν. Εκδότες, βιβλιοπώλες και όλοι όσοι κατέχουν αντίγραφα των βιβλίων που περιέχονταν στη «μαύρη λίστα» των συνταγματάρχων υποχρεώθηκαν εντός πέντε ημερών να δηλώσουν τον αριθμό τους ανά τίτλο και να τα αποσύρουν από την κυκλοφορία «εναποθέτοντες ταύτα εις τας αποθήκας των» (Ροββά, 2014- Κακουρώτης, 2014),

¹⁷ Οι 18 συγγραφείς ήταν οι: Γιώργος Σεφέρης, Μανόλης Αναγνωστάκης, Νόρα Αναγνωστάκη, Αλέξ. Αργυρίου, Θανάσης Βαλτινός, Λίνα Κάσδαγλη, Νίκος Κάσδαγλης, Αλέξ. Κοτζιάς, Τάκης Κουφόπουλος, Μένης Κουμανταρέας, Δ.Ν. Μαρωνίτης, Σπύρος Πλασκοβίτης, Ρόδης Ρούφος, Τάκης Σινόπουλος, Καίη Τσιτσέλη, Στρατής Τσίρκας, Θ.Δ. Φραγκόπουλος, Γιώργος Χειμωνάς. Επτά από τους συγγραφείς (Αναγνωστάκης, Αργυρίου, Κάσδαγλης, Κοτζιάς, Κουφόπουλος, Ρούφος, Φραγκόπουλος) εμφανίζονται ως «υπεύθυνοι εκδότες σύμφωνα με τον νόμο» -υπό τη σκέπη ωστόσο των εκδόσεων «Κέδρος» (Γκιώνης, 2010).

¹⁸ «Πάει καιρός που πήρα την απόφαση να κρατηθώ έξω από τα πολιτικά του τόπου. Προσπάθησα άλλοτε να το εξηγήσω. Αυτό δε σημαίνει διόλου πως μου είναι αδιάφορη η πολιτική ζωή μας. Έτσι, από τα χρόνια εκείνα ως τώρα τελευταία έπαγα κατά κανόνα ν' αγγίζω τέτοια θέματα· εξάλλου τα όσα δημοσίεψα ως τις αρχές του 1967, και η κατοπινή στάση μου -δεν έχω δημοσιέψει τίποτε στην Ελλάδα από τότε που φιμώθηκε η ελευθερία- έδειχναν, μου φαίνεται, αρκετά καθαρά τη σκέψη μου. Μολαταύτα, μήνες τώρα, αισθάνομαι μέσα μου και γύρω μου, ολοένα πιο επιτακτικά το χρέος να πω ένα λόγο για τη σημερινή κατάστασή μας. Με όλη τη δυνατή συντομία, νά τι θα έλεγα: Κλείνουν δυο χρόνια που μας έχει επιβληθεί ένα καθεστώς όλως διόλου αντίθετο με τα ιδεώδη για τα οποία πολέμησε ο κόσμος μας και τόσο περιλαμπρα ο λαός μας, στον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο. Είναι μια κατάσταση υποχρεωτικής νάρκης, όπου, όσες πνευματικές αξίες κατορθώσαμε να κρατήσουμε ζωντανές, με πόνους και με κόπους, πάνε κι' αυτές να καταποντισθούν μέσα στα ελώδη στεκάμενα νερά. Δε θα μου είταν δύσκολο να καταλάβω πως τέτοιες ζημιές δε λογαριάζουν παρά πολύ για ορισμένους ανθρώπους. Δυστυχώς, δεν πρόκειται μόνο γι' αυτόν τον κίνδυνο. Όλοι πια το διδάχτηκαν και το ξέρουν, πως στις δικτατορικές καταστάσεις, η αρχή μπορεί να μοιάζει εύκολη, όμως η τραγωδία περιμένει αναπότρεπτη, στο τέλος. Το δράμα αυτού του τέλους μάς βασανίζει, συνειδητά ή ασυνειδητά, όπως στους παμπάλαιους χορούς του Αισχύλου. Όσο μένει η ανωμαλία, τόσο προχωρεί το κακό. Είμαι ένας άνθρωπος χωρίς κανέναν απολύτως πολιτικό δεσμό, και, μπορώ να το πω, μιλώ χωρίς φόβο και χωρίς πάθος. Βλέπω μπροστά μου τον γκρεμό όπου μας οδηγεί η καταπίεση που κάλυψε τον τόπο. Αυτή η ανωμαλία πρέπει να σταματήσει. Είναι Εθνική επιταγή. Τώρα ξαναγυρίζω στη σιωπή μου. Παρακαλώ το Θεό, να μη με φέρει άλλη φορά σε παρόμοια ανάγκη να ξαναμιλήσω».

¹⁹ Έτσι, λ.χ., το Εφετείο Θεσσαλονίκης (1178/1972), στην απόφασή του σχετικά με τα διηγήματα «Το Όνειρο» και «Το Σώμα» που είχαν δημοσιευθεί στο περιοδικό *Τραμ* –και αφού κατ' αρχήν απεφάνθη ότι δεν συνιστούν έργα τέχνης– έκρινε ότι το διήγημα «Το όνειρο» δεν ήταν άσεμνο, καθώς, παρ' ότι περιέχει χυδαίες και τολμηρές εκφράσεις, αυτές δεν περιγράφονται με λεπτομέρεια και υπερβολή. Αντίθετα, «Το Σώμα» κρίθηκε ως άσεμνο, γιατί ενώ στην αρχή φαίνεται πως αναφέρεται στο σώμα της γυναίκας, στη συνέχεια αναφέρεται μόνο στο γεννητικό της όργανο [...], γεγονός που σε συνδυασμό και με άλλες εκφράσεις που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας («είναι ηθικό ό,τι μου αρέσει», «η αισχρότης το καύχημά μου», «είμαι ανεύθυνος για το κακό που πράττω», «και την πατρίδα λησμονώ μπρος σ' ένα γυμνό νεανικό σώμα») το Εφετείο συμπέρανε ο συγγραφέας δεν είχε πρόθεση να προκαλέσει αισθητική συγκίνηση, αλλά να προσβάλει τα ήθη (Παπαδοπούλου, 2002, σ. 115).

²⁰ Βλ. ανωτέρω, υποσημ. 14.

²¹ «Θεωρώ τον Δικαστήν Υπερβατικό Όν, παραγεμιστόν με Θείαν Ουσίαν, και πιστεύω ότι ουδείς Δικαστής υπόκειται εις Κοινάς Σωματικές Ανάγκας – όσο δια τους αστυνομικούς (ναι) τους λατρεύω» (Πετρόπουλος, 1979).

²² Παρατίθεται, χωρίς άλλο σχόλιο, το κείμενο της απόφασης, όπως είναι δημοσιευμένο στη βάση νομικών πληροφοριών ΝΟΜΟΣ: ΜΠρΑθ 511/2008 (Ασφαλιστικά μέτρα). Πρόεδρος: Δ. Γαβαλάς. Δικηγόροι: Κ. Πλεύρης, Ν. Δημητρακόπουλος, Δικ. Αντιπρόσωπος ΝΣΚ.

«Από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 731, 732 και 692 παρ. 4 ΚΠολΔ προκύπτει ότι το δικαστήριο έχει το δικαίωμα να διατάξει, ως ασφαλιστικό μέτρο, κάθε πρόσφορο κατά την κρίση του μέτρο που επιβάλλεται από τις περιστάσεις και αποσκοπεί στην εξασφάλιση ή τη διατήρηση του δικαιώματος ή τη ρύθμιση της κατάστασης υπό την προϋπόθεση όμως ότι θα τηρηθεί ο κανόνας της διάταξης του άρθρου 692 παρ. 4, με την οποία ορίζεται ότι τα ασφαλιστικά μέτρα δεν πρέπει να συνίστανται στην ικανοποίηση του δικαιώματος, του οποίου ζητείται η εξασφάλιση ή διατήρηση. Σκοπός δηλαδή των ασφαλιστικών μέτρων είναι να τεθεί σε προσωρινή λειτουργία η επίδικη σχέση και όχι να κριθεί οριστικά η έννομη σχέση (βλ. Π. Τζίφρα, Ασφαλιστικά Μέτρα, 1985, σελ. 270 επ.). Με την υπό κρίση αίτηση ο αιτών εκθέτει ότι το βιβλίο της ... υπό τον τίτλον "...", ηγοράσθη από το Υπουργείο Πολιτισμού, διετέθη στις σχολικές βιβλιοθήκες και απεστάλη στον Ελληνισμό άλλων χωρών. Οτι το βιβλίο αυτό έχει κείμενα πορνογραφικά και ακατάλληλα για τα παιδιά. Ζητά λοιπόν για τους αναφερόμενους στην κρινόμενη αίτηση λόγους, να διατάξει το Δικαστήριο την προσωρινή απόσυρση από τις σχολικές βιβλιοθήκες του ως άνω βιβλίου, μέχρις ότου εκδικασθεί η τακτική αγωγή του προς οριστική απόσυρση του παραπάνω βιβλίου. Η αίτηση αυτή παραδεκτά και αρμόδια εισάγεται

προς εκδίκαση ενώπιον του παρόντος Δικαστηρίου κατά την διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων (άρθρο 686 ΚΠολΔ) και είναι νόμιμα στηριγμένη στις διατάξεις των άρθρων 682 παρ. 1, 683 έως 703, 732 και 693 παρ. 4 ΚΠολΔ, και πρέπει επομένως να ερευνηθεί περαιτέρω και ως προς την ουσιαστική της βασιμότητα, ερήμην των δευτέρως και τρίτων των καθ' ων οι οποίοι κλήθηκαν νομότυπα και εμπρόθεσμα για την σημερινή δικάσιμο αλλά δεν εμφανίστηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου. Από όλα τα νομίμως προσκομιζόμενα και επικαλούμενα έγγραφα, πιθανολογήθηκαν τα ακόλουθα:

Το βιβλίο της ... υπό τον τίτλον "... αγοράσθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού και διετέθη στις σχολικές βιβλιοθήκες. Επίσης το βιβλίο αυτό απεστάλη (sic) και σε Έλληνες του Εξωτερικού. Το βιβλίο αυτό, όπως προκύπτει και από μία απλή ανάγνωσή του, περιέχει σαφώς κείμενα πορνογραφικά και χυδαία. Τα αναφερόμενα στην αίτηση, αποσπάσματα του βιβλίου, είναι κείμενα που βρίθουν από βωμολοχίες και αισχρές εκφράσεις. Το περιεχόμενο του εν λόγω βιβλίου κάθε άλλο παρά παιδαγωγικό είναι. Τα κείμενα του βιβλίου αυτού δεν έχουν σχέση με την λογοτεχνία αλλά με την πορνογραφία. Οι παιδικές ψυχές πρέπει να έρχονται σε επαφή όχι απλώς με την λογοτεχνία, αλλά με την παιδική λογοτεχνία, καθόσον κάποιο κείμενο μπορεί να έχει λογοτεχνική αξία δεν σημαίνει όμως ότι έχει και παιδαγωγική αξία. Η λογοτεχνία αναφέρεται σε ενήλικες, ενώ η παιδική λογοτεχνία αναφέρεται στις αγνές παιδικές ψυχές, που ο θεάνθρωπος Χριστός τις ανέδειξε σε πρότυπο για τους ενήλικες με τη θεϊκή ρήση του "εάν δεν γίνετε σαν τα παιδιά βασιλεία Θεού δεν θα κληρονομήσετε". Στις σχολικές βιβλιοθήκες δεν πρέπει να υπάρχουν απλώς λογοτεχνικά βιβλία, αλλά παιδαγωγικά βιβλία που να συντελούν στην ηθική και πνευματική αγωγή των παιδιών και όχι απλώς το να τους παρέχουν ξερές γνώσεις καθόσον όπως έλεγε ο μεγάλος παιδαγωγός Pestalotsi (σ. Μ.Β.: εννοεί τον J.H. Pestalozzi): "Προτιμώ παιδαγωγό με αγάπη για τα παιδιά παρά παιδαγωγό με τυπικές γνώσεις που δεν διαμορφώνουν την ψυχή των παιδιών". Το Σύνταγμα της Ελλάδος (άρθρο 16 παρ. 2) αναφέρει ότι η παιδεία έχει σκοπόν την ηθική και πνευματική αγωγή των Ελλήνων και την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνειδήσεως". Το επίδικο βιβλίο δεν συμβάλλει στον παραπάνω Συνταγματικό σκοπό. Το ότι το βιβλίο αυτό έλαβε κάποιο κρατικό βραβείο, αυτό δεν σημαίνει τίποτε, άλλωστε δεν έλαβε βραβείο παιδαγωγικής, αλλά κάποιο βραβείο που μάλλον δεν τιμά τα μέλη της επιτροπής αυτής. Η χυδαιότητα, η βωμολοχία και η πορνογραφία δεν πρέπει ποτέ να βραβεύεται και κυρίως να κοσμεί τις σχολικές βιβλιοθήκες. Η πορνογραφία πρέπει να καταδικάζεται οπουδήποτε και αν υπάρχει. Υπάρχουν έντυπα και έγκριτες εφημερίδες που κυκλοφορούν σήμερα στην Ελλάδα, που ανεξαρτήτως πολιτικών τοποθετήσεων δεν περιέχουν σχεδόν ποτέ άσμενες φωτογραφίες, με κείμενα πορνογραφικά και χυδαία. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι εφημερίδες "....." και "....." οι οποίες στα κείμενα τους, ουδέποτε πορνογραφικές εκφράσεις ούτε αισχρές φωτογραφίες που διεγείρουν το γενετήσιο ένστικτο. Τα σχολικά βιβλία οφείλουν να συντελούν στην ψυχοπνευματική καλλιέργεια των παιδιών και όχι να τα ωθούν στο να χρησιμοποιούν λέξεις και εκφράσεις χυδαίες και πρόστυχες ή αλλιώς όπως λέγεται εκφράσεις του "πεζοδρομίου". Επίσης τα σχολικά βιβλία πρέπει να είναι "απολιτικά" δηλαδή να μην έχουν καμμία όσον είναι δυνατόν πολιτική χροιά, θέσεις που διαπνέονται από φανατισμό και μισαλλοδοξία δεν πρέπει να υπάρχουν στα σχολικά βιβλία, καθόσον ο αντιχριστιανισμός, ο αντιπατριωτισμός και ο αντικομμουνισμός δεν έχουν θέση στα σχολικά βιβλία. Τα σχολικά βιβλία πρέπει να εμπνέουν στα παιδιά την ηθική αγνότητα, την αγάπη για τη θρησκεία και την πατρίδα, απαλλαγμένα όμως τα ανωτέρω από πολιτικές και κομματικές ιδεολογίες και προκαταλήψεις, αφού άλλωστε η θρησκεία αφορά όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτως πολιτικών τοποθετήσεων και η αγάπη για την πατρίδα δεν κάνει πολιτικές διακρίσεις. Η Πολιτεία και η Δικαιοσύνη, οφείλουν να προστατεύουν τα παιδιά από την ανηθικότητα και την διαφθορά των ενηλίκων. Η αγάπη και η φροντίδα για την ψυχική προστασία των παιδιών, πρέπει να είναι πρωταρχικός σκοπός της παιδείας, κατά την ταπεινή άποψη του υπογράφοντος την παρούσα απόφαση Δικαστού, ο οποίος πριν γίνει δικαστής υπήρξε εκπαιδευτικός λειτουργός (καθηγητής κοινωνιολογίας). Βεβαίως οι απόψεις για την θρησκεία, την πατρίδα, την οικογένεια και την ηθική διαφέρουν από λαό σε λαό, σύμφωνα με την κουλτούρα, τις παραδόσεις και τις κοινωνικές και ηθικές δομές τους. Διάφορες ομάδες ανθρώπων που αυτοαποκαλούνται "προοδευτικοί" θεωρούν κάθε τι "παλαιό" ως "συντηρητικό" (sic) και "οπισθοδρομικό" και ονομάζουν τις απόψεις και τις ιδεολογίες που δεν σέβονται ως "σκοταδισμό" και "οπισθοδρόμηση". Είναι εύκολο να υβρίζεις και να χαρακτηρίζεις άσχημα τις θέσεις και τις απόψεις που δεν συμφωνείς, είναι όμως δύσκολο να αποδείξεις την ορθότητα των απόψεων που υποστηρίζεις. Αν ερευνήσουμε το παρελθόν και το παρόν τότε θα εξακριβώσουμε εάν έχουν πρόοδο, τι είναι πρόοδος και τι συντελείται με την πάροδο των χρόνων και των αντιλήψεων. Κάποτε στην Ελλάδα, πριν από σαράντα χρόνια, με το "εφάπαξ" αγόραζες σπίτι, σήμερα δεν αγοράζεις ούτε την πόρτα του σπιτιού, και σε λίγο δεν θα υπάρχει ούτε το εφάπαξ, αυτό είναι πρόοδος; Κάποτε στην Ελλάδα είχε 80% δάσος, σήμερα έχουν καεί ολόκληρα πανέμορφα δάση όπως της Πεντέλης, του Ταΐναρου, της Ολυμπίας, του Γράμμου και είναι σήμερα καμμένες εκτάσεις, αυτό είναι πρόοδος; Κάποτε οι περισσότεροι νέοι πήγαιναν στην Εκκλησία, για να πλησιάσουν την αλήθεια, η οποία δεν είναι ιδεολογία, ή οποιαδήποτε άλλη αντίληψη, αλλά αλήθεια, ως και ζωή είναι μόνον ο Κύριος Ημών Ιησούς Χριστός, σήμερα η νεολαία καταλήγει στα αναμορφωτήρια και σαπίζει από την χρήση των ναρκωτικών αυτό είναι πρόοδος; Κάποτε η γυναίκα σχολείτο κυρίως με την ανατροφή των παιδιών της σήμερα διαπαιδαγωγούν και ανατρέφουν τα παιδιά οι γκουβερνάντες και οι beisiter (sic). Αυτό είναι πρόοδος; Κάποτε οι σύζυγοι δεν χώριζαν μολονότι υπήρχαν σοβαροί λόγοι, σήμερα χωρίζουν με το παραμικρό και χωρίς ουσιαστική αιτία. Αυτό είναι πρόοδος; Κάποτε τα παιδιά έτρωγαν σπιτικό φαγητό, τώρα τρώνε επιβλαβή έτοιμα και πλαστικά φαγητά. Αυτό είναι πρόοδος; Κάποτε η ατμόσφαιρα, η θάλασσα και η φύση ήταν πεντακάθαρα, σήμερα είναι μολυσμένα αυτό είναι πρόοδος; Κάποτε τα παιδιά τιμούσαν την σημαία, σήμερα, ευτυχώς σε ελάχιστες περιπτώσεις καίνε την σημαία, αυτό είναι πρόοδος; Κάποτε τα κορίτσια των Ανατολικών "πρώην σοσιαλιστικών χωρών" εργαζόντουσαν στα εργοστάσια, σήμερα εργάζονται στους

οίκους ανοχής της Δυτικής Ευρώπης, αυτό είναι πρόοδος; Σήμερα, διαστρέφονται και οι μεγαλύτερες ιστορικές αλήθειες και αποσιωπούνται πανθομολογούμενες πραγματικότητες, όπως επί παραδείγματι, μαθαίνουν τα παιδιά ότι τους Γερμανούς, οι οποίοι μόνοι τους, πολέμαγαν γενναία με όλο τον κόσμο, τους νίκησαν οι Αγγλοαμερικάνοι, οι οποίοι και στο άκουσμα της λέξεως "Γερμανοί" τρεπόντουσαν σε φυγή, ενώ η αναμφισβήτητη πραγματικότητα είναι ότι αν δεν υπήρχε το "Στάλινγκραντ" θα ήταν ακόμη εδώ οι Γερμανοί. Σήμερα παίζονται κινηματογραφικές ταινίες για τα εγκλήματα των Γερμανών κατά των Εβραίων, αλλά αποκρύπτονται και αποσιωπούνται τα εγκλήματα των Εβραίων κατά των Παλαιστινίων, και τα εγκλήματα των "συμμάχων" κατά των Γερμανών, όπως π.χ. στη Δρέσδη, που οι σύμμαχοι βομβάρδισαν και έκαψαν χιλιάδες γυναικόπαιδα. Σήμερα όλοι οι "προοδευτικοί", "μοντέρνοι" και "ψευτοκοουλτουριάρηδες" μιλούν και γράφουν απαξιωτικά και περιφρονητικά για τους βασιλείς και την βασιλευμένη Δημοκρατία, ενώ επιμελώς αποκρύπτουν ότι τα κράτη με την καλύτερη κοινωνική πολιτική και κοινωνικές παροχές όπως η Σουηδία, η Νορβηγία και η Δανία είναι "βασιλεία". Κάποτε με χίλιες (1.000) δραχμές αγόραζες τα πάντα, σήμερα με τρία (3) ευρώ τι μπορείς να αγοράσεις; Σήμερα, ο Ελληνικός λαός είναι βυθισμένος στα δάνεια, και στους τόμους των Τραπεζών (δάνειο για σπίτι, για αυτοκίνητο, για σπουδές, εορτοδάνεια κ.λπ.). Αυτή είναι οικονομική πρόοδος της κοινωνίας; Τα παραπάνω σημειώθηκαν, σαν απάντηση του όρου "πρόοδος" και του χαρακτηρισμού "προοδευτικός", και εάν η σημερινή πραγματικότητα είναι η περιγραφόμενη παραπάνω τότε σαφέστατα πρέπει να είμεθα κατά της αυτοαποκαλούμενης "προόδου", η οποία άλλωστε και στον τομέα της ηλεκτρονικής τεχνολογίας, προσπαθεί να αποστερήσει και το πολυτιμότερο δώρο του θεού στον άνθρωπο, δηλαδή την προσωπική ελευθερία, με τα κινητά, τις φωτογραφίες, τις βιντεοσκοπήσεις και τις κάμερες που παρακολουθούν πλέον όχι μόνο τις δημόσιες συναθροίσεις αλλά και τους εργαζόμενους στο χώρο της εργασίας τους (π.χ. Σούπερ Μάρκετ). Επανερχόμενοι, στο θέμα της ηθικής, η απαγόρευση ενός ασέμνου βιβλίου δεν αποτελεί πράξη λογοκρισίας όπως δεν είναι λογοκρισία η οποιαδήποτε απαγόρευση στα παιδιά να διαβάζουν βιβλία που τα ωθούν σε άσχημες συνήθειες και κακές πράξεις όπως ναρκωτικά, κλοπές, πορνεία κ.λπ. Ακόμη και η τιμωρία πολλές φορές είναι ωφέλιμη για τα παιδιά, όπως τονίζουν οι μεγαλύτεροι παιδαγωγοί, όπως για παράδειγμα, είναι καλύτερο και επιβάλλεται να δώσουμε στο παιδί μία επίπληξη ή ελαφριά σωματική τιμωρία όταν πάει να βάλει το δάκτυλο του στην πρίζα του ηλεκτρικού ρεύματος παρά να μη τα επιπλήξουμε, να βάλει το δάκτυλο στην πρίζα και να σκοτωθεί. Η απαγόρευση ενός βιβλίου από τα αναγνωστέα βιβλία για τα παιδιά δεν σημαίνει ταυτόχρονα ότι καταδικάζεται το βιβλίο, το οποίο μπορεί για τους ενήλικους να είναι ενδιαφέρον, καθόσον υπάρχουν βιβλία λογοτεχνίας τα οποία ωφελούν τους μεγάλους (ενήλικες) αλλά η τυχόν ανάγνωση τους μπορεί να βλάψει την ανώριμη παιδική ψυχή. Το συγκεκριμένο βιβλίο "..." περιέχει φράσεις άσεμνες και χυδαίες, και δεν αρμόζει να διαβάζεται από παιδιά, γιατί δεν συντελεί στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου τους, αυτό δεν σημαίνει ότι το εν λόγω βιβλίο δεν είναι ενδιαφέρον για τους ενήλικες, του οποίου βιβλίου η συγγραφέας ... μπορεί να είναι κατά τα λοιπά μια αξιόλογος συγγραφέας και λογοτέχνης. Επομένως, η υπό κρίση αίτηση, πρέπει να γίνει δεκτή ως και ουσιαστικά βάσιμη, να διαταχθεί η προσωρινή απόσυρση από τις σχολικές βιβλιοθήκες του βιβλίου της ... "...", μέχρις ότου εκδικασθεί η αγωγή του αιτούντος, περί οριστικής αποσύρσεως του ως άνω βιβλίου. [Δέχεται την αίτηση.]

²³ Παρατίθεται μέρος του κειμένου της απόφασης, όπως είναι δημοσιευμένο στη βάση νομικών πληροφοριών ΝΟΜΟΣ: ΜπρΑθ 383/2009 (Ασφαλιστικά Μέτρα). Πρόεδρος: Π. Χατζή, Πρόεδρος Πρωτοδικών. Δικηγόροι: Ν. Σκούτας, Κ. Πλεύρης, Π. Δημητριάδου, Ν. Δημητρακόπουλος, Δικ. Αντιπρόσωπος ΝΣΚ.

«[...]Το επίμαχο βιβλίο, είναι καθαρά λογοτεχνικό και το κίνητρο της συγγραφέα υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία, ο χαρακτήρας δε και η ταυτότητα του λογοτεχνήματος το κατατάσσει στο χώρο του μυθιστορήματος, ώστε το εν λόγω έργο ως περιέχον δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας να θεωρείται έργο τέχνης κατά την έννοια της διάταξης του άρθρου 16 του Συντ. και να μην υπάγεται σε κανενός είδους περιορισμό. Ανεξάρτητα από αυτά ο πρώτος καθ' ων επικαλείται με την αίτησή του ότι προσβάλλεται η ηθική του αποκλειστικά με βάση όσα αναφέρονται στις εκτιθέμενες περικοπές, αυτοτελώς λαμβανόμενες, πλην όμως αν συνδυναστεί το περιεχόμενο των περικοπών με το λοιπό περιεχόμενο του βιβλίου δεν προκύπτει κακόβουλη ενέργεια της συγγραφέα αποσκοπούσα ευθέως στην προσβολή της ηθικής, ώστε να δύναται να γίνει λόγος ότι με όσα αναφέρονται στις περικοπές προσβάλλεται η προσωπικότητα του αναγνωστικού κοινού. Τέτοια προσβολή της προσωπικότητας και μάλιστα ως πλήττουσα ειδικά και συγκεκριμένα την έννοια της ηθικής δεν μπορεί να θεωρηθεί κατ' αντικειμενική κρίση ότι επιφέρει η μυθοπλασία της λογοτεχνίας και της ποίησης. Εξάλλου στη συγκεκριμένη περίπτωση το επικαλούμενο δικαίωμα της προσωπικότητας του πρώτου των καθ' ων συγκρούεται με το δικαίωμα της αιτούσας συγγραφέα στην ελεύθερη καλλιτεχνική και πνευματική δημιουργία και στην ελεύθερη έκφραση των στοχασμών, οι οποίες κατά τα προαναφερόμενα προστατεύονται από τις διατάξεις των άρθρων 16 παρ. 1, 14 παρ. 1 του Συντ. **Η προστασία των τελευταίων αυτών ελευθεριών, επειδή αποσκοπεί στη διαφύλαξη ύψιστων κοινωνικών αγαθών, καλύπτει (νομιμοποιεί) και προσβολές του δικαιώματος της προσωπικότητας που τυχόν ενυπάρχουν στην ενάσκησή τους, διότι η προσωπικότητα και αν θίγεται, «εφόσον δεν προσβάλλεται η αξία του Ανθρώπου», έχει στη συγκεκριμένη περίπτωση υποδεέστερη σημασία σε σχέση με το αγαθό των άνω ελευθεριών (ΑΠ Ολ 13/1999). Περαιτέρω φορείς της ελευθερίας της τέχνης, όπως προαναφέρθηκε είναι όχι μόνο οι καλλιτεχνικοί δημιουργοί, αλλά και τα πρόσωπα που απολαμβάνουν (ή εμποδίζονται να απολαύσουν) ένα έργο τέχνης, δηλαδή το κοινό τους (ακροατές, θεατές, αναγνώστες, αγοραστές κ.ο.κ.) και συνεπώς το επικαλούμενο δικαίωμα προσωπικότητας του πρώτου των καθ' ων συγκρούεται και μ' αυτό των λοιπών πολιτών στην ελεύθερη ανάγνωση του επίμαχου βιβλίου, που κατοχυρώνεται συνταγματικά επίσης ως εκδήλωση και αυτό της προσωπικότητας σε μια δημοκρατική κοινωνία, όπως καθορίζεται από**

το Σύνταγμα ως προς τη νομική έκφραση της η ελληνική κοινωνία, δεν μπορεί να θεωρηθεί επιτρεπτό να επιβάλλεται στους άλλους τι πρέπει διαβάζουν (σημ. Γ. Ρήγου κάτω από ΜΠρΑθ 17115/1988 ΕλλΔνη 30,1382). Πέραν όμως αυτού δεν υφίσταται και επείγουσα περίπτωση για τη λήψη τέτοιου ασφαλιστικού μέτρου, τη στιγμή που η κυκλοφορία του βιβλίου έχει αρχίσει από το έτος 1999. Ενόψει των προαναφερόμενων συντρέχει η προϋπόθεση του εννόμου συμφέροντος της ήδη αιτούσας-συγγραφέα, αναγόμενο στην απόσυρση του βιβλίου της από τις σχολικές βιβλιοθήκες χωρίς να αποτελεί νόμιμο λόγο ανάκλησης η επικαλούμενη εκ μέρους της οικονομική ζημία (ΜΠρΡοδ Αρχ 2000,147) και ως εκ τούτου πρέπει να γίνει δεκτή η κρινόμενη αίτηση ανάκλησης και από ουσιαστική άποψη να ανακληθεί η υπ' αρ. 511/2008 απόφαση, κατά τα οριζόμενα στο διατακτικό [...]» (έμφαση δική μας).

²⁴ Ο όρος «Index Librorum Prohibitorum» ή απλά «Index» χρησιμοποιείται σε στενή έννοια για να περιγράψει το συγκεκριμένο κατάλογο βιβλίων, η ανάγνωση των οποίων ήταν απαγορευμένη για τους Χριστιανούς Καθολικούς από την ανώτατη εκκλησιαστική Αρχή της Καθολικής Εκκλησίας. Ο εν λόγω κατάλογος αποτελούσε το δεύτερο και μεγαλύτερο μέρος του κώδικα που επιγραφόταν «Index Librorum Prohibitorum», ο οποίος περιείχε ολόκληρη τη νομοθεσία της Καθολικής Εκκλησίας αναφορικά με τα βιβλία.

²⁵ Π.Κ. Άρθρο 198: Κακόβουλη βλασφημία. «1. Με Φυλάκιση μέχρι δύο ετών τιμωρείται όποιος δημόσια και κακόβουλα βρίζει με οποιονδήποτε τρόπο το Θεό. 2. Όποιος, εκτός από την περίπτωση της παραγράφου 1, εκδηλώνει δημόσια με βλασφημία έλλειψη σεβασμού προς τα θεία, τιμωρείται με κράτηση έως έξι (6) μήνες ή με πρόστιμο έως τρεις χιλιάδες (3.000) ευρώ». Άρθρο 199: Καθύβριση θρησκευμάτων. «Όποιος δημόσια και κακόβουλα καθυβρίζει με οποιονδήποτε τρόπο την Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία του Χριστού ή άλλη θρησκεία ανεκτή στην Ελλάδα τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών».

²⁶ Για τον χαρακτηρισμό της σχέσης ελληνικού Κράτους και Εκκλησίας προσφώνως χρησιμοποιείται η λέξη *ανταλλαγή*: λειτουργώντας ως συνεκτικός δεσμός μεταξύ των υποδούλων Ελλήνων κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, η Ορθόδοξη Εκκλησία χρησιμοποίησε τα «επιτίμια» και τον «αφορισμό» ως ποινές ενός οιοσεί «κοινού ποινικού δικαίου», προκειμένου να εγγυηθεί την τήρηση (και) της κοσμικής –πέραν της θρησκευτικής– νομιμότητας. Τα επιτίμια και κυρίως ο αφορισμός απέκτησαν, έτσι, επί Τουρκοκρατίας, τον χαρακτήρα όχι μόνο της εκκλησιαστικής νομοθεσίας αλλά του ποινικού καταναγκασμού ή της επαπειλούμενης ποινής για λόγους πρόληψης της εγκληματικότητας ή διακρίβωσης των ανόχων μίας αξιόποινης πράξης. Μετά την απελευθέρωση, η Εκκλησία υπήγαγε το μηχανισμό αντίδρασής της [αφορισμό] στον έλεγχο του «επί των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαιδευσεως Υπουργείου», τον πρόγονο του σημερινού «Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων και διά Βίου Μάθησης». Οι καταστατικοί της Χάρτες προβλέπουν εξεξής κρατική έγκριση πριν την επιβολή της βαρύτερης ποινής του μεγάλου αφορισμού - της εκβολής ενός πιστού από το σώμα της Εκκλησίας. Αντίστοιχα, η Πολιτεία συνεταγή «στο όνομα της Αγίας και Αδιαιρέτου Τριάδος» και στον Ποινικό της Νόμο (σήμερα: Κώδικα) στοιχειοθέτησε το αυτεπάγγελτο έγκλημα της βλασφημίας: το σοβαρότερο θρησκευτικό αμάρτημα που αποτελεί πλέον αντικείμενο της κρατικής ποινικής καταστολής (Ραβδός, 2002).

²⁷ Ο Ανδρέας Λασκαράτος γεννήθηκε στο Ληξούρι το 1811. Αφιέρωσε τη ζωή του στην παραγωγή έργων λόγου μέσα στα οποία έκλεισε και υπερασπίστηκε τις ιδέες του για τον άνθρωπο και την κοινωνία. Έγραψε κείμενα σε πεζό λόγο, ποιήματα, ενώ το 1859 εξέδωσε την προσωπική - οικογενειακή εφημερίδα με το όνομα «Λύχνος, εφημερίδα οικογενειακή». Η εφημερίδα εξέδωσε 49 φύλλα συνολικά. Η έκδοσή της διακόπηκε το 1863 και ξανάρχισε το 1868 για να διακοπεί μέσα στον ίδιο χρόνο με επέμβαση του εισαγγελέα. Δύο τελευταία φύλλα εκδόθηκαν το 1894 με τίτλο «Ο Λύχνος, εφημερίδα οικογενειακή και ουσιαδώς ανταρχική». Σκοπός του Λύχνου ήταν αρχικά «να δίνει ωφέλιμες συμβουλές εις τες οικογένειες». Σύντομα όμως μετετράπη σε όργανο πολιτικής. Μάλιστα τα φύλλα 14, 15, 16, 17, 21, 37 και 38 τιτλοφορούνται «Λυχνιές», χτυπήματα, δηλαδή, με το Λύχνο! Η θρησκεία, στην οποία από τα γραπτά του φαίνεται ότι ο Αν. Λασκαράτος βαθύτατα πίστευε, και η σύγκρισή της με την επίγεια διαχείρισή της από τον κλήρο της Κεφαλονιάς της εποχής του έγινε σύντομα ο πυρήνας της κριτικής του. Μία υπενθύμιση των ιστορικών συνθηκών της εποχής που ο Αν. Λασκαράτος δημιουργεί είναι ιδιαίτερα χρήσιμη: τα Επτάνησα βρίσκονται ακόμη υπό αγγλική κατοχή. Το 1848 πραγματοποιούνται συνταγματικές μεταρρυθμίσεις στο κλίμα αντίδρασης προς τις επαναστάσεις που εκείνη την εποχή συντάραζαν την Ευρώπη και με νωπά τα κινήματα στην Κεφαλονιά και τη Ζάκυνθο εναντίον του αυταρχικού Συντάγματος του Μάιτλαντ του 1817 με τις εικονικές βουλές των «Κομεστάδων». Οι μεταρρυθμίσεις οδήγησαν στην έκδοση εφημερίδων σε Ζάκυνθο και Κεφαλονιά, ενώ συγχρόνως ξέσπασαν νέες εξεγέρσεις στο Αργοστόλι και το Ληξούρι (Στάση της Σκάλας και Επανάσταση του Σταυρού). Οι πρωτεργάτες ριζοσπάστες κήρυτταν την Ένωση, ενώ ζητούσαν δημοκρατία και για τη μητροπολιτική Ελλάδα. Οι Άγγλοι, υπό την ηγεσία του Αρμοστή Ward, το 1849 προέβησαν σε αντίποινα: απαχονισμούς, μαστιγώσεις έως θανάτου, πυρπολήσεις σπιτιών και έκτακτα στρατοδικεία, ενώ οι ηγέτες του ριζοσπαστικού κινήματος εξορίστηκαν. Κατόπιν προκηρύχθηκαν εκλογές για τη Θ' Βουλή, στις οποίες εξελέγησαν και οι εξόριστοι Ζερβός και Μομφεράτος. Η Βουλή διαλύθηκε από τη Βρετανική Κυβέρνηση πρόωρα το 1851. Η Μεγ. Βρετανία είχε υποσχεθεί ως αντάλλαγμα την παραχώρηση της Επτανήσου στην Ελλάδα, αν αυτή, μετά την έξωση του Όθωνα, δεχόταν μονάρχη αρεστό στην ίδια. Τον ίδιο όρο έθεσε και η αυλή της Κοπεγχάγης, όταν με εισήγηση του λόρδου Πάλμερτον προτάθηκε ο θρόνος στον πρίγκηπα Γουλιέλμο-Γεώργιο Γλύξμπουργκ της Δανίας. Ταυτόχρονα με την άφιξη του Γεωργίου το 1863 εκδόθηκε το ψήφισμα της ενώσεως από την ΙΓ Βουλή και προκηρύχθηκαν στα Επτάνησα εκλογές για την ανάδειξη αντιπροσώπων στην Εθνοσυνέλευση. Η ένωση σφραγίστηκε με τη Συνθήκη των Παρισίων στις 21.5.1864.

Την εποχή εκείνη η Ορθοδοξία είχε ταυτιστεί με τις Εθνικοαπελευθερωτικές Ιδέες. Η «Φιλορθόδοξη Εταιρία» είχε διακλαδώσει στα νησιά, οι κληρικοί εξορίζονταν από τους Άγγλους και ο κατώτερος κλήρος στην πλειονότητά του είχε προσχωρήσει στο Ριζοσπαστικό Κίνημα. Μέσα σ' αυτό το κλίμα κάθε θρησκευτικός νεωτερισμός ήταν φυσικό να θεωρείται έργο των «Λουθηροκαλβινιστών» (Λασκαράτος, 1983, σημ. Αλόης Σιδέρη, σελ. 165 επ.).

²⁸ Χαρακτηριστικά αποσπάσματα από το βιβλίο, τα οποία προκάλεσαν την αντίδραση της εκκλησιαστικής αρχής ήταν τα παρακάτω:

- «έχουμε, Πανιερώτατε, στον κόλπο της κοινωνίας μας κάτι ανθρώπους ντυμένους μακρυνά και πλατυά φορέματα μαύρα, με μια γενειάδα τράγου, με μαλλιά στο κεφάλι άκοπα σαν τες γυναίκες και σκεπασμένα μ' ένα αγγειό κουτσοχέρουλο. Τούτοι, πανιερώτατε, αρνήθηκαν τον κόσμο, δηλαδή αρνηθήκανε τα κοινωνικά βάρη, και εξακολουθούν όμως να ζούνε μέσα στην κοινωνία άδοντες, οκνόντες, και μασόντες και πίνοντες. Δε φθάνει: η υπερηφάνια γλυστράει εύκολα στη μοναξιά και την οκνηρία - οι αλλοντυμένοι τούτοι δι΄εσχυρίζονται να είναι οι παρακάτοχοι της θρησκείας, και σαν τέτοιοι, θέλουν εν ονόματι Θρησκείας επιρροήν απάνου μας!...»

«Ποιος δεν το ξέρει; Διόχνω σήμερα το δούλο μου συχαινόμενος τη διαγωγή του; αύριο τον απαντένω παπά!... και με τι σέβας να στέκω εμπρός του όντις θυμάμαι πώς τόσες φορές μόκλεψε το κρασί από τ' αρμάρι, πως μόλις ξέρει να σημαδεύει το Αλφαβήτα, και πως αποκάτου στη νέα του μορφή του είναι πάντα εκείνος ο χοντρός χωριάτης;... Και όντις πάλε βλέπω στην ενορία μου καμομένονε ιερέα εκείνονε που προχθές μου εβλαστήμα την πίστη μου και το βάφτισμά μου γιατί δεν εμπήκα στο καϊκι του, με ποια πεποίθηση ναν τον ακούσω όταν εν ονόματι θρησκείας μου εμποδίζει τούτα ή μου διορίζει 'κείνα; [...] Ω, Πανιερώτατε, ή μην κάνεις ιερείς τέτοιους, ή εκεί που τους κάνεις, λέγε τους κι ένα λόγο στ' αφτί: λέγε τους να γυρεύουν καρβέλια, και όχι επιρροή.»

- «Αν ο Χριστός οργίσθηκε τόσο επειδή οι Εβραίοι εμπήκανε στο Ναό να πουλήσουν πιτσούνια, πόσο δε ήθελε οργισθή τώρα να βλέπει τους Χριστιανούς να χτιούνε Ναούς για να πουλούνε Θρησκεία! [...] Το λάδι, μόλις έμπη στα καντλία της Εκκλησίας γένετ' ευθύς γιατρικό, και πουλήεται απάνου στο βαμβάκι το βουτημένο. Ετούτο το λάδι κάνει καλό σ' όλα τα πάθη, μα πάνου απ' όλα γιατρεύει τη στραβομάρα!...»

Οι βιολέτες και τ' άλλα λουλούδια που εστολίσανε τον Αμνό, βαλμένα έπειτα σε πουγγί, κι εκείνο το πουγγί λειτουργημένο δεν ηξέρω πόσες φορές, γιατρέβουνε τες οργικές αρρώστιες, τες ανεραγδικές, το θερμόριο και το αβάσκαμα!»

- «Ο παπάς, γυρεύοντας πάντα εμπορικήν ύλην, σκυλάβει μέσα στους τάφους, ξεχώνει ανθρώπινα κούκαλα, τα κλει σ' ένα κουτί ασυμένιο και τα στέλνει με την ευχή του να συκόνουν' τον οβολόν από το σπίτι τση φτωχιάς, και ναν του τονε φέρνουνε ανέξοδα κι ακόπιαστα στο δικό του.»

- «Εκείνος που νηστεύει, δηλαδή ψοφάει τση πείνας, νομίζει ότι αποχτάει με τούτο μεγάλην αξιομισθίαν κοντά στον Θεόν, ακολούθως, μεγάλο βάρος κοντά στους ανθρώπους. Ας ιδούμε. Ποια ευχαρίστηση στοχαζέσθε να αισθάνεται ο Θεός εις την πείνα ενός δυστυχή βασανισμένου ανθρώπου; ποια δόξα; ποιαν ανακούφιση;»

²⁹ Ο αφορισμός καταλήγει με τα αναμενόμενα:

«Α. Αναθέματι και αφορισμό υποβάλλει την προ ολίγων ημερών, υπό του Ανδρέου Τ. Λασκαράτου δια του τύπου εκδοθείσαν βιβλόν, επιγραφόμενη *Μυστήρια της Κεφαλονιάς*, ως πλήρη υπάρχουσαν ύβρεων και συκοφαντιών, κατά της Ορθοδόξου ημών Ανατολικής του Χριστού Εκκλησίας.

Β. Πατρικώς άμα και συμβουλευτικώς παραινεί έκαστον των Ορθοδόξων, άνδρα ή γυναίκα, τον τυχόντα έχειν παρ' εαυτώ την ρηθείσαν βιβλόν, μη αύτη αναγιγνώσκειν, αλλά τω πυρί παραδούναι. Τον δε παρακούσοντα τη Εκκλησιαστική ταύτη παραινέσει, Αρχιερατικώ επιτιμώ υποβάλλει, μέχρις ου υπακούσει ταις παραινέσεσι της Εκκλησίας.

Γ. Τον δε Ανδρέα Λασκαράτον, τον διά της βίβλου αυτού τη Εκκλησία, και τω αυτής Ορθόδοξο πληρώματι, τεκμήρια δώσαντα αποπλανήσεως, εκ της ευθείας οδού της Ορθοδόξου ημών πίστεως, η Εκκλησία, ως φιλόστοργος μήτηρ, η αδιαλείπτως ευχόμενη υπέρ της επιστροφής των πεπλανημένων, παραινεί αυτόν ίνα εις συναίσθησιν έλθει της αυτού αποπλανήσεως, και δώσει εις το πυρ τα αντίτυπα πάντα της παρ' αυτού εκδοθείσας βίβλου, έτοιμη υπάρχουσα με μητρικάς αγκάλας, να παραδεχθεί αυτόν και κατατάξει τη λογική ποίμνη του Κυρίου, και διά του Ιερού Μυστηρίου της μετανοίας και της εξομολογήσεως, χαρίση αυτόν την άφεσιν των αμαρτιών αυτού, και αξίωση της μεταλήψεως των θείων Μυστηρίων, και λοιπών Αγιαστών αυτής. Εάν όμως παρακούση ταις Εκκλησιαστικέσ ταύταις παραινέσεσι, και μη εις το πυρ δώσει τα παρ' αυτό σωζόμενα αντίτυπα της παρ' αυτού εκδοθείσης βίβλου. Έχομεν αυτόν αφορισμένον παρά Πατρός, Υιού και Αγίου Πνεύματος, παρά της Μίας Αγίας Καθολικής και Αποστολικής του Χριστού Εκκλησίας. Παρά των τριακοσίων δέκα και οκτώ Θεοφόρων Πατέρων. Έστω τρέμων και σταίνων επί της γης ως ο Κάν, κληρονομησάτω την λέπραν του Γιεζή, και την αγχόννην του Ιουδα. Ταύτα μεν, η δε του Θεού χάρις, και το άπειρον έλεος, και η ευχή και ευλογία της ημών Ταπεινότητος εΐη μετά πάντων ημών».

³⁰ Αναλυτικότερα η περιγραφή και η παράθεση των ίδιων των δικαστικών εγγράφων στο βιβλίο του Ανδρέα Λασκαράτου «Η δίκη μου με τη Σύνοδο» (Άπαντα, Α).

³¹ Το οποίο ό ίδιος περιγράφει στη «Δίκη μου με τη Σύνοδο» ως εξής: «[...] φέρει έντεκα κεφάλαια Κατηγορίας, τα ακόλουθα: [ότι] 1) κατηγορώ τεςαρακοστάδες, 2) κατηγορώ τα 'μπόδια τα βανόμενα εις τους γάμους, 3) κατηγορώ τον μοναχικόν και μοναστικόν βίον, 4) κατηγορώ το ανάθεμα το οποίον η Εκκλησία μας ρίπτει εις όλο σχεδόν το ανθρώπινον γένος την πρώτην Κυριακής της Μεγάλης Σαρακοστής, 5) δεν παραδέχομαι την εξουσίαν των Πνευματικών μας, του λύειν και δένειν επί της Γης και εν Ουρανών, 6) αγανάχτησα εναντίον εις τους παπάδες και επαρακαλεσα τον

Θεόν να ελευθερώσει τον κόσμο από δαύτους, 7) κατηγορώ την προσκύνηση των εικόνων, 8) αθετώ τα θαύματα των Αγίων, 9) λέγω ανθρωπολατρείαν την προσκύνησιν των ανθρωπίνων λειψάνων, 10) αποκρούω τας πρεσβείας των Αγίων, και του Χριστού προς τον Θεόν, 11) είπα αλλοιωμένο, είτε νοθευμένο, το Ευαγγέλιον, από τους αντιγραφείς του του Μεσαίωonos

³² «Ο καινοτόμος είναι άνθρωπος του Θεού. Σταλμένος κάθε τόσο από τον Θεόν να ξυπνά τον κόσμο από τον λήθαργον, εις τον οποίον συνηθεί να πέφτει. Ναν τον πλένει από τη νέκρα της πεπαλαιωμένης στασιμότητός του και ναν τονε σπρώχνει εις τα περαιτέρω αξιοπρεπέστερα.» (Λασκαράτος, 1983, σ. 21).

³³ «Ο καλός και αγαπημένος σου φίλος δεν υπάρχει πλέον, ετελεύτησε χθες τας 24 Ιουλίου [1901] εις τας 2 ½ της νυκτός, έπειτα από λίγων ωρών όχι βαριάς αγωνίας. Σωστά 10 μήνας είναι που έλαβε την συμφορήσιν, από τότε έμεινε σχεδόν παράλυτος και κληνήρης, αλλά όχι εξαντλημένος, αλλά προ 15 ημερών ήρχισαν αφόρητες ζέστες, εις τας οποίας δεν ηδυνήθη να ανθέξη. Την 21 έλαβε πολύ δυνατόν πυρετόν, παρέλυσεν ο λαιμός του και δεν emίλησε πλέον. Ο πυρετός διήρκεσεν εώς το τέλος μαζί με στεναχώρια μεγάλην, όταν άνοιξε τα μάτια του, μας εκύτταξεν, ανέπνευσε τρις δυνατά, εξανάκλεισεν τα μάτια και εξέπνευσεν. Η υπομονή του εις όλο το διάστημα της ασθeneίας είναι άπιστευτος, πολλάκις τον παρομοιάσαμεν με τον Χριστόν [...]. Εκτελέσαμεν όλα της μεταφοράς κατά την επιθυμίαν του, δεν εκάμαμε κανένα από αυτά τα βάνουσα, τα οποία συνήθως γίνονται. Τον εβάλαμε εις φέρετρον κλειστόν και ένας παπάς με τον σταυρόν ηκολούθησε μαζί με όλους τους κυρίους του τόπου, Αργοστολίου και Ληξουρίου, ούτε λιβάνια και εικόνες, ούτε μανάλια, ούτε παιδιά να θορυβούν, ούτε να τσακίζουν αγγεία εις την πόρτα, αλλά όλα έγιναν με ευταξίαν και ευπρέπειαν, καθώς ήθελε...» [επιστολή της κόρης του Ανδρέα Λασκαράτου, Λουϊζας, στο Δανό φίλο του, Χάνσεν].

³⁴ Σύμφωνα με το μύθο, η Ιωάννα ήταν κόρη Άγγλου ιεραποστόλου τον οποίο ο Κάρολος ο Μέγας κάλεσε στη Γερμανία, θέλοντας να βαπτίσει τους Σάξονες. Η Ιωάννα κλείστηκε νωρίς σε μοναστήρι, όπου γνώρισε το μοναχό Φρουμέντιο. Μεταξύ των δύο αναπτύχθηκε σφοδρός έρωτας. Ο Φρουμέντιος απήγαγε την Ιωάννα την οποία έντυσε με στολή μοναχού ώστε να μπορούν να έχουν από κοινού δυνατότητα πρόσβασης και εγκατάστασης σε ανδρικά μοναστήρια. Αρχικά ο Φρουμεντιος οδήγησε την Ιωάννα στο Μοναστήρι των Βενεδικτινών της Φούλδας. Το μυστικό όμως της φύσης της Ιωάννας κάποτε μαθεύτηκε. Οι δύο νέοι ύστερα από περιπέτειες έφτασαν στην Προβηγκία και από εκεί στην Κόρινθο και κατόπιν στην Αθήνα. Αφού πέρασαν μια νύχτα στην Ακρόπολη μετέβησαν στη Μονή Δαφνίου. Έκει όμως η Ιωάννα εγκατέλειψε τον εραστή της, επιβίβαστηκε σε ιταλικό πλοίο και έφθασε στη Ρώμη, όπου, πάντα ως «πατήρ Ιωάννης» κέρδισε το γενικό σεβασμό γιατί κατά τα λοιπά είχε άριστη θεολογική κατάρτιση, και όμορφο παρουσιαστικό. Σύντομα ονομάστηκε γραμματέας του Πάπα Λέοντος, τον οποίο και διαδέχθηκε μετά το θάνατό του ως Πάπας Ιωάννης Η'. Όμως και πάλι το ένστικτό της την πρόδωσε. Έγινε ερωμένη ενός από τους θαλαμηπόλους της και έμεινε έγκυος. Η μοιρα της επεφύλαξε έναν τραγικό, οδυνηρό και επονειδιστο θάνατο, καθότι απέβαλε δημοσίως κατά τη διάρκεια μιας λιτανείας.

Στην Πάπισσα Ιωάννα ο μύθος αυτός καθ' εαυτός, όπως αδρά περιγράφηκε παραπάνω, αποτελεί το βασικό σκελετό της διηγήσεως: πρόθυμα ο Εμμ. Ροϊδης ενδίδει στον πειρασμό παρεκβάσεων για να ψυχογραφήσει τους χαρακτήρες (όπως, λ.χ. στην περιγραφή του αρχικού ερωτικού διστακτικού παιχνιδιού Φρουμέντιου - Ιωάννας) ή για να μεταφέρει «ιστορικά» στοιχεία: «Τω 846, ήτοι τω ενάτω προ της Ιωάννας έτει, οι ιερείς είχαν καταντήσει τοσοούτω αμαθείς, ώστε εβάπτιζον τα βρέφη in nomine Patria, Filia et Spiritu Sancta ήτοι στο όνομα της Πατρίδος, της Θυγατρός και της Αγίας Πνοής, αντί του Πατρός, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος – του δε κακού προοδούντος καθ' εκάστην, εκρίθει αναγκαίον να κυρωθεί νόμος, καθ' ον οι ιερείς υποχρεούντο να αποδείξωσιν ότι εννοούν το Πάτερ Ημών» [Πάπισσα Ιωάννα, σ. 85, με παραπομπή σε Potter, Histoire du Christianisme, τόμος Γ'].

³⁵ Γενικά στην υπόθεση Εμμ. Ροϊδη επικράτησαν οι απόψεις της μερίδας των φανατικών, αν και την ίδια εποχή υπήρχαν μετριοπαθέστερες και πιο συγκροτημένες φωνές – μια τέτοια ήταν (κατά τον Άλκη Αγγέλου ο.π.π) ο ίδιος ο μητροπολίτης Αθηνών Θεόφιλος.

³⁶ Εφημερίδα «Εθνοφυλαξ».

³⁷ Πρόκειται για την επιτροπή των Κωνσταντίνου Κοντογόνου, Αρχ. Αλέξανδρου Λυκούργου και Παναγιώτη Ρομπότου, καθηγητών Θεολογίας.

³⁸ «Περί αποκηρύξεως βλασφήμου και κακοήθους βιβλίου» αρ. πρωτ. 5688.

³⁹ Έμφαση δική μας –το σημείο αυτό είναι και η πιο αμετροεπής στιγμή της, κατά τ' άλλαγια αφορισμό–, συγκρατημένης ανακοίνωσης: ο Εμμ. Ροϊδης δεν θα παραλείψει να σταθεί στην απόκρισή του σε αυτό το σημείο.

⁴⁰ Φύλλα 985, 897.

⁴¹ Μερικά από τα επίμαχα χωρία, για τα οποία άλλωστε ο Εμμ. Ροϊδης κλήθηκε να απολογηθεί και ενώπιον του εισαγγελέα, μαζί με τις απαντήσεις που έδωσε με γραπτό υπόμνημα με το οποίο υποστήριξε την ανακοπή του κατά του σε βάρος του παραπεμπτικού βουλεύματος, είχαν ως εξής:
- σελ. 222: [ο Πάπας Λέων είναι άρρωστος και μεταφέρεται στον Υπόγειο ναό του Αγ. Τιβουρκίου για να δει το όραμα που θα του φανερώσει το γιατρικό για την ασθένειά του - λίγο πριν πεθάνει]: «ο ένδοξος αυτός ποντίφηξ, καίτι άγιος ων, ουδέποτε υπηρξε υπέρ το δέον εβλαβής, τον δε βίον του εδαπάνησε καλλωπίζον τη Ρώμην, σωρεύων θησαυρούς [...] Αν δε ηναγκάσθη ενίοτε και να θαυματουργήσει, έπραξε τούτο χαριζόμενος στους ηλίθιους υπηκόους του, ως ο Ιησούς εις τους Εβραίους. Αλλ' η ασθένεια και αυτούς τους «λέοντας» εις λαγωούς και τον σκεπτικώτατον άνθρωπον εις ευσεβή χριστιανόν μεταμορφώνει.

Απάντηση Ροΐδη: «Δεν ευρίσκω τι χλευαστικόν κατά της θρησκείας υπάρχει στη φράση αυτή, αφού είναι πασίγνωστον και υπό πλείστον χωρίων του Ευαγγελίου βεβαιούται, ότι ο Σωτήρ μετά δυσθυμίας πάντοτε απεδέχετο τας αιτήσεις θαυμάτων, μεμφόμενος τους ολιγόπιστους τους ζητούντες ταύτα.»

- σελ. 292: «οι Εβραίοι και εβραΐζοντες, μη δυνάμενοι να παραδεχθώσι την εκ της ελληνικής μυθολογίας ληφθείσαν ιδέαν θεού τεκνοποιούντος, έπλασαν μύθον, καθ' ον ο εμφανισθείς εις την Παρθένον άγγελος ήτο στρατιώτης ονόματι Πάνθηρ, επινοήσας το στρατήγημα τούτο, ίνα ομιλήσει μετ' αυτής.»

Απάντηση Ροΐδη: «Δεν δύναμαι να εννοήσω κατά τι πταίω εγώ αν οι Εβραίοι έπλασαν τον μύθον τούτον, ον κατεχώρισαν και εις το Ταλμούδ. Ονομάζων τούτο ΜΥΘΟΝ δεικνύω ότι δεν τον παραδέχομαι, περι δε του διαδίδοντος τον μύθον τούτον Εβραίου λέγω ρητώς εν σελίδα 175: 'Τοιαύτας βλασφήμους φλυαρίας εξήμεσεν εκ του μισρού αυτού στόματος ο βρωμολόγος εκείνος Εβραίος'. Αδύνατον ήτο δια ζωηροτέρων εκφράσεων να εκδηλώσω την αποδοκιμασίαν μου [...].»

- σελ. 245: «Πολλάι τελεταί του χριστιανισμού είναι κληροδοτήματα των ειδωλολατρών»

Απάντηση Ροΐδη: «Κατά την ομόφωνον μαρτυρίαν των Πατέρων της Εκκλησίας [...], ων δεν έχω πρόχειρα τα συγγράμματα, το θυμίαμα, αι λιτανείαι, αι λαμπάδες, αι προσκυνήσεις, το ράντισμα, ο αγιασμός κτλ είναι πάντα εθνικά έθιμα, τα οποία κατ' αρχάς μεν επολέμησαν οι ιδρυταί του χριστιανισμού, έπειτα δε ηναγκάσθησαν να παραδεχθώσι προς ευκολοτέραν εξάπλωσιν αυτού παρά τοις Ειδωλολάτραις [...].»

- σελ 204: «οι σημερινοί Γερμανοί, χάρις εις τας προόδους των φώτων και τας θεολογικάς σχολάς του Βερολίνου και της Τουβίγγης, κατόρθωσαν να σχηματίσωσιν είδος τι χριστιανισμού άνευ Χριστού, ως και ο κ. Π. Σούτσος ποιήματα άνευ ποιήσεως».

Απάντηση Ροΐδη: «Μόνοι, νομίζω οι Γερμανοί και ο κ. Π. Σούτσος δύνανται να έχωσιν αφορμήν παραπόνου κατά της φράσεως ταύτης.»

⁴² Άλκη Αγγέλου, Εισαγωγή, οπ.π. σελ. 52 επ. Για τον «αγχίνου παρατηρητή» Ροΐδη, σε αντίθεση προς τον στρατευμένο στην αναμόρφωση «καινοτόμο» Λασκαράτο, η θρησκεία και τα ευτράπελα που κρύβονται πίσω από το προκάλυμμα της «αγιοσύνης» των εκπροσώπων της δεν είναι, τελικά παρά ένα κομμάτι του «παζλ» της κοινωνικής κριτικής, ένα από τα πρώτα κοινωνικά παράδοξα που οι αισθητήρες του συλλαμβάνουν. Υπό αυτό το πρίσμα δικαιολογείται ο μεταγενέστερος χαρακτηρισμός της Πάπισσας Ιωάννας από τον ίδιο τον Ροΐδη ως «νεανικό αμάρτημα»: το πρώτο στάδιο πριν τον κερδίσει η κριτική των ευρύτερα πολιτικών ενδοκοινωνικών αντιφάσεων:

«Την Ιωάνναν πριν εις την Ρώμην κυνηγήσω, θέλω αναπαυθεί ολίγον. Οι μεγάλοι ποιηταί, ο Όμηρος και ο κύριος Π. Σούτσος, γράφουσι κοιμώμενοι ωραίους στίχους, αλλ' εγώ σπογγίζω πάντοτε τον κάλαμόν μου, πριν θέσω επί της κεφαλής τον νυκτικόν μου πύλον. Εις μόνους τους έξοχους άνδρας συγχωρούνται αι υπναλέαι φράσεις, ημείς δε οι ταπεινοί γραφίσκοι πρέπει να ήμεθα πάντοτε «έξυπνοι», ως αι χήνες του Καπιτωλίου, αίτινες εξύπνησαν τους Ρωμαίους» (Ροΐδης, ό.π., σελ. 214).

⁴³ Η υποδοχή του έργου από τον ελληνικό τύπο είναι ενδεικτική του κλίματος που είχε δημιουργηθεί (Ραβδάς, 2002, Παράρτημα).

⁴⁴ Από ένα σύνολο ιστορικών στοιχείων, μεταγενέστερων αναλύσεων, άρθρων και απόψεων ενδεικτικότερη των προθέσεων του είναι η η εισαγωγή του ίδιου του συγγραφέα στο βιβλίο (Καζαντζάκης, 1973, σελ. 9-12). Εκεί βρίσκεται και μία απάντηση σε ένα άλλο λανθάνον ερώτημα: γιατί ο Χριστός και όχι κάποιος άλλος, πιο «αθώος» ήρωας για ένα μυθιστόρημα, αιώνας τώρα;

«[...] Ποτέ δεν ακολούθησα με τόσο τρόμο την αιματωμένη πορεία του στο Γολγοθά, ποτέ δεν έζησα με τόση ένταση, με τόση κατανόηση κι αγάπη το Βίο και τα Πάθη του Χριστού, όσο τις μέρες και τις νύχτες που έγραφα τον *Τελευταίο Πειρασμό*. Γράφοντας την εξομολόγηση τούτη της αγωνίας και της μεγάλης ελπίδας του ανθρώπου ήμουν συγκινημένος τόσο που τα μάτια μου βούρκωναν: δεν είχα νιώσει ποτέ με τόση γλύκα, με τόσον πόνο να πέφτει στάλα στάλα το αίμα του Χριστού στην καρδιά μου. Γιατί ο Χριστός, για ν' ανέβει στην κορυφή της θυσίας, στο Σταυρό, στην κορυφή της εξαίλωσης, στο Θεό, πέρασε όλα τα στάδια του αγωνιζόμενου ανθρώπου. Όλα, και γι' αυτό ο πόνος του μας είναι τόσο γνώριμος και τον πονούμε, κι η τελική νίκη του μας φαίνεται τόσο και δικιά μας μελλούμενη νίκη. Ό,τι είχε βαθιά ανθρώπινο ο Χριστός μας βοηθάει να τον καταλάβουμε και να τον αγαπήσουμε και να παρακολουθούμε τα Πάθη του σαν να' τανε δικά μας πάθη. Αν δεν είχε μέσα του το ζεστό ανθρώπινο στοιχείο, δε θα μπορούσε ποτέ με τόση σιγουράδα και τρυφεράδα να αγγίξει την καρδιά μας. Και δε θα μπορούσε να γίνει πρότυπο στη ζωή μας. Αγωνιζόμαστε κι εμείς, τον βλέπουμε κι αυτόν ν' αγωνίζεται και παίρνουμε κουράγιο. Βλέπουμε, δεν είμαστε ολομόναχοι στον κόσμο, αγωνίζεται κι αυτός μαζί μας.

Η κάθε στιγμή του Χριστού είναι αγώνας και νίκη. Νίκησε την ακαταμάχητη γοητεία της απλής ανθρώπινης χαράς, νίκησε τους πειρασμούς, μετουσίωσε ολοένα τη σάρκα σε πνεύμα και ανηφόριζε. Έφτασε στην κορυφή του Γολγοθά, ανέβηκε στο Σταυρό.

Μα κι εκεί ο αγώνας του δεν τελείωσε: πάνω στο Σταυρό τον περίμενε ο Πειρασμός, ο Τελευταίος Πειρασμός. Σε μια βίαιη αστραπή άπλωσε το πνεύμα του Πονηρού μπροστά από τα λιποθυμισμένα μάτια του Σταυρωμένου το πλανερό όραμα μιας γαλήνιας, ευτυχισμένης ζωής: είχε πάρει, λέει, έτσι του φάνηκε, τον εύκολο, στρωτό δρόμο του ανθρώπου, είχε παντρευτεί, είχε κάνει παιδιά, τον αγαπούσαν και τον τιμούσαν οι άνθρωποι. Και τώρα, γέρος πια, κάθονταν στο κατώφλι του σπιτιού του, θυμόταν τις λαχτάρες της νιότης του και χαμογελούσε ευχαριστημένος. Τι καλά, τι φρόνιμα

που έκαμε και πήρε το δρόμο του ανθρώπου, και τι παραφροσύνη ήταν εκείνη, να θέλει, λέει, να σώσει τον κόσμο! Τι χαρά που γλίτωσε από τις κακουχίες, το μαρτύριο και το Σταυρό!

Να ποιος ήταν ο τελευταίος πειρασμός που ήρθε, σε μια αστραπή, να ταράξει τις στερνές στιγμές του Σωτήρα. Μα ολομεμιάς τίναξε ο Χριστός το κεφάλι, άνοιξε τα μάτια και είδε: όχι, όχι, δεν πρόδωκε, δόξα σοι ο Θεός, δε λιποτάχτησε, εξετέλεσε την αποστολή που τουμπιστευτήκε ο Θεός, δεν παντρεύτηκε, δεν έζησε ευτυχισμένος, έφτασε στην κορυφή της θυσίας, βρίσκεται καρφωμένος, απάνω στο Σταυρό.

Έκλεισε τα μάτια του ευτυχισμένος. Και τότε ακούστηκε θριαμβευτικά η κραυγή: «Τετέλεσται!» Δηλαδή τέλεψα το χρέος μου, σταυρώθηκα, δεν έπεσα στον πειρασμό.

Για να δώσω ένα ανώτατο πρότυπο στον αγωνιζόμενο άνθρωπο, για να δείξω πως δεν πρέπει να φοβάται τον πειρασμό και το θάνατο, γιατί όλα αυτά μπορεί να νικηθούν, νικήθηκαν κιόλα, γράφτηκε το βιβλίο ετούτο. Ο Χριστός πόνεσε, κι από τότε ο πόνος άγιασε. Πολέμησε, ως την τελευταία στιγμή, ο Πειρασμός να τον πλανέψει, κι ο Πειρασμός νικήθηκε. Σταυρώθηκε ο Χριστός, κι από τότε νικήθηκε ο θάνατος.

Κάθε εμπόδιο στην πορεία του γίνονταν αφορμή κι ορόσημο νίκης: έχουμε πια ένα πρότυπο μπροστά μας, που μας ανοίγει το δρόμο και μας δίνει κουράγιο.

Το βιβλίο τούτο δεν είναι βιογραφία, είναι εξομολόγηση του αγωνιζόμενου ανθρώπου. Δημοσιεύοντάς το έκαμα το χρέος μου: το χρέος ενός ανθρώπου που πολύ αγωνίστηκε, πολύ πικράθηκε στη ζωή του και πολύ έλπιε. Είμαι βέβαιος πως κάθε λεύτερος άνθρωπος που θα διαβάσει το βιβλίο ετούτο, το γεμάτο αγάπη, θ' αγαπήσει περισσότερο παρά ποτέ, το Χριστό».

⁴⁵ Ανατόλ Λουνατσάρσκυ (1875-1933), Σοβιετικός ευρυμαθής συγγραφέας και πολιτικός, επίτροπος δημόσιας εκπαίδευσης της ΕΣΣΔ από το 1917-1929, πρεσβευτής της ΕΣΣΔ στην Ισπανία το 1932.

⁴⁶ «[...] το κυκλοφορήσαν βιβλίον... γέμει ύβρεων και βλασφημιών κατά τε της Ορθοδόξου Θρησκείας και πάσης Θρησκείας και... δια του βιβλίου υποσκάπτονται τα θεμέλια του Έθνους και καθυβρίζονται τα υπέρων υπερμάχισεν η Ελληνική φυλή» [έγγραφο της Συνόδου της 25.9.2000 - πηγή: όλο το υλικό της δικαστικής περιπέτειας του Βαγγέλη Σακκάτου όπως αυτό παρατίθεται στο τέλος του κειμένου του Α. Λουνατσάρσκυ στην τελευταία, 4^η έκδοση του βιβλίου από τις εκδόσεις «Αλφειός»].

⁴⁷ Κάποια χαρακτηριστικά επίμαχα χωρία στα οποία και θεμελιώθηκε η κατάσχεση και η δίωξη ήταν τα εξής (ό.π. σελ 153 επ.):

«η Τριάδα του Χριστιανισμού είναι εντελώς ακατανόητη. Υπάρχει λένε ένας Θεός αλλά είναι τριτοπρόσωπος. Υπάρχει Θεός και ο Υιός είναι ομοούσιος με τον πατέρα. Πάνω σ' αυτό όσα δόντια κι αν έσπασαν οι θεολόγοι η τριαδικότητα του μόνου Θεού της Χριστιανικής Θρησκείας παραμένει μέχρι σήμερα ακατανόητη. Είτε ένας πρέπει να είναι, είτε τρεις. Και ένας και τρεις είναι εντελώς ακαταλαβίστικο... Παραδέχονται ότι υπάρχει διάβολος. Ο τελευταίος είναι κι αυτός ένας θεός που ενσωματώνει όλες τις κακές δυνάμεις. Και μάλιστα θεός όχι τυχαίος, αφού πέρασαν τόσες χιλιάδες χρόνια και ο πραγματικός «του φωτός» δεν μπορεί να ξεμπερδέψει μαζί του. Έστειλε το γνιό του στη γη, προσφέρθηκε ως θυσία και εξαγόρασε τις αμαρτίες, παρ' όλ' αυτά όμως δεν κατόρθωσε τίποτα.» [...]

«αν από καιρό δεν έχει βρέξει έρχονται οι γέροι και λένε: 'με τα κρίματά μας έχουμε εξοργίσει το Θεό και πρέπει να εξιλεωθούμε' και ακόμα δεν είναι σωστό να αποταθούμε απ' ευθείας στο Θεό γιατί αυτός είναι πολύ ψηλά αλλά πρέπει να αποταθούμε στους διάφορους μεσίτες του τους αγίους όσιους που ασχολούνται με αυτή τη δουλειά... Θα παρακαλέσουμε τον παπά να κάνει λειτουργία και αγιασμό και τότε ασφαλώς θα βρέξει αμέσως και θα'χουμε σοδειά. Ο παπάς κάνει τη λειτουργία. Ύστερα θα συμβεί ένα από τα δύο: ή θα βρέξει ή δε θα βρέξει. Αν δεν βρέξει οι παπάδες εξηγάνε την αποτυχία τους ευκολότατα: 'γέροι', λένε, 'φορτωθήκατε κι εσείς αμαρτίες, τρεις φορές λειτουργήσαμε κι όμως δεν έβρεξε'...»

«ο πολεμιστής όπου χρειάζεται βάζει σε ενέργεια το σπαθί, ενώ ο ιερεύς με τη βοήθεια της απάτης αποκοιμίζει τη συνείδηση των ανθρώπων και υποστηρίζει όλες τις αδικίες που συμβαίνουν στη γη εξηγώντας τες ως θελήσεις των θεών».

«Ο Χριστιανισμός, λοιπόν, με όλες τις εκδηλώσεις και την πλούσια κοσμοθεωρία του, ο εξαίρετος αυτός μύθος που έχει τόσα ηθικά όσο και ποιητικά θέληγτρα [...] ήταν ο καταλληλότερος μύθος για να συνενώσει τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα της τοτινής εποχής, τους δούλους και τους προλετάριους, μέσα σε κομμούνες. [...] Μέσα σ' αυτό λοιπόν το κράτος του τρόμου και του φόβου αναπτύχθηκε μια μεγάλη κλίση προς τον πιο θολό μυστικισμό και τη δεισιδαιμονία. Είτε ας πάρουμε μιαν άλλη ερώτηση: αν ο Χριστός είναι Θεός, πώς μπορούμε να εννοήσουμε το γεγονός ότι κατέβηκε στη γη και υπέφερε; μήπως δηλαδή ο Θεός μπορεί να υποφέρει; Όχι. Δηλαδή δεν υπέφερε. Όταν μερικοί έλεγαν πως δεν μπορούσε να υποφέρει, τότε έβγαينه το συμπέρασμα πως έκανε δήθεν ότι υπέφερε. Γι' αυτό τους καίγανε. Άλλοι επειδή λέγανε: ο Χριστός ήταν πραγματικός άνθρωπος και γι' αυτό μπορούσε να υποφέρει, τους καίγανε επίσης [...]

«είναι φανερό ότι όποιος πλούσιος θέλει να προστατέψει τους μακαρίτες του δεν έχει παρά να πληρώσει τους Μοναχούς του Αγίου Όρους κι αυτοί θα αρχίσουν να παραζαλίζουν το Θεό ώσπου να χάσει την υπομονή του και να πει: 'αφήστε τους να περάσουν στον Παράδεισο για να σωπάσουν οι καλογήροι'...».

⁴⁸ Βλ. αγόρευση εισαγγελέα στην υπόθεση Β. Σακκάτου, ό.π. σελ. 234 επ. - θα αφήσει να διαφανούν όλα όσα υποκειμενικά τον βασανίζουν πριν έντεχνα στρέψει την επιχειρηματολογία του προς την αθώωση: «ο Λουνατσάρσκυ το έγγραψε προκειμένου να εξευμενίσει τον Λένιν...». «Όχι κύριε συνήγορε! Δεν αποτελεί επιστημονική έκφραση η

φράσις αυτή! Ουδέ και ο πρωτόγονος άνθρωπος που ζει στη ζούγκλα δεν πιστεύει ότι ο παπάς συνομιλεί με τον Θεόν» κ.α.

⁴⁹ Βλ. Μ. Ανδρουλάκης (1999), σελ. 279-293:

«Ο Ιησούς Χριστός ήταν ο πρώτος αληθινός φίλος των γυναικών σ' αυτά τα 2000 χρόνια, αλλά ο χριστιανισμός υπήρξε μισογυνικός. Ο Ιησούς είναι εκείνος που συναναστρέφεται με πολλές γυναίκες, περιοδεύει στη Γαλιλαία με τη Μαρία Μαγδαληνή, τη Μάρθα, την Ιωάννα και πολλές άλλες, ξενυχτά σε γάμους, σε πανηγύρια και στην ύπαιθρο μαζί τους σε αντίθεση με τα χρηστά ήθη της εποχής και προκαλεί με την ελευθεριότητά του τη συντηρητική κοινή γνώμη. Πουθενά δε θα βρεις στο λόγο του το φόβο για το άλλο φύλο ή σεξουαλικές απαγορεύσεις, καμία σχέση με την ασκητική υστερία του Ιωάννη του Βαπτιστή. Κορυφαία στιγμή βέβαια η σχέση του με την πόρνη Μαρία Μαγδαληνή. Ο «πρώτος αναμάρτητος τον λίθο βαλλέτω» προκαλεί τους υποκριτές που πάνε να τη λιθοβολήσουν. Ε, αυτή την πόρνη την έκανε μαθήτριά του, ίσως και γυναίκα του» [...].

«Όλα ξεκίνησαν ανάποδα όταν ο Απόστολος Παύλος, σεξουαλικά ανίκανος και παρανοειδής προσωπικότητα εισάγει στην εκκλησία την εχθρότητα προς τη σεξουαλικότητα, την υποτίμηση προς τη γυναίκα και δηλώνει στην Πρώτη προς Κορινθίους Επιστολή ότι 'είναι καλό για τον άνθρωπο να μην αγγίζει ποτέ γυναίκα'» [...] «είναι και αχάριστος γιατί όταν πήγε στη Θεσσαλονίκη οι γυναίκες τον στήριζαν ενώ στην Κόρινθο τον σπίτωσε και τον χρηματοδότησε η Φοίβη». Το κύριο μέρος της φερομένης προσβολής εστιάζεται στη φανταστική κουβέντα μεταξύ (συγγραφέα) Μ. Ανδρουλάκη, Μαγδαληνής, Μέλανι και Μόλυς:

προς τη Μαγδαληνή: «πες μου, όταν έψηνε ψάρια η αδερφή σου η Μάρθα στην κουζίνα κι εσύ γονάτισες μπροστά του του σκούπισες μόνο τα πόδια με τα μακριά μαλλιά σου και τ'αλεινες με λάδι ή έβαλες και το κεφάλι ανάμεσα στα πόδια του;

Μόλυς: «Σου χτύπησε την πόρτα με πρησμένα πόδια να τον φροντίσεις, ομορφούλης ήταν, ότι πρέπει ξεπαρθένεμα από μια μεστωμένη πόρνη. Λένε πως τον κλειδώσες μέσα μια βδομάδα, τον έπαιρνες μέρα νύχτα, έτρεμε στα επιδέξια χέρια σου, αναστέναζε βαριά κι αποκοιμιώταν πάνω σου – έτσι έγινε; Μίλα!

Μέλανι: «έχω διαβάσει να τα διηγείται διαφορετικά [...] ο Ιησούς τύλιξε τα μπράτσα του γύρω σου και σε τράβηξε στο στήθος του. Εσύ, αν κι έμπειρη έμεινες άφωνη. Τα'χασες, τύλιξες τα χέρια σου γύρω απ' τη μέση του και έγειρες το κεφάλι σου στον ώμο του. Σε 'σφιξε πάνω του, ο Ιούδας, κρυμμένος σε μια γωνία σας κοίταζε και τον ζήλια.»

Μόλυς: «Τον ένιωσες κάτω από τον χιτώνα να σκληραίνει – ήταν άντρας κανονικός;

Μίλα: έχεις υποχρέωση να ξεκαθαρίσεις. Λένε πως η αδερφή σου η Μάρθα ζήλησε που εσύ μια πόρνη τον έκανες δικό σου τον γιο του Θεού ενώ αυτή μια σεμνή παρθένα έμεινε στο ράφι. Τον είχε ερωτευτεί κι εκείνη και συ, ανοιχτοχέρα, την έστελνες κρυφά τη νύχτα να πάρει τη δική σου θέση στην ψάθα κάτω στο πάτωμα. Τον παίρνατε εναλλάξ η μία μετά την άλλη οι δύο αδερφάδες και κείνος καμονώταν τον ανήξερο».

Ανδρουλάκης: «Το σεξ με τον Ιησού είναι προσωπική σας υπόθεση. [...] Όμως διέπραξες μεγάλη αδικία [...] Φρόντισες να διασύρεις τον Ιούδα τον Ισκαριώτη σαν προδότη ενώ ήξερες πολύ καλά ότι ενήργησε κοινή συναινέσει για να επιταχυνθούν οι εξελίξεις. Τα κίνητρα αυτής της συκοφαντίας παραμένουν άγνωστα κι είναι καιρός να επανορθώσεις.

Δεν μπορείς με το έτσι θέλω να παραδίσεις αιώνια κατασχώνη τον πιο γενναίο και αποτελεσματικό μαθητή του Ιησού».

Μόλυς: «[...]Για τα μάτια της πρόδωσε τον Ιησού τρελός από ζήλια. Για μια πόρνη τελικά έγινε η σταύρωση;»

Μέλανι: «Κυκλοφόρησε ότι έμεινες έγκυος από τον Ιησού. Τι απόγινε το παιδί; Το διοχέτευσες όπως λένε στη Γαλλία;»

⁵⁰ «Το περιεχόμενον του βιβλίου, όσον αφορά εις τα αναφερόμενα εις τον Αρχηγόν της Πίστεως ημών, κινείται εις την σφαίραν της πλέον χυδαίας φαντασίας, είναι αντιεπιστημονικόν, αισχρόν και βρωμερόν. Η ελευθερία του λόγου, ανεγνωρισμένη συνταγματική αρχή εις την χώραν μας, την οποία η Εκκλησία ανέκαθεν εσεβάσθη, δεν καλύπτει προφανώς αισχρές και βλάσφημες εκφράσεις, οι οποίες θίγουν την χριστιανικήν πίστιν των εκατομμυρίων χριστιανών πιστών, οι οποίοι αποτελούν εις την πατρίδα μας την συντριπτικήν πλειοψηφίαν του λαού μας. Ο συγγραφεύς του ασεβούς βιβλίου δεν είναι τυχαίον πρόσωπον. Είναι γνωστόν εις τον Ελληνικόν Λαόν πολιτικόν πρόσωπον. Θα ανεμένετο στοιχειώδης έστω εκ μέρους αυτού υπευθυνότης και σεβασμός της συγγραφικής και δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Οι αντιδράσεις πιστών μελών της Εκκλησίας δικαιολογούνται λόγω της πρωτοφανούς βλασφημίας αισχρότητος του βιβλίου «Μ'». Οι σπεύδοντες να υποστηρίξουν τον ασεβή συγγραφέα δεν θα έπρεπε να μεταθέτουν το θέμα. Το ζήτημα δεν είναι, πώς η πιστεύουσα καρδιά αντιδρά, ομολογούσα τον Σωτήρα Κύριον, αλλά το τι γράφει και περιγράφει ο συγγραφεύς ιδίως το πρόσωπον του Ασπίλου και Αμώμου Χριστού. Η Ιερά Σύνοδος πιστεύει, ότι διάφορος θα ήτο η γνώμη όλων, εάν εγνώριζον τι γράφει το βιβλίον. Εις μίαν περίοδον, κατά την οποίαν η ευαισθησία διά την προσβολήν ανθρωπίνων προσώπων ωδήγησε τους αρμοδίους εις την λήψιν μέτρων, η Εκκλησίας δεν θα πρέπει να δεικνύη παρομοίαν ευαισθησίαν διά την ομολογιακήν υπεράσπισιν του Προσώπου του Ιησού Χριστού, το οποίον οι αιώνες εσεβάσθησαν, ενώ ο κ. Μ. Ανδρουλάκης βαναύσως και δημοσίως καθύβρισεν».

⁵¹ Άρθρο 2 ν. 4285/2014 [«Αντιρατσιστικός Νόμος»] με το οποίο τροποποιήθηκε ο ν. 927/1979]: Δημόσια επιδοκιμασία ή άρνηση εγκλημάτων. «1. Οποιοσ με πρόθεση, δημόσια, προφορικά ή δια του τύπου, μέσω του διαδικτύου ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο ή τρόπο, επιδοκιμάζει, ευτελίζει ή κακόβουλα αρνείται την ύπαρξη ή τη σοβαρότητα εγκλημάτων γενοκτονιών, εγκλημάτων πολέμου, εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, του Ολοκαυτώματος και των εγκλημάτων του ναζισμού που έχουν αναγνωριστεί με αποφάσεις διεθνών δικαστηρίων ή της Βουλής των Ελλήνων και η συμπεριφορά αυτή στρέφεται κατά ομάδας προσώπων ή μέλους της που προσδιορίζεται με βάση τη φυλή, το χρώμα, τη θρησκεία, τις γενεαλογικές καταβολές, την εθνική ή εθνοτική καταγωγή, το σεξουαλικό προσανατολισμό, την

ταυτότητα φύλου ή την αναπηρία, όταν η συμπεριφορά αυτή εκδηλώνεται κατά τρόπο που μπορεί να υποκινήσει βία ή μίσος ή ενέχει απειλητικό ή υβριστικό χαρακτήρα κατά μίας τέτοιας ομάδας ή μέλους της, τιμωρείται με τις ποινές της παραγράφου 1 του προηγούμενου άρθρου. 2. Αν η πράξη της προηγούμενης παραγράφου τελέστηκε από δημόσιο λειτουργό ή υπάλληλο, κατά την άσκηση των ανατεθειμένων σε αυτόν καθηκόντων, επιβάλλεται φυλάκιση έξι (6) μηνών έως τριών (3) ετών και χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως είκοσι πέντε χιλιάδων (10.000-25.000) ευρώ».

⁵² Βλ. ενδεικτικά, τη γαλλική ρύθμιση, στο 24α (Section 24 bis) του «Νόμου για την ελευθερία του Τύπου της 29.07.1881» [loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse] (το οποίο προστέθηκε με το νόμο 90-615 της 13.07.1990): « Seront punis des peines prévues par le sixième alinéa de l'article 24 ceux qui auront contesté, par un des moyens énoncés à l'article 23, l'existence d'un ou plusieurs crimes contre l'humanité tels qu'ils sont définis par l'article 6 du statut du tribunal militaire international annexé à l'accord de Londres du 8 août 1945 et qui ont été commis soit par les membres d'une organisation déclarée criminelle en application de l'article 9 dudit statut, soit par une personne reconnue coupable de tels crimes par une juridiction française ou internationale. Le tribunal pourra en outre ordonner: L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal ». («Όποιος αρνείται την ύπαρξη ενός ή περισσοτέρων εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας όπως ορίζονται στο Άρθρο 6 του Νόμου για το Διεθνές Στρατιωτικό Δικαστήριο που προσαρτάται στη Συμφωνία του Λονδίνου της 8ης Αυγούστου 1945, τα οποία έχουν διαπραχθεί είτε από μέλη μίας οργάνωσης που έχει κηρυχθεί εγκληματική σύμφωνα με το Άρθρο 9 του Νόμου είτε από ένα άτομο που κρίθηκε ένοχο τέτοιων εγκλημάτων από ένα Γαλλικό ή διεθνές δικαστήριο, θα υπόκειται στις ποινές που καθορίζονται στο κεφάλαιο 24, έκτη παράγραφος. Το δικαστήριο μπορεί επίσης να διατάξει να αναρτηθεί ή να δημοσιευθεί η απόφαση σύμφωνα με το άρθρο 131-35 του [γαλλικού] Ποινικού Κώδικα»). Σχετικές νομικές ρυθμίσεις ισχύουν επίσης στην Αυστρία, τη Γερμανία, την Τσεχία, το Βέλγιο, την Ουγγαρία κ.α. Αντίθετα, παρόμοια διάταξη κρίθηκε αντισυνταγματική στην Ισπανία, όπου όμως παραμένει, φυσικά, ποινικά κολάσιμη η έκφραση επιδοκμασίας για το Ολοκαύτωμα ή για άλλο έγκλημα γενοκτονίας.

⁵³ Άρθρο 17 ΕΣΔΑ: Απαγόρευση κατάχρησης δικαιώματος. «Ουδεμία διάταξις της παρούσης Συμβάσεως δύναται να ερμηνευθή ως επαγομένη δι' έν Κράτος, μίαν ομάδα ή έν άτομον οιονδήποτε δικαίωμα όπως επιδοθή εις δραστηριότητα ή εκτελέση πράξεως σκοπούσας εις την καταστροφήν των δικαιωμάτων ή ελευθεριών, των αναγνωρισθέντων εν τη παρούση Συμβάσει, ή εις περιορισμούς των δικαιωμάτων και ελευθεριών τούτων μεγαλύτερων των προβλεπομένων εν τη ρηθείση Συμβάσει».

⁵⁴ Βλ. επιστολή 19 τακτικών μελών της Ακαδημίας Αθηνών στην Εφημερίδα Καθημερινή, στις 20.12.20-15: «Η ποινική δίωξη κατά του Γερμανού ιστορικού Χάιντς Ρίχτερ δεν είναι προς τιμήν της εισαγγελικής αρχής της Κρήτης που την άσκησε. Ο Ρίχτερ, συγγραφέας του βιβλίου «Η Μάχη της Κρήτης», διαπιστώνει ως πόρισμα της ιστορικής του έρευνας τέλεση και από την πλευρά αντιστασιακών Κρητών (απόρσωπα) πράξεων που παραβιάζουν το δίκαιο του πολέμου, όπως θανάτωση συλλαμβανόμενων αιχμαλώτων, σφαγιασμό τραυματιών, ατιμασμός νεκρών κ.λπ. Οι πράξεις αυτές, αν τελέστηκαν, παραβιάζουν ασφαλώς διεθνείς Συνθήκες που επιβάλλουν μεταχείριση των αιχμαλώτων (δηλαδή εξουδετερωμένων και άρα ακίνδυνων αντιπάλων) ως υποκειμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το πώς μεταχειρίζεται τους αιχμαλώτους ο αντίπαλός τους είναι, άλλωστε, θέμα όχι μόνο του διεθνούς δικαίου αλλά και της ηθικής. Το ότι η εν λόγω ιστορική έρευνα εξόργισε πολλούς Κρήτες, που θεώρησαν ότι έτσι προσβάλλεται η αντίσταση του κρητικού λαού, είναι ασφαλώς ανθρώπινο (μολονότι και η αντίσταση παραμένει αντίσταση, με την αξία που αυτή έχει, και οι ακρότητες παραμένουν ακρότητες, με την απαξία που αυτές έχουν). Η εισαγγελική όμως αρχή, που έσπευσε να ασκήσει την ποινική δίωξη, δεν δικαιολογείται να παρασύρεται από συναισθηματισμούς, ούτε να τελεί υπό την επίρεια εθνικών εξάρσεων και στην ουσία να καταλήγει, αντί σε προστασία, σε παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα: Τα πορίσματα μιας ιστορικής έρευνας υπόκεινται φυσικά σε κριτική, ως προς την ορθότητά τους, από επιστήμονες του ίδιου κλάδου ή, βεβαίως, και από όποιον εγκύψει στη μελέτη των κρινόμενων ιστορικών γεγονότων. Στην περίπτωση αυτή όμως η απάντηση από πολλές πλευρές Κρητών, που αισθάνθηκαν θιγόντες, δεν είναι η αντίκρουση της διαπίστωσης πραγματικών γεγονότων, αλλά η γενική αξιολόγηση ότι η διαπίστωση «απαξιώνει την αντίσταση του κρητικού λαού», «απαξιώνει τη Μάχη της Κρήτης», «υποβαθμίζει τη συμβολή της στην έκβαση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου» (βλ. επιστολή του στρατηγού Μανούσου Παραγιουδάκη στην «Καθημερινή» της 13.12.2015). Από τέτοιες γενικότητες προφανώς επηρεάστηκε η εισαγγελική αρχή και παρασύρθηκε στο να ποινικοποιήσει μια ιστορική έρευνα. Μπορεί τα πορίσματα της έρευνας να είναι δυσάρεστα ή και εσφαλμένα, αλλά η έρευνα δεν παύει να είναι έρευνα, η οποία πρέπει κατά το Σύνταγμα (άρθρο 16) να παραμένει ελεύθερη. Αντικρούεται μόνο από άλλη ιστορική έρευνα. Και δεν πρόκειται μόνο για την ελευθερία της έρευνας, αλλά και για την ελευθερία έκφρασης γνώμης, που και αυτή απορρέει από την ακόμη θεμελιωδέστερη ελευθερία της συνείδησης. Η τελευταία είναι η μήτρα όλων των ελευθεριών. Η ποινικοποίηση της γνώμης του ιστορικού Ρίχτερ σημαίνει ότι του απαγορεύεται να υποστηρίξει αυτό που κατά συνείδηση και βάσει των ερευνών του πιστεύει. Συνιστά απαράδεκτη λογοκρισία, ανελεύθερη φίμωση των απόψεων του ιστορικού, προσβολή τελικά της προσωπικότητάς του, την οποία, σημειωτέον, τίμησαν άλλοι Κρήτες, οι πανεπιστημιακοί συνάδελφοί του, νουνεχείς και ψυχραιμοί αυτοί, αναγορεύοντάς τον επίτιμο διδάκτορα του Πανεπιστημίου Κρήτης. Αλλά η βεβιασμένη άσκηση ποινικής δίωξης, που έγινε διεθνώς γνωστή, συνιστά και πλήγμα σε βάρος του κύρους της ελληνικής Δικαιοσύνης και του ελληνικού νομικού πολιτισμού. Η υπόθεση βρίσκεται τώρα στα χέρια της ελληνικής Δικαιοσύνης. Από την απόφασή της θα καταφανεί αν θα μπορέσει να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων». Την επιστολή υπογράφουν **τα τακτικά μέλη της Ακαδημίας Αθηνών:** Αντωνίου Θεόδωρος, Βαγενάς Κωνσταντίνος, Βαλτινός

Θανάσης (αντιπρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών), Γεωργιάδης Απόστολος, Ημελλος Στέφανος, Κόλλιας Γεώργιος, Κριμπάς Κωνσταντίνος, Μαλτέζου Χρύσα, Νανόπουλος Δημήτριος (πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών), Παπαγγελής Θεόδωρος, Πετράκος Βασίλειος (γενικός γραμματέας της Ακαδημίας Αθηνών), Ρεγκάκος Αντώνιος, Ρούσσοι Χάρης, Σκαλκέας Γρηγόριος, Σπηλιωτόπουλος Επαμεινώνδας, Σταθόπουλος Μιχαήλ, Τιβέριος Μιχαήλ, Φωκάς Αθανάσιος, Χατζόπουλος Μιλτιάδης.

⁵⁵ Βλ. ανωτέρω, υποσημ. 47.

⁵⁶ Παρατίθεται αυτούσιο το κείμενο του σκεπτικού της αθωωτικής απόφασης, το οποίο απήγγηλε προφορικά ο Πρόεδρος του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου Ρεθύμνου Ιωάννης-Αλέξανδρος Καργόπουλος την 10.02.2016 (έμφαση του συντάκτη):

«Θα απαγγείλω προφορικά τους άξονες του σκεπτικού της απόφασης:

Θεμελιώδη αρχή του Συντάγματος συνιστά το κράτος δικαίου και ειδικότερες πτυχές του, η αρχή της νομιμότητας της δράσης των πολιτειακών οργάνων, η διάκριση των λειτουργιών και, ειδικότερα, μεταξύ της νομοθετικής και της δικαστικής λειτουργίας, και η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Η νομοθετική λειτουργία συνίσταται στην έκφραση της γενικής βούλησης του λαού με τη θέσπιση νόμων, οι οποίοι, κατ' αρχήν και πλην εξαιρέσεων, όπως λ.χ. ο προϋπολογισμός του Κράτους, απαρτίζονται από κανόνες δικαίου. Τέτοιοι ιδίως είναι οι ποινικοί νόμοι, οι οποίοι ως κανόνες δικαίου πρέπει να περιέχουν γενικές, αφηρημένες και απρόσωπες ρυθμίσεις, επί τη βάσει σαφώς ορισμένων στοιχείων ανθρώπινης εξωτερικής συμπεριφοράς, ώστε κανονιστικά και υποθετικά να ορίζουν τις συμπεριφορές των ανθρώπων για το μέλλον.

Η δικαστική λειτουργία έγκειται στην επίλυση των διαφορών που αφορούν στην εφαρμογή ή μη των κανόνων δικαίου, η οποία, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνει, αφενός, την τιμωρία των εγκλημάτων, δηλαδή την εξακρίβωση των πραγματικών περιστατικών, το νομικό χαρακτηρισμό τους και την επιβολή των προβλεπόμενων κυρώσεων, και, αφετέρου, την υποχρέωση ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, σε περίπτωση αντίθεσής τους με συνταγματικούς κανόνες και αρχές, όπως τα ατομικά δικαιώματα και η ίδια η διάκριση των λειτουργιών.

Η Βουλή με τους νόμους 2193/94, 2645/98 έχει αναγνωρίσει συγκεκριμένες γενοκτονίες, και με το άρθρο 18 παρ. 5 του ν. 2503/1997 σε συνδυασμό με τα κατ' εξουσιοδότηση βάσει αυτού εκδοθέντα προεδρικά διατάγματα ΠΔ 399/1998, 99/2000, 40/2004, εγκλήματα που τέλεσαν στην Κρήτη οι δυνάμεις κατοχής κατά τα έτη 1941-44.

Οι νόμοι αυτοί, όμως, ανεξαρτήτως του πολιτικού συμβολισμού και χαρακτηρίρα τους κατά τον οποίο δεν υπάγονται σε δικαστική κρίση, αναγνωρίζουν παρελθοντικά γεγονότα και τα χαρακτηρίζουν νομικώς, **χωρίς όμως να διαθέτουν κανονιστικό περιεχόμενο**, ώστε να ανάγονται σε δεσμευτικούς κανόνες δικαίου με έννομες συνέπειες.

Με τη διάταξη του άρθρου 2 του ν. 4285/14 με την οποίαν ενσωματώθηκε η απόφαση-πλαίσιο 2008/931/ΔΕΥ, ο νομοθέτης επέλεξε να τιμωρήσει την επιδοκimasία, τον ευτελισμό ή την κακόβουλη άρνηση της ύπαρξης και της σοβαρότητας γενοκτονιών, εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας και πολέμου, τα οποία, εκτός από αποφάσεις διεθνών δικαστηρίων, έχουν αναγνωριστεί και «με αποφάσεις της Βουλής», στις οποίες εμπίπτουν και οι παραπάνω νόμοι σε συνδυασμό με τα εκδοθέντα ΠΔ.

Ειρήσθω εν παρόδω, η απόφαση-πλαίσιο αποτέλεσε τον καρπό της Γερμανικής Προεδρίας της ΕΕ κατά το 2007.

Σε γενικές γραμμές, ο νόμος ν. 4285/14, καθόσον απαιτεί την εκφορά **ρατσιστικού λόγου** που δύναται να προκαλέσει **μίσος ή έχει υβριστικό ή απειλητικό περιεχόμενο** και δεν αρκείται μόνον στην άρνηση, την επιδοκimasία ή τον ευτελισμό των παραπάνω εγκλημάτων, κινείται εντός των πλαισίων που διαγράφονται από τα θεμελιώδη δικαιώματα και το Σύνταγμα.

Ο Έλληνας νομοθέτης όμως, με την προσθήκη του σκέλους που παραπέμπει «σε αποφάσεις της Βουλής» μπορεί να τιμωρεί την επιδοκimasία, τον ευτελισμό ή την κακόβουλη άρνηση της ύπαρξης και της σοβαρότητας ιστορικών ή σύγχρονων περιστατικών, των οποίων την ύπαρξη και το νομικό χαρακτηρισμό ως εγκλήματα, μπορεί ο ίδιος να καθορίζει, υποκαθιστώντας έτσι τη δικαστική λειτουργία.

Επιπλέον, η προσθήκη του προαναφερθέντος στοιχείου, όχι μόνο δεν προβλεπόταν από την ίδια την απόφαση-πλαίσιο που ενσωματώθηκε με το ν. 4285/14, αντιθέτως σαφέστατα αποκλειόταν, διότι αυτή αναφερόταν αποκλειστικά στην αναγνώριση εγκλημάτων πολέμου κλπ. «με αποφάσεις διεθνών ή/και εθνικών δικαστηρίων **μόνον**».

Συνεπώς, ο νομοθέτης με την εισαγωγή του σκέλους που παραπέμπει σε εγκλήματα που έχουν αναγνωριστεί «με αποφάσεις της Βουλής», υπερέβη αντισυνταγματικώς τα όρια της νομοθετικής του λειτουργίας, παραβίασε τη συνταγματική αρχή της νομιμότητας των ποινικών εγκλημάτων και επιχείρησε να εισχωρήσει ανεπίτρεπτα στη δικαστική λειτουργία, διότι δεν θεμελίωσε το αξιόποιο αποκλειστικά σε κανόνα δικαίου ως όφειλε, αλλά στην αναγνώριση και το νομικό χαρακτηρισμό γεγονότων του παρελθόντος ως εγκλημάτων με νόμο, υποκαθιστώντας έτσι τη δικαστική κρίση.

Επιπροσθέτως, παραβίασε την ελευθερία του λόγου και την ακαδημαϊκή ελευθερία, δοθέντος ότι **οι νόμοι που «αναγνωρίζουν» (ή θεσπίζουν) ιστορικά γεγονότα**, ακόμη κι αν εκφράζουν την πλειοψηφία, δεν μπορούν σε μια δημοκρατική και πλουραλιστική κοινωνία και σύγχρονο κράτος δικαίου να αποτελούν τη βάση δεσμευτικών κανόνων που να συνεπάγονται νομικές απαγορεύσεις και κυρώσεις.

Τέλος, παραβίασε το καθήκον αμοιβαίας και πιστής συνεργασίας της Συνθήκης της ΕΕ, διότι, κατά την ενσωμάτωσή της παραπάνω απόφασης-πλαισίου, εξάρτησε το αξιόποιο από «αποφάσεις της Βουλής», το οποίο η ίδια σαφώς απέκλεισε

και έτσι παρέκκλινε ουσιωδώς από την αξιόποινη συμπεριφορά που αυτή τυποποιούσε, με αποτέλεσμα να αναιρεί τους επιδιωκόμενους σκοπούς της και, συγκεκριμένα, τη νομοθετική εναρμόνιση σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Τούτων δοθέντων, το άρθρο 2 του Ν. 4285/14 με το οποίο αντικαταστάθηκε το άρθρο 2 του Ν. 927/1979 κατά το σκέλος που παραπέμπει σε γενοκτονίες και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και πολέμου που έχουν αναγνωρισθεί «**με αποφάσεις της Βουλής των Ελλήνων**» είναι αντίθετο με το Σύνταγμα και το Ευρωπαϊκό δίκαιο, και, ως εκ τούτου, ανίσχυρο και ανεφάρμοστο.

Κατόπιν τούτων, ο κατηγορούμενος κηρύσσεται αθώος»

Πηγή: <http://issuu.com/tvxorissinora/docs/richter> [?e=0/33386087](http://issuu.com/tvxorissinora/docs/richter?e=0/33386087) (ανακτήθηκε την 13.02.2016)